

845

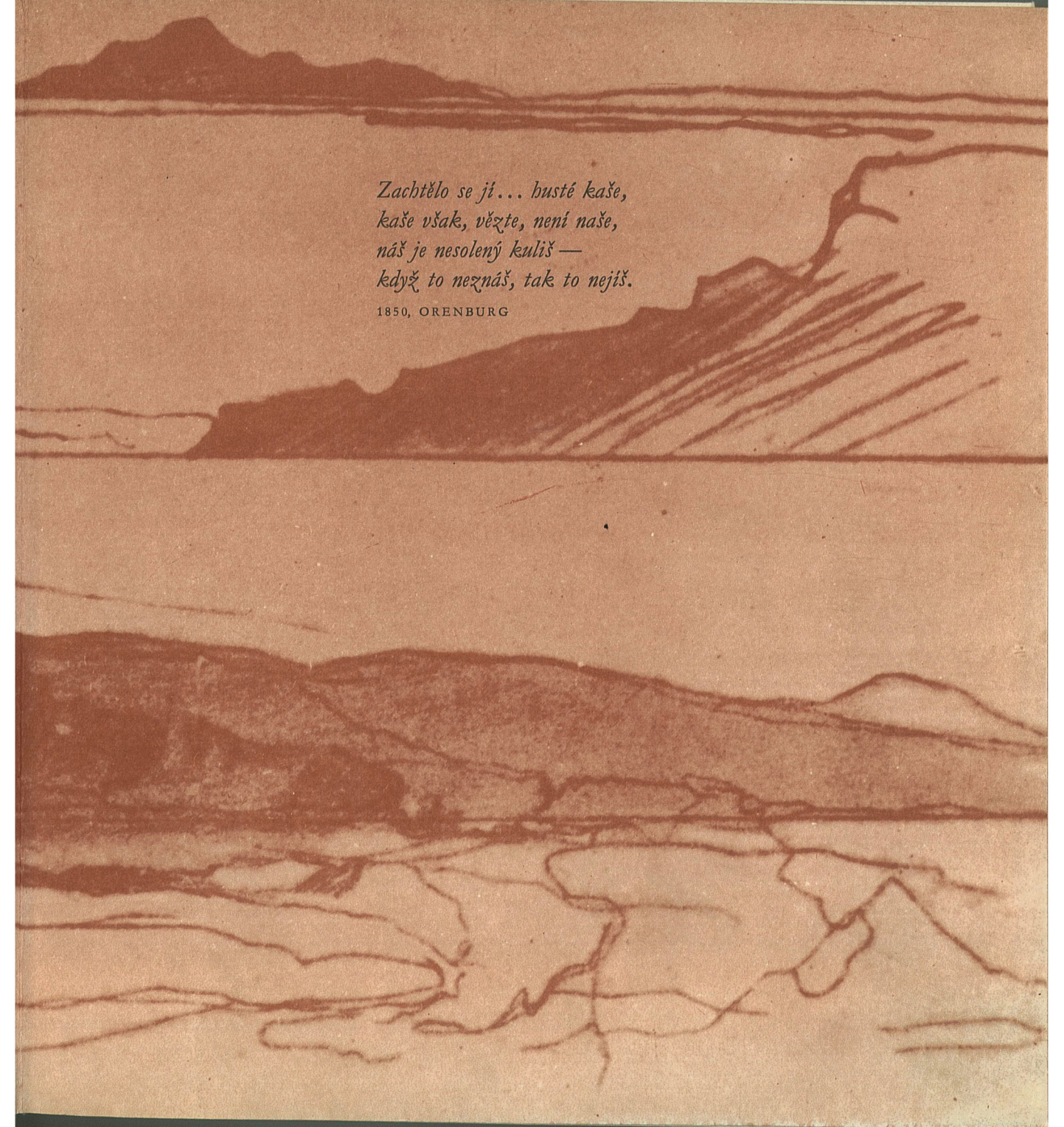
М.

Шевченко

1860.

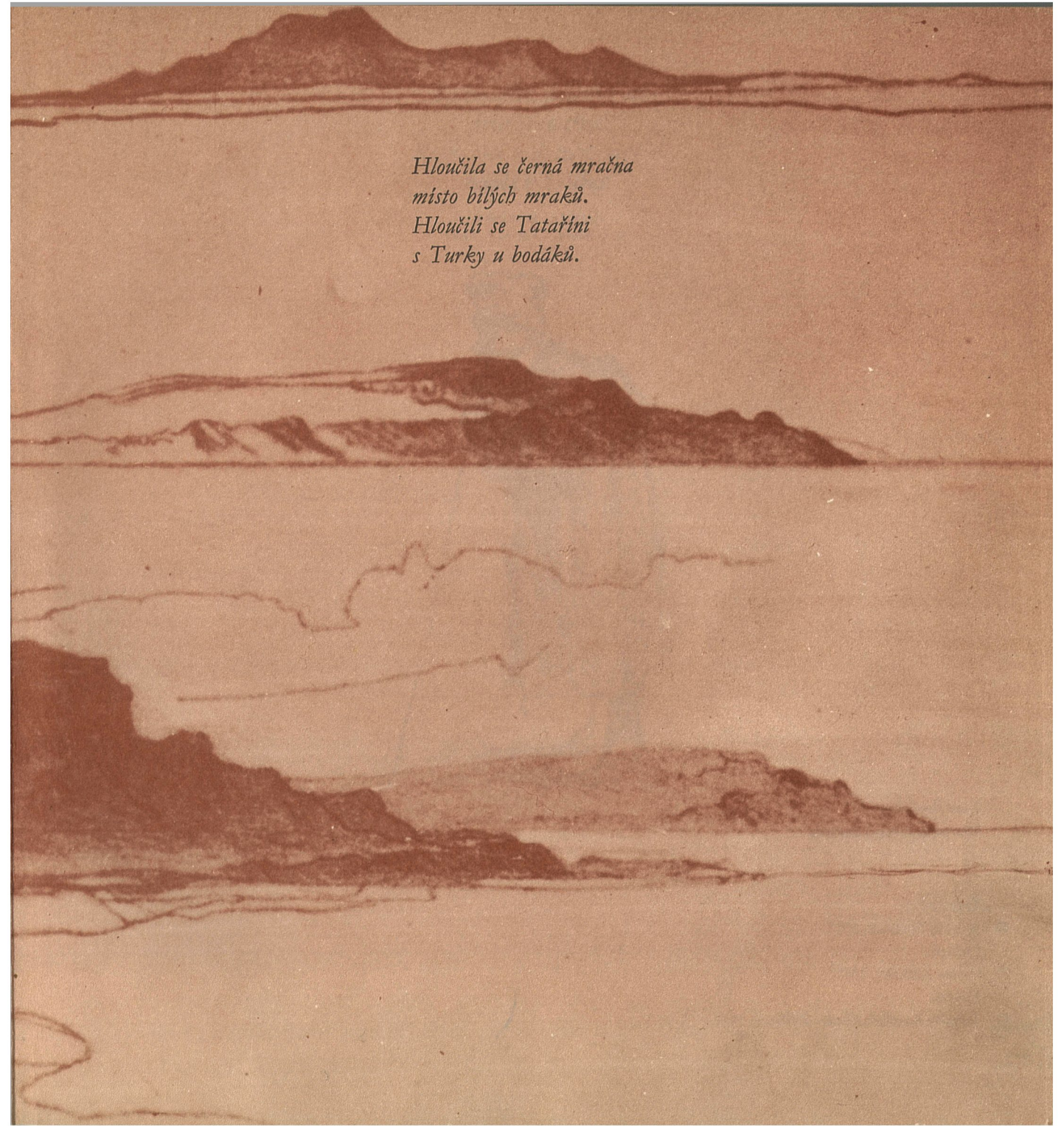

*Zachtělo se jí... husté kaše,
kaše však, vězte, není naše,
náš je nesolený kuliš —
když to neznáš, tak to nejíš.*

1850, ORENBURG

*Hloučila se černá mračna
místo bílých mraků.
Hloučili se Tataři
s Turky u bodáků.*

Taras Ševčenko
Bílé mraky, černá mračna

Translation

© Jaroslav Kabíček, 1977

Preface

© Václav Židlický, 1977

Editors

© Jaroslav Kabíček, Václav Židlický, 1977

*Za osudem neboňte se,
dělá si co chce.
Koho rád má, toho sám si
najde v kolíbce.*

(Z BÁSNĚ SLEPEC)
1845, VES MARJINSKOJE

M. Mebrensky

Bile,
mirsky-
černá
mirná

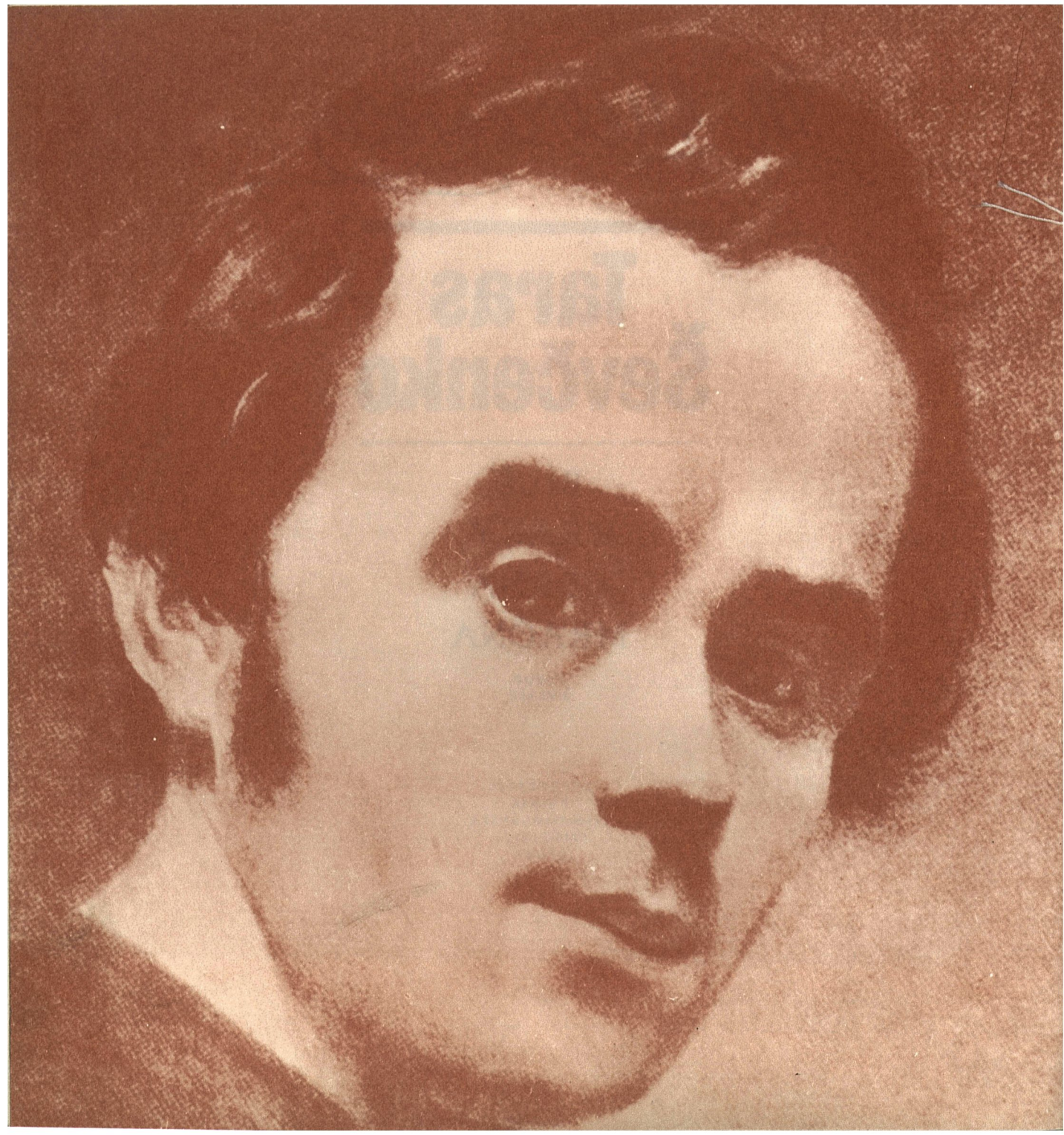
M. Mebrensky

**Taras
Ševčenko**

BÍLÉ
MRAKY,
ČERNÁ
MRAČNA

VÝBOR
Z VERŠŮ

KLUB PŘÁTEL
POEZIE
ČESKOSLOVENSKÝ
SPISOVATEL
PRAHA

ŠEVČENKOVSKÉ PARADOXY

„Byl rolnický syn a stal se vládcem v království ducha. Byl nevolník a stal se přední osobností v dějinách všelidské kultury. Byl samouk a otevřel učencům nové obzory, svobodnější výhledy. Deset let trpěl pod tíhou ruského vojáctví, přitom udělal pro svobodu Ruska víc než deset vítězných armád. Osud ho pronásledoval po celý život, ale nepokryl rzí jeho zlatou duši, neproměnil jeho lásku k lidem v nenávist a jeho víru v zoufalství.“

IVAN FRANKO

Všeobecně se má za to, že nejlepší literární arbitr je čas, který už dávno patřičně „přesil“ klasické dědictví, všechny autory náležitě „přebral“, roztřídil do přihrádek a každému určil příslušné místo: tomu na Olympu, onomu aspoň v božském podhůří, jinému jen na podstavci pro sádrový odlitek kdesi v muzeu nebo v parčíkovém zákoutí na náměstí nesoucím spisovatelovo jméno. Nemůže se však i tak zdánlivě objektivní arbiter elegantiarum mýlit? Připusťme bez mučení, že ano, byť třeba jen ve smyslu jednotlivých výjimek, jež potvrzují pravidlo.

Dostatek důkazů máme doma, v naší české poezii. Nedosahují snad naši čelní moderní básníci od Máchy po Nezvala, Halase, Holana či Hrubína světové úrovně? A přece: kdo o nich co ve světě nebo aspoň v Evropě ví, kromě úzkých odborných kruhů?

Podobně je tomu s ukrajinským Tarasem Ševčenkem. Více než čtyřicetimilionový počet jeho soukmenovců zároveň svědčí, že nejde o „výsadu“ pouze tzv. malých národů. Daleko podstatnější roli v tom hraje patrně jazyk, jímž básníci píší a který se z těch či oněch důvodů důrazněji neprosadil ve světě. Což zase spadá na vrub zajisté historicko-politických okolností, které především mají na svědomí hořký úděl málo známých, „opomíjených“ literatur: to, že tyto literatury pronikají do světa velice obtížně, zdlouhavě a že jejich kvality neustále vyvolávají pochybnosti, nezřídka dokonce předpojatou nedůvěru.

Jistěže by nemělo valný smysl nad tím lkát, ostatně by to nebylo ani nic platné, ale připomenout si to neškodí. Tím spíš v úvodu k výboru z poezie básníka, jenž si už přes

sto let jen s nepatrnými úspěchy, ne-li pořád marně probíjí k nám cestu. O Ševčenkovi bylo u nás — stejně jako jinde ve světě — řečeno hodně velkých a obdivných slov, ale vešlo jeho vskutku velké a obdivuhodné dílo poněkud hlouběji do našeho čtenářského povědomí? A vešlo-li, má svou pravou *velkou* podobu? Neboť Ševčenko je z rodu básníků, kteří se jen ztěžka podvolují překladu, a o to víc je pak čtenářská veřejnost odkázána na milost a nemilost výkladu. A v interpretacích Ševčenkova básnického odkazu stále ještě přežívá řada povrchně romantizujících i přímo falešných představ a závěrů. Závěrů, které hrubě zkreslují umělecké hodnoty básníkova díla a ve svých důsledcích brání beztak nesnadnému zdomácnění největšího ukrajinského génia za hranicemi jeho vlasti, přestože je rozhodně svým významem přesahuje.

Nevyváženost, mírně řečeno, mezi hodnotou a ohlasem tvorby, to je

PRVNÍ ŠEVČENKOVSKÝ PARADOX: SVĚTOVÝ, MEZINÁRODNÍ.

PARADOX DRUHÝ: NÁRODNÍ

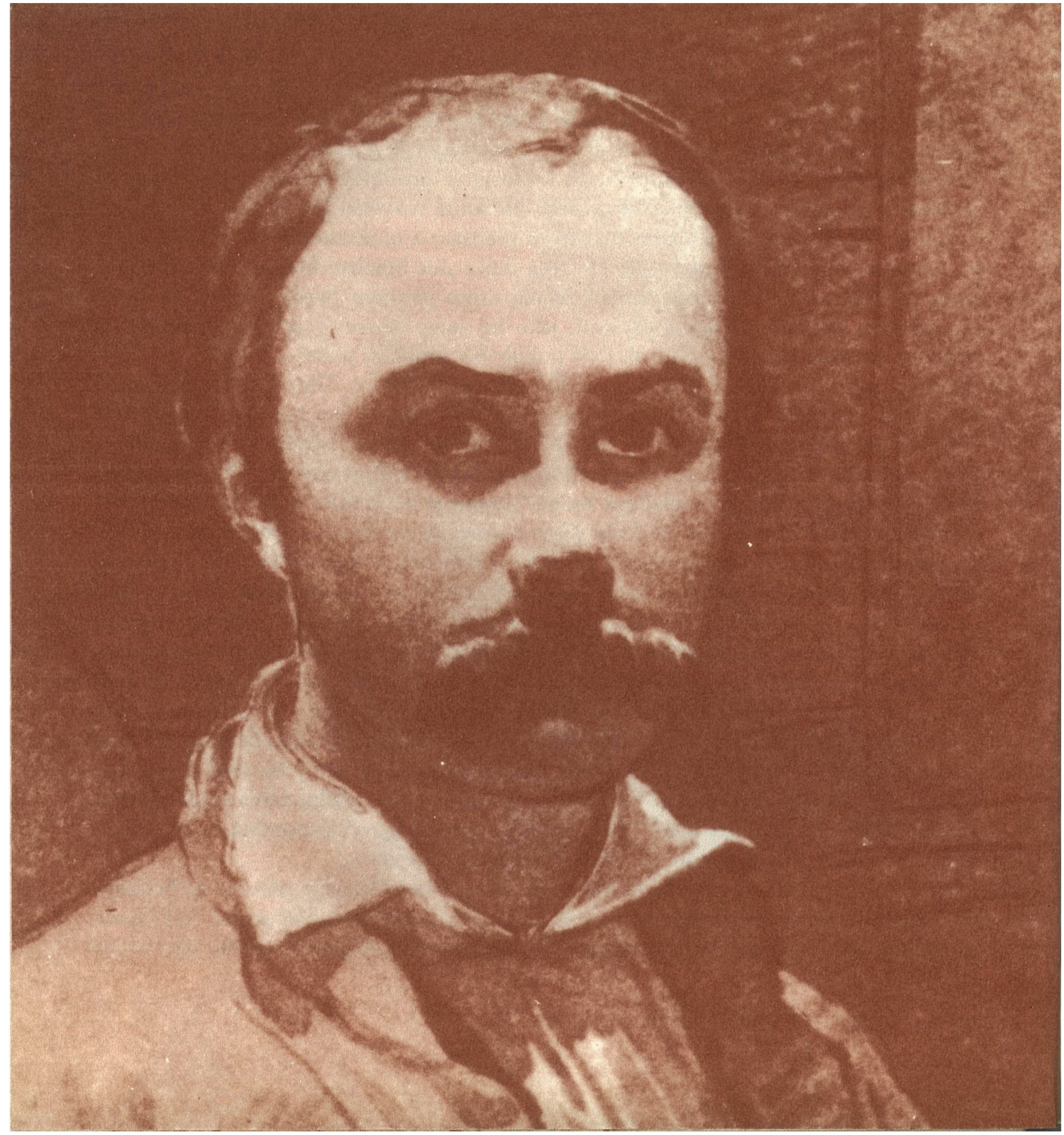
Když vyšla v roce 1840 první nevelká Ševčenkova sbírka *Kobzar*, podle níž se pojmenovává celé básnické dílo autorovo, měla novodobá ukrajinská literatura za sebou teprve první nesmělé krůčky. Ukrajina byla příliš vysílena předchozí staletou porobou, zprvu nadvládou šlechtického Polska, poté carského Ruska, než aby mohla rázně vkročit do obrozeneckého devatenáctého století a rázem bohatě rozkvést. Naopak převládalo mínění, že je odsouzena k zániku, že „umírá“. Dokonce ani činitelé, kteří více či méně uvědoměle pracovali pro národní obrození, příliš nevěřili v perspektivy ukrajinského národa a jeho kultury; jakmile přecházeli od praktické činnosti k prognózám budoucnosti, byli stejně skeptičtí, ba pesimističtí jako u nás Josef Dobrovský. Lidová ukrajinština, jež vystřídala starý knižní jazyk, širokým vrstvám téměř nesrozumitelný, a ucházela se o právo spisovnosti, byla považována za nástroj tak hrubý a nepracovaný, že se může hodit nanejvýš pro obhroublý burleskní žert k nevázanému pobavení. I mezi vlastními literárními tvůrci se znovu a znovu vynořují pochybnosti, zda bude jazyk „umírajícího“ národa schopen stát se nositelem plnohodnotné literatury.

A tu přichází Ševčenko. Básník, který svým talentem vysoce přerostl všechny předchůdce a současníky a s obdivuhodnou genialitou syntetizoval v sobě celou ukrajinskou minulost a přítomnost, silně předznamenáváje i budoucnost. Přichází jako svého druhu zjevení. Jako by ani nebylo hlubokého kulturního úpadku, denacionalizace vyšších společenských vrstev, jako by se ukrajinská literatura rozvíjela po celé věky normálně a svobodně. Objevuje se bez jednostranných představ o možnostech ukrajinského slova, bez pochybností, zda lidová ukrajinština může mít literární budoucnost; nepouští se do teoretických úvah a bez váhání začíná tímto jazykem tvořit. A píše tak lehce a s takovou samozřejmou dokonalostí, jako by nový spisovný jazyk kultivovali ne jediní a teprve krátce před ním, ale celá pokolení v průběhu staletí . . .

Můžeme si představit, jak proto jeho vystoupení zapůsobilo! Tím spíš, že se básník zdaleka neunášel cíli artistními. A vůbec nechtěl jen bavit, lehce rozesmávat. Naopak! Vtělil do své poezie nejniternější prožitky lidu, jeho utrpení, touhy a revoluční odhodlání, a to s takovou emocionální silou a formální dovedností jako nikdo předtím. „Taras Hryhorovyč mi přečetl své netištěné básně,“ zapsal si do deníku pod bezprostředním dojmem z básníkovy tvorby Mykola Kostomarov, zprvu Ševčenkův „ukrajinofilský“ spolubojovník a později vystrašený odpadlík. „Zmocnila se mě hrůza . . . Poznám jsem, že Ševčenkova múza protrhává závěs zastírající pohled na národní život. Bylo strašné i sladké, bolestné i zajímavé za ten závěs nahlédnout! Poezie kráčí vždycky vpředu, vždy se odvažuje smělejších objevů . . . Tarasova múza prorazila jakýsi podzemní vchod do sklepení po staletí uzamčeného na devatero zámků, zapečetěného mnoha pečetěmi . . ., odvážně do něho vkročila se svou neuhasínající pochodní a otevřela tam cestu slunečním paprskům, čerstvému vzduchu a lidské zvědavosti. Snadno se bude do toho sklepení vstupovat, když tam pronikne světlo a vzduch; jak silný by však musel být člověk, aby odolal nárazu staleté zatuchlosti, která je s to v mžiku zabít všechn život a uhasit veškerý pozemský oheň! Běda troufalému básníkovi! Zapomíná, že je člověk; jestliže se odvažuje jako první tam vstoupit, může zahynout . . .“

Umělec takového formátu, přinášející tak hlubokou výpověď o svém národu, že ho jako by v duchu smutně prorockého závěru Kostomarovova svědectví skutečně stála život, už mohl s konečnou platností rozhodnout osudovou hamletovskou otázku ukrajinské

literatury a definitivně sankcionovat literární práva Ukrajinců. Dobře to postřehl a postihl soudobý duchovní vůdce demokratického Ruska N. G. Černyševskij, když napsal: „Majíc teď takového básníka, jako je Ševčenko, ukrajinská literatura už nepotřebuje nič blahosklonnosti. Neuznávat ji nyní znamená projevovat vlastní ignoranci.“

Ale přesto: znamenalo Ševčenkovo vystoupení konec existenčních zápasů ukrajinské literatury, vtisklo jí jako celku svou velikost, poskytlo jí patent na zralost?

A nebyly to jen vnější mocenské zásahy carismu, co opět, i po Ševčenkovi, brzdilo další vývoj ukrajinské literatury. Nepřímo se na tom podílel i sám Ševčenko. „Dojem ze Ševčenkovy poezie byl tak mocný,“ konstatoval později druhý největší génius Ukrajiny Ivan Franko, „kouzlo jeho slova tak působivé, že podle tehdejších představ se ukrajinské básnictví mohlo projevovat jedině ve formách jím posvěcených; jen jeho styl se zdál skutečně poetický, jen jeho melodie jako by odpovídaly ‚duchu ukrajinské národnosti‘ a jedině v jeho šlépějích se domněle dalo jít dál.“ V praxi to znamenalo, že vznikla učiněná záplava epigonství, jehož jalovost nutně přivedla stagnaci. Ve spojení s bezzubým liberalismem konzervativní buržoazie, jež se v atmosféře líbánek s carismem po zrušení nevolnictví dostala do popředí, stalo se povrchně napodobitelské chápání Ševčenka jedním ze zdrojů oportunního „maloruství“, jakési ideologie ukrajinského kocourkovství, které ve svých důsledcích vedlo kulturní snažení k provincialismu. A které nakonec přizpůsobilo své šosácké malosti i Ševčenka.

Příští básnická pokolení, z nichž žádné neprošlo mimo Ševčenkův odkaz a jejichž úspěch či neúspěch vždy závisel do značné míry na tom, jak se jim podařilo vyrovnat se s ševčenkovskými tradicemi, rozvinout je, tvořivě „popřít“, překonat, vymanila Ševčenka i sebe z naznačeného začarovaného kruhu. Ale rezidua falešných představ přetrvávala. A vrhala stín jak na Ševčenka, tak na ukrajinskou literaturu vůbec, již bylo nadále upíráno právo na samostatnou existenci. A to nejen bojovnými carofily v Rusku a stoupenici šlechtického Polska „od moře k moři“, tj. včetně Ukrajiny, nýbrž i u nás. Vedle jednoznačných sympatií s ukrajinskými snahami, jak je můžeme sledovat od Šafaříka a Štúra přes Friče až k Zdeňku Nejedlému, zaznívají v našich zemích i hlasy nepřející a zaujaté. Například z úst Josefa Holečka, který ve svém programovém slavjanofilství nerozlišoval dost přesně rusofilství od carofilství a spatřoval v ukrajinském národním

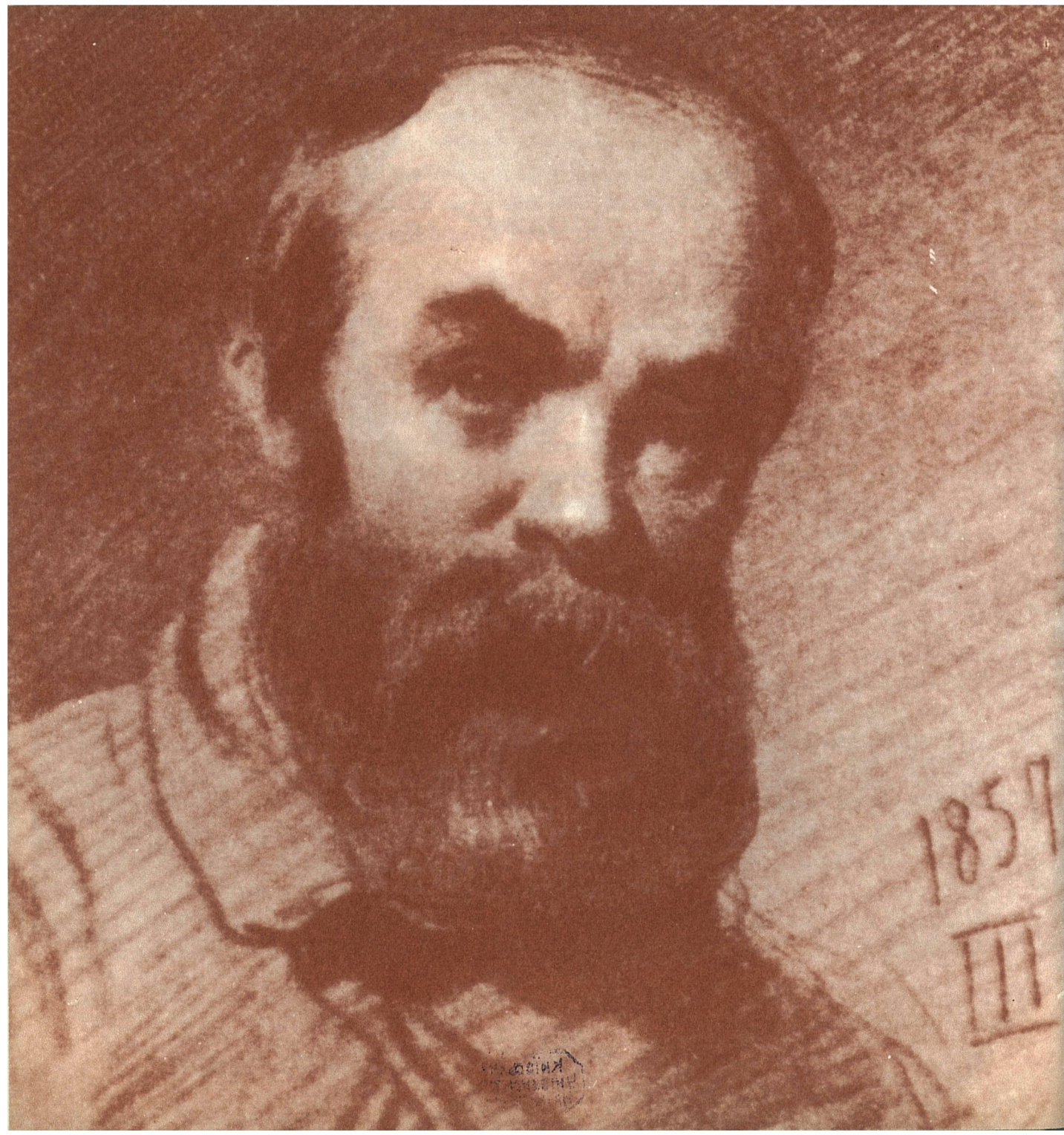
hnutí jen nežádoucí „separatismus“ a nezdravé „drobení sil“. Podobné důvody vedly Svetozára Hurbana Vajanského ještě v roce 1906, když už Ševčenka vystřídal v čele ukrajinské literatury Ivan Franko, k odmítavému volání v Národných novinách: „Kto bude sa učiť neskladné ‚môvy‘ všelijakých Frankov, kto bude vo veľkom svete čítať plody neznámých ukrajinských ‚veličín‘?“ Na pozadí Vajanského vlastních snah slovenských znějí tato slova zvlášť bizarně a nespravedlivě.

PARADOX TŘETÍ: SOCIÁLNÍ

Franko nepřeháněl, když nazval Ševčenkův debut významnou a mimořádně symptomatickou událostí literární Evropy, poněvadž jím „do literatury vstoupil prostý mužik z vesnice“. Vždyť spisovatelé si tehdy sotva začínají osvojovat vesničana jako téma; předtím procházeli kolem rolníka téměř nevšímavě, a když už ho zahrnuli do svého zorného pole, pak zpravidla buď záměrně karikovaně, aby se mu vysmáli, nebo v sentimentálně selankovité podobě, aby v nejlepším případě vzbudili k němu, ubohému, soucit „urozených“. Teprve právě až kolem roku 1840 podněcuje Sandová ve Francii a Auerbach v Německu proud serióznější vesnické prózy, která se krátce nato zvlášť zdařile stabilizuje v Rusku díky Turgeněvovým Lovcovým zápiskům. Ševčenko však nevystupuje jako literární hrdina, nýbrž jako živý literární tvůrce! Přitom nebyl jen prostě „rolník“, ale nejnižší z nejnižších, pária, bezprávný nevolník, do svých čtyřiaadvaceti let pouhý majetkový „inventář“, jedna z tisíců „duší“ feudálního velkostatkáře. Pána, jenž byl skoro neomezeným vládcem nad jeho životem i smrtí. A který, až když se mu milostivě zachtělo, prodal Ševčenka na naléhání přátel za vydražených 2 500 rublů jako chovné zvíře na dobytčí aukci.

Takto získaná svoboda a sociální původ stály u kolébky básníkovy nehlubšího prožitku a leitmotivu jeho poezie, jenž by se dal zformulovat jako horoucí, skoro pudová *touha*, přímo *stesk po životě*. Po životě plném a svobodném, který by nespoutával rozvoj osobnosti a celé společnosti. To byl základní, výchozí Ševčenkův ideál. Z něho pramení jak hluboký soucit s utrpením porobených, tak vášnivý protest v jeho jménu, jak nenávisť vůči tyranům, „korunovaným katům“, tak láskyplný obdiv k nositelům

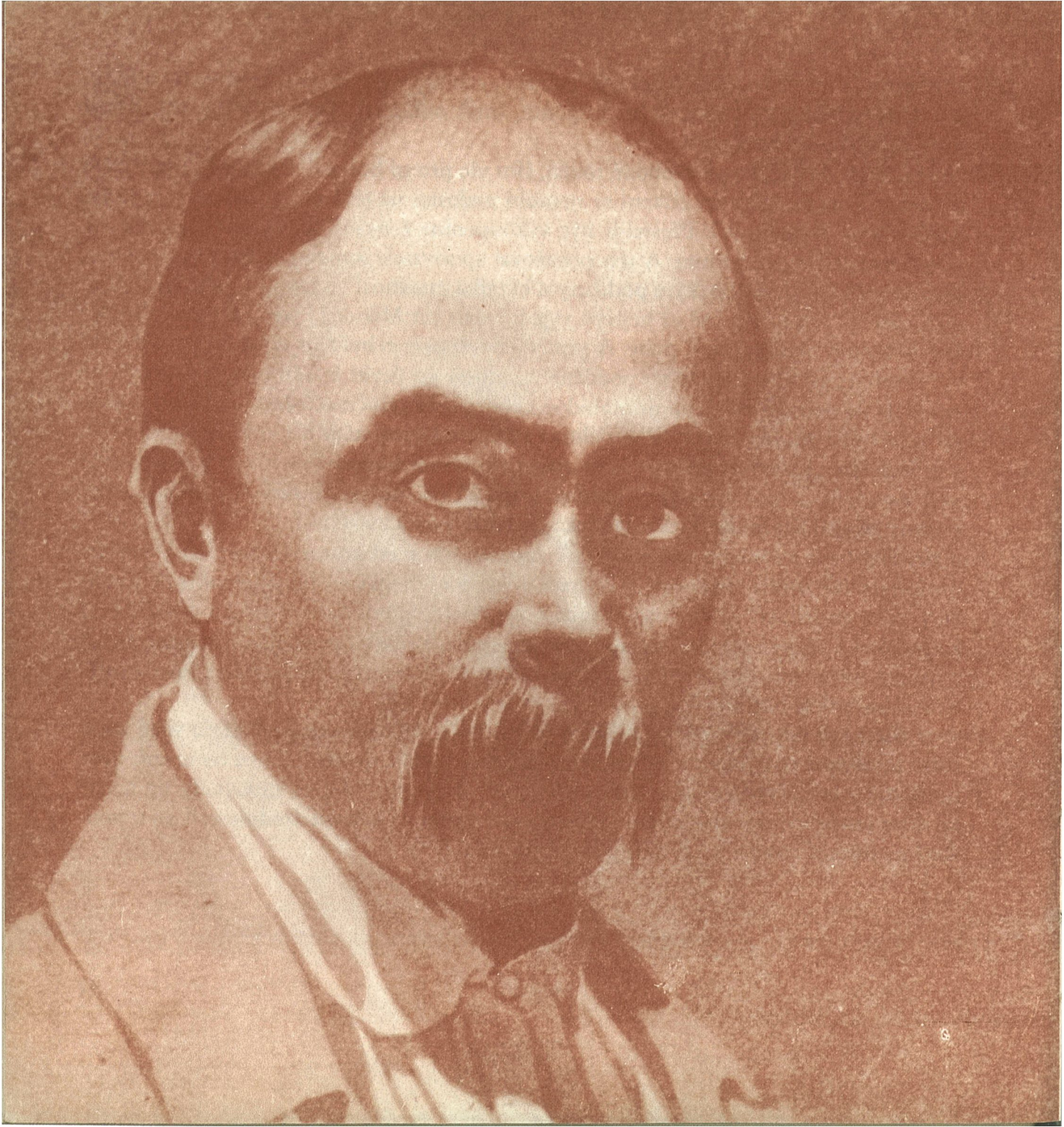

a mluvčím nesmiřitelného vzdoru, k „carům svobody“, jak nazývá děkabristy, k našemu Husovi nebo ke kavkazským horalům, kteří odhodlaně bránili svou nezávislost proti carskému samoděržaví.

Přítom čím víc Ševčenko po svobodě toužil, čím víc pro ni horoval, tím méně mu jí bylo dopřáno. V autokratickém zřízení se nemohl nedostat na této platformě do zásadního konfliktu se státní mocí. Přestal-li být vykoupením z nevolnictví „věcí“ poměščíka, zůstal nadále „věcí“ carismu. A ten považoval spisovatele jen za jakéhosi vychovatele, jenž by měl vštěpovat carským poddaným kázeň a mravnost ve smyslu oficiálně žádoucích ctností. Jak to ostatně až nejlépe vyjádřil sám car Mikuláš I. ve známém odsudku Lermontovova Hrdiny naší doby. A protože Ševčenko nebyl s to dělat nejen carského vychovatele, ale ani pokorného poddaného, musel po devíti letech nabyté svobody na deset let do vyhnanství. Jako mimořádně nebezpečný „zločinec“ dostal také mimořádně ponižující možnost: stát se loajálním vůči carskému státu a církvi nebo vojákem s milostivým „právem vysloužit si vzorným chováním hodnost“, nic víc. V podstatě to měl na mysli „zvlášť nenasytný požírač literátů“, jak nazval Gorkij Mikuláše I., když osobně připsal Ševčenkovi na rozsudek: „Zakázat psát a malovat!“

Ani nejtěžší trest a muka v nehostinných zauralských a zakaspických stepích Ševčenka nezlomila, jak známo. Spíš v něm naopak utvrdila výchozí sociální předpoklady, posílila v něm proticarské a protinevolnické tendence, především však ho přivedla až k apoštolsky vážnému pojetí slova, k vědomí společenské mise umění. Dala mu vyrůst v uvědomělého básníka občana, z něhož se stal dokonce největší *politický* básník celého Ruska, než se objevil Někrasov.

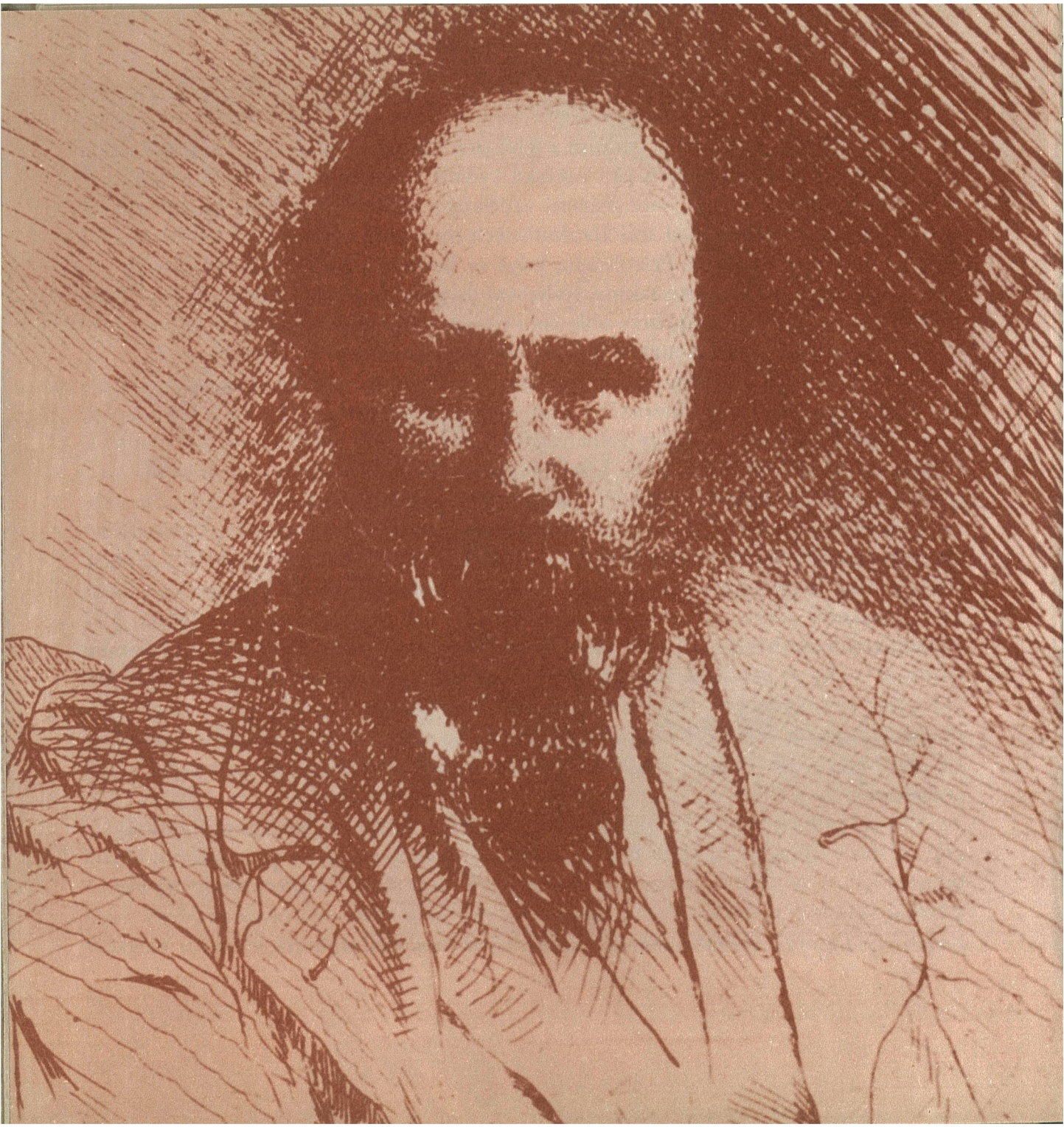
Znovu však: nad nepochybnými, zdálo by se, závěry vyvstávají otázky. Nebyla snad takto ostře sociálně a politicky vyjádřená občanská tvář básníkova pochopena omezeně, úzce utilitárně, ohraničeně na svou dobu a prostor? Nesvedla mnohé interprety na scestí, když ve snaze vyzvednout trvalou aktuálnost básníkova odkazu zredukovali jej v podstatě na jakousi zásobárnu příležitostných sloganů?

Souvisí dost těsně s předchozím. Jedním z jeho prvních původců je I. S. Turgeněv, který se ve vzpomínkách napsaných pro pražské vydání Kobzara z roku 1876 vyjádřil, že Ševčenko byl jako samouk „nedostatečně vzdělaný a málo vědoucí“. Své tvrzení ani tak nedokládá, jako se dovolával spíš životopisných momentů básníkůvých a jeho zevnějšku, jak si jej pamatoval z Petrohradu, když se Ševčenko občas vědomě, trochu nashvál, aby dráždil šlechtické salóny, stylizoval do podoby venkovského „strejdy“. Nicméně fáma měla lehký krok, brzy obletěla i cizinu, takže ještě téhož roku se píše třeba ve Francii, že Ševčenko byl nucen „nahrazovat nedostatek erudice intuicí“ apod.

Ale nebyl to jen velkopanský postoj „pařížsky“ vzdělaných ironiků, z něhož vyvěraly podobné degradující charakteristiky. Mimoděk jim naháněly vodu na mlýn i dobře míněné pochvaly vycházející z romantického kultu génia, jímž vyvrcholil pradávny rozpor mezi Uměním a Přírodou. V duchu slavné Herderovy teorie o rozlišování mezi „Volks poesie“, samovolně prýstící z lidu, a „Kunst poesie“, tvořenou tradicemi vzdělané kultury, se věřilo v nadpřirozené, přímo prorocké schopnosti „přirozených“, rudimentárních, nevzdělaných básníků, různých „bardů“, „bojanů“, „skaldů“, „kobzarů“, „lumírů“ a podobných pěvců z boží milosti, nadaných skoro démonickou mocí, která rozeznává citlivou duši básníkovu, jehož ústy pak promlouvá sama Příroda. Tyto romantizující představy přežívaly, zejména na Ukrajině, ještě dlouho po ústupu romantismu ze scény. A někdy ve snaze ochránit Ševčenka před nařčením z „nevzdělanosti“ byl z něho dělán jakýsi „Naturkind“, básník rozený, „poeta natus“, který není o nic menší než „poeta doctus“, básník učený. A mlčky se tak vlastně připouštělo Ševčenkovu samouctví, jež nemělo daleko k turgeněvovskému chápání „samouka“ jako „nedouka“.

Nebylo by asi příliš přesvědčivé vyvracet stoletou tradici podání o Ševčenkově domnělém diletantství výčtem knih, které nejen přečetl, ale většinou doslova prostudoval; i když by před jejich rozsáhlým seznamem mohl v úctě smeknout i leckterý současný básník s vysokoškolskou aprobací. Málo průkazné by se mohly zdát i soustavné prosby v dopisech z vyhnanství, aby mu přátelé poslali tu či onu knihu, která je mu v dalekém

osamění „chlebem vezdejším“. Nemusel by příliš říci ani poukaz, jak filozoficky promyšleně a zažitě ateisticky dokázal odlišit v bibli, v dobové „knize knih“, části a pasáže vskutku umělecké od pouhé teologické metafyziky. Ale příklad, jak se vyrovnal s Estetikou od polského idealistického filozofa Karola Libelta, by mohl být výmluvný.

Na počátku četby si po cestě z desetiletého vyhnanství zaznamenává v deníku první dojem: „Libelta trochu znám podle jeho Panny orleánské a z jeho kritických a filozofických studií. Na první pohled mi připadá jako mystik, jemuž chybí praktická zkušenost s uměním. Uvidíme, co se z něho vyklube dál. Bojím se, abych se s ním nemusel rozkmotřit.“ O několik dní později už zaujímá kritické stanovisko: „Nechutné, kyselé, odporné. Pravá německá vodnatá brynda . . . Libelt jen píše polsky, ale cítí (o tom jsem přesvědčen) a myslí německy. Nebo je aspoň prolezlý německým idealismem (bývalým, jak to vypadá teď, nevím). Připomíná našeho nebožtíka V. A. Žukovského. Podobně jako on věří v bezduchou nádheru německého vychrtlého ideálu . . .“ A závěr, v němž formuluje postoj nejen k Libeltově knize, ale i k předmětu jeho pojednání, tj. k objektivní skutečnosti viděné z hlediska estetiky: „Libelt staví člověka tvůrce v krásných uměních včetně umění výtvarného výš než přírodu, model. Prý proto, že příroda pracuje jen v neměnných mezích, jež jí jsou dány, kdežto člověk tvůrce není ve svém díle ničím omezován. Je to však opravdu tak? Mně se zdá, že svobodný umělec je rovněž natolik omezen obklopující ho přírodou, nakolik je příroda omezena svými věčnými, neměnnými zákony. Jakmile by se tento svobodný tvůrce jen o vlásek odchýlil od věčné krasavice přírody, stal by se apostatou, mravní zrůdou, podobnou Corneliusovi a Brunimu. To se ví, že nemám na mysli fotografické napodobování přírody. To by pak nebylo umění vůbec, nebylo by tvorby, nebyli by skuteční umělci, nýbrž jen kopisté typu Zarjanka.“

A ještě podobná pasáž z jiného místa: „Ať je měsíčná noc v přírodě sebekrásnější a sebekouzelnější, na obraze umělce . . . je mnohem úchvatnější. Vysoké umění, jak se mi zdá, působí na lidskou duši mocněji než sama příroda.“

Jsou snad toto úvahy „živelného“, „samorostlého“ nedouka?

Koneckonců nelze přece zapomínat, že Ševčenko vystudoval petrohradskou Akademii výtvarných umění, že měl titul akademického malíře a že těsně před prvním zatčením

v roce 1847 schválil ministr osvěty jeho jmenování profesorem výtvarné výchovy na kyjevské univerzitě. Ani jedno, ani druhé přirozeně nemohlo být nepodložené náležitými úředními doklady o úrovni získaného vzdělání.

A konečně, říkal-li Ševčenko v odpovědi na kritiky recenzentů, jimž vadil jazyk, kterým psal, že mu stačí, bude-li básníkem „mužickým“, hlavně aby byl básníkem, nesmíme to brát doslova; vždyť je to výrok jasně polemický. Ne náhodou se vzápětí pouští do psaní ruských poém, aby dokázal, že se dovede pohybovat i na vyleštěných parketách salónní poezie . . .

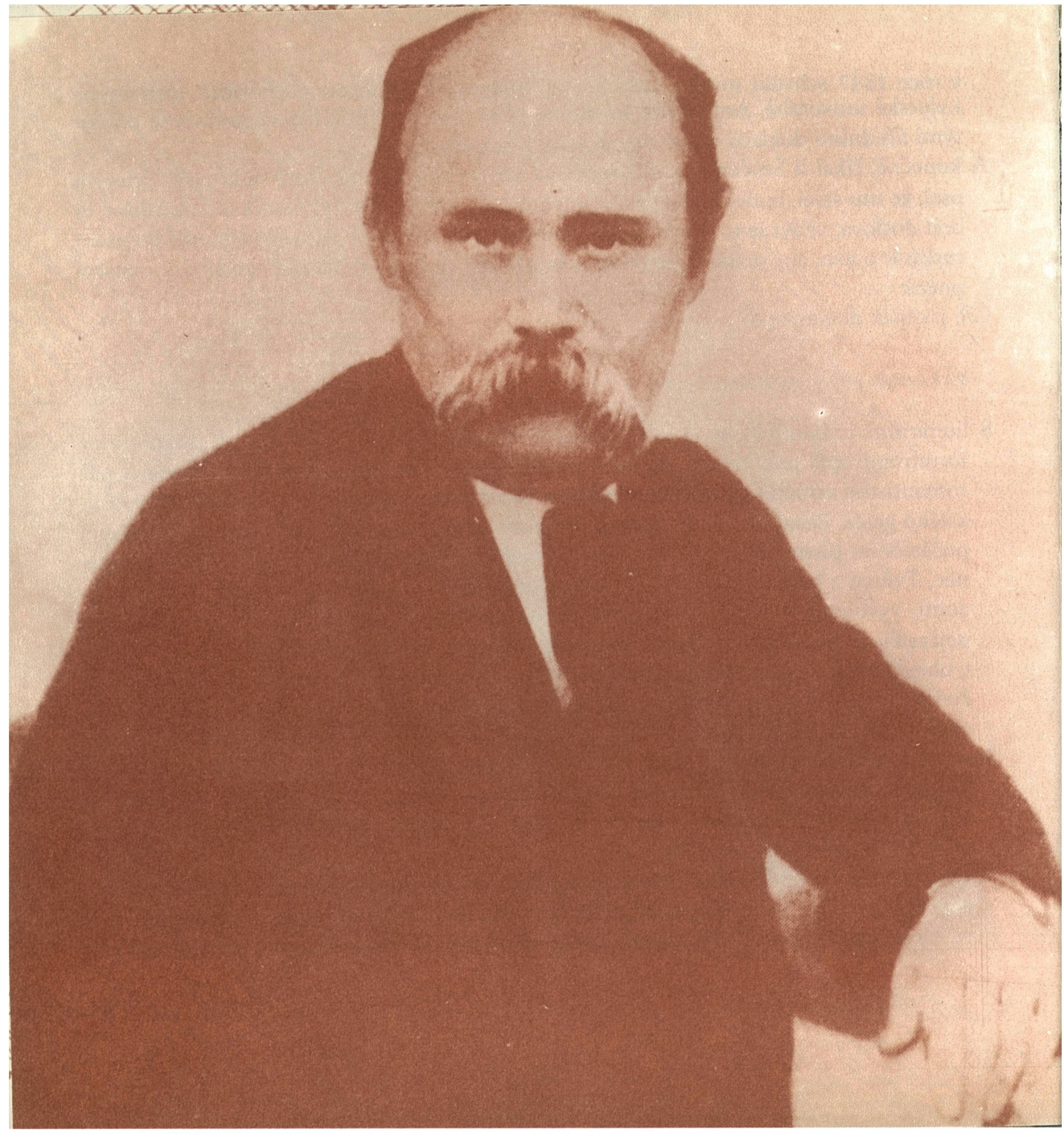
Čili jaképak diletantství?

PARADOX PÁTÝ: ROMANTICKÝ

S literárním romantismem se pojí v obecné čtenářské představě — ať už jakkoli silně formované spíše pod vlivem různých pozdějších romantizujících mód a konvencí než romantismu samého — utkvělá představa jakési nadpřirozenosti, exaltované pózy, okázalého gesta. Promítá se i do obrazu romantického autora, Básníka s nezbytně velkým počátečním písmenem, jenž si v hrdém osamění vypráví s Múzami jako jejich oblíbenec, Tvůrce z boží milosti, Titána odhodlaného vyvrátit „mrzký“ svět, který mu nerozumí, vyvoleného Pěvce, jehož ústy promlouvá „duše národa“ atd. Proto také bývá nejčastěji zobrazován vznešeně vztyčený kdesi na skalním útesu, s hlavou div ne v oblacích, často s tragicky hrdinským výrazem v oduševnělé tváři vystavené šlehajícím živlům, s planoucíma pronikavýma očima, s bujnými kadeřemi, s vlajícím šátkem okolo krku . . .

Ševčenko se z této představy dost rozhodně vyděluje. Stačí srovnat s ní sérii jeho autoportrétů: absencí jakékoli romantizující idealizace připomínají spíše slavné typizující autoportréty Rembrandtovy, s jejich smyslem pro vnitřní drama charakteru a dynamický individuální výraz.

Je to dáno tím, že Ševčenko na jedné straně s romantismem úzce souvisí, vychází z něho, dokonce jej přivádí na ukrajinské půdě k vyvrcholení, když mu dodává evropské kvality, které zase zpětně stavějí autora po bok významným romantickým tvůrcům velkých

literatur, ale na druhé straně už některými rysy rané tvorby vybočuje z ustálených norem romantismu. Zejména v základním „ideologickém“ stanovisku. Typicky romantický pocit roztržky se skutečností neustí totiž v jeho poezii do individualistické revolty a hrdého odklonu od „nechápacího“ světa. Hlavním motivem básníka je lyrického stesku je naopak přilnutí k lidskému kolektivu, přímo splynutí s ním, a dokonce jakési vykupitelství, touha snímat hříchy světa. Ne náhodou Ševčenko propůjčil celé své sbírce jméno lidového pěvce kobzara. Rozhodně tím nekládal do svého díla pojem „lidového primitiva“, do něhož ho začarovali pozdější povrchní vykladači. Název měl hlubší smysl: postuloval oddanou službu umělce společnosti.

Jistě se v tom projevil básníkův sociální původ, příslušnost k nejutlačovanější vrstvě a světonázorová spřízněnost s ní, byť možná ještě ne plně uvědomělá, v důsledku níž už mladý Ševčenko vyrůstá ve vysloveně *sociální básnický typ*. Na druhé straně to bylo východisko, které ho v dalším přivedlo k realismu.

Za začátek Ševčenkova realistického obratu se pokládá tvorba z období tzv. tří let, po roce 1843, kdy se opět vrací po dlouhém odloučení na Ukrajinu a tam se znovu bezprostředně setkává s krutou nevolnickou realitou. Tehdy bezesporu dochází k básníkovu ideovému přerodu v revolučního demokrata a v důsledku toho i k revizi jeho uměleckého vztahu ke skutečnosti. Poněkud odtažitě mravní hledisko, z něhož dříve nazíral život (v roli původců lidského neštěstí viděl „zlé lidi“), Ševčenko nahrazuje důslednou sociální determinací obrazu světa a postavení člověka v něm. Vymycuje povšechné konvence romantické stylistiky, fantastické přírodní kulisy zaměňuje konkrétními krajinami, nadpřirozené motivy balad ustupují před obrazy reálného života a historické náměty zatlačuje látkami ze současnosti. Souběžně se zpředmětněním a těsnějším sepětím poezie s reálným světem básníkův hlas nabývá na síle a průbojnosti, intonace se stávají vášnivější a důraznější a z raného smutku tryská čím dál víc vzdor.

Nicméně přes veškeré zrealnění v obsahu i ve výrazu si Ševčenko nadále podržuje řadu psychických i stylistických prvků romantických. I v závěrečném tvůrčím období po návratu z vyhnanství, kdy se k neuhasínajícímu bouřliváctví přidávají vize budoucího sociálně spravedlivého uspořádání světa, tvoří romantismus velice silný a účinný citový i výrazový kontrast ve vedení základního hlasu realistického. Například trvale při-

tomna zůstává příznačně romantická *kontrastnost* — třeba touhy po idyle a její nemožnosti ve světě sociálních křivd —, která patří k základním postupům v Ševčenkově stylu a která se nezmenšuje, ani když přechází ze sfér morálních do oblastí sociálně politických. Proto i v Ševčenkově poetice mají stále tak důležité místo paradoxnost a antonymická spojení. Skoro jako by tím básník předjímal sémantickou mnohoznačnost tvárného gesta moderní poezie 20. století, obrazy reality einsteinovského světa. Mimochodem, poukažme v této souvislosti i na bohaté uplatňování moderních synestézií, zvláště názorně doložené v následujícím úryvku z autobiografické prózy: „Koukám, zlaté slunce se zavěsilo nad fialový obzor a rozhodilo své smaragdové paprsky po nekonečném prostoru. Nová nádhera! Nové okouzlení! Uchvácen překrásnou harmonií mlčky jsem svěsil ruce a téměř bez dechu jsem se díval na to velkolepé oratorium bez zvuků. Slunce už zapadlo, ale já pořád ještě stál jako u vytržení a naslouchal zvukům flétny, linoucím se k mému udivení odkudsi z březového háje . . .“

Nepodává si tu Ševčenko se svým vyvinutým smyslem pro zrakové a sluchové asociace ruku přes hlavy několika generací až se symbolistním Tyčynou a přes něho třeba až se současníkem Ivanem Dračem a dalšími?

PARADOX ŠESTÝ: FOLKLÓRNÍ

Už za Ševčenkova života bylo rozeznáno a bezpečně prokázáno, že jeho básnické dílo je svými kořeny pevně uzemněno v přirozeném základu lidové poezie, z něhož vyrůstalo celé novodobé ukrajinské písemnictví; zejména poté, co romantismus povýšil lidovou slovesnost na stupeň tvůrčího ideálu, skoro vzoru. A v duchu tehdejších názorů na význam folklóru a na roli, přímo poslání „pěvce“, obrazy národa, jež našla svůj nejdokonalejší výraz právě v tvorbě lidu, byl Ševčenko prohlášen za básníka „vskutku naprosto lidového“.

Pojem lidovosti, který Ševčenkovi přisoudila revolučně demokratická kritika, byl myšlen zprvu jako pochvala; připisoval se mu smysl především obsahový, znamenal, že spisovatel zachytil lidové „nitro“, a nikoli jen „sarafán“. Postupně se však pojem lidovosti konzervativním výkladem zúžil a začal být chápán hlavně jako vlastnost abstraktní

formy. Tak se stalo, že na důkaz Ševčenkovy lidovosti byly jeho básně srovnávány s lidovými písněmi, až se snad pro každý verš našla odpovědná paralela v písňovém folklóru. (Stejně naivně byly dělány opačné pokusy vyvodit div ne veškerou Ševčenkovu metriku z Mickiewiczových jambů apod., což mělo básníka „odfolklorizovat“.) Podobně zjednodušeně byl pochopen a vyložen název Ševčenkovy sbírky *Kobzar*: jako že jím chtěl autor sám naznačit, že se považuje za „kobzara“, lidového pěvce. A také ho část kritiky kvalifikovala jako „posledního kobzara“.

Takové výklady nepostřehly, že Ševčenko našel obdivuhodný klíč k povznesení folklórní základny na úroveň, v níž lidové „kolektivistické“ podání ztratilo svou nadvládu a organicky se rozplynuło v díle tvůrčího individua. Na rozdíl od svých předchůdců a současníků (ale i mnoha pozdějších následovníků), kteří folklór jen stylisticky napodobovali, sáhl Ševčenko do lidové slovesnosti dokonce hlouběji, až k samé ideové podstatě. Ale jen proto, aby ji učinil *východiskem*, nikoli cílem. *Nepřipodobňoval se folklóru, ale přizpůsobil si jej sobě*, své individuální vyhraněnosti. Přejal z lidové tradice jen to, co odpovídalo a vyhovovalo *jeho* světovému názoru a uměleckému naturelu.

Podobným způsobem se vypořádal, jak jsme viděli, i s romantismem. Těžil z mnoha stran, ale ne eklekticky. Všude postupoval stejně: všechny vlivy přetavil svým talentem a splavil v jediný, organický a zcela původní celek. Tak stmelil různé vrstvy jazykové. A stejnou celistvostí vyniká i Ševčenkův verš, strofika a metrika, v nichž se prostupují a doplňují složky literární s lidovými. Jednotlivé verzifikační prvky rozehrál dokonce způsoby, jež předběhly dobu a podávají si ruku s postupy moderní poezie, jak na to bystře poukázala Marietta Šagiňanová.

Působí proto jako zvlášť zarážející paradox, byl-li Ševčenko poslán do světa s ponižujícím vysvědčením „národního barda“, lidového pěvce úplně a zcela zakotveného ve folklóru; je-li stále ještě srovnáván s ruským Alexejem Kolcovem nebo skotským Robertem Burnsem (někdy i provensálským Fréderikem Mistralem), nemá to hlubší opodstatnění. Zasloužené Ševčenkovo místo je v trojici největších slovanských básníků, mezi Puškinem a Mickiewiczem, kam ho svého času zařadil Gorkij. Jako básnický *typ* se od nich přirozeně značně liší. Ve srovnání s jejich fenomenální univerzálností, s všestranným jiskřením jejich talentů, které se lehce zmocňují každého jevu v jakékoli sféře, je

soustředěnější na určitý kruh ústředních prožitků, k nimž se neustále vrací. V tomto smyslu má blíž k Lermontovovi či Slowackému nebo chceme-li k Heinovi poměřenému Goethem. Ale typologická odlišnost neznamená méněcennost. S velikány světového básnictví má společné to základní, co dělá poezii poezí: dar představitosti a obrazovnosti, který propůjčuje slovům křídla a odhaluje v nich netušené hlubiny významu a krásy.

Ne proto „poslední kobzar“ a místně omezený poeta Ukrajiny, ale první velký ukrajinský básník je Ševčenko. Neopakovatelná tvůrčí individualita, jejíž umělecký odkaz sahá za hranice národní a dobové lokalizace.

PARADOX SEDMÝ: INTERPRETAČNÍ

Poukazovali jsme na některé jeho momenty už v předchozích odstavcích. Ale má i svůj samostatný aspekt.

V závěru úvodních paradoxů, jež nám posloužily jako moto, Franko říká, že osud dal Ševčenkovi za všechny zásluhy a utrpení nejkrásnější a nejvzácnější dar po smrti — nehynoucí slávu. Dodejme však, že v určitém smyslu byl k němu stejně krutý jako za života. Básníkův umělecký čin v konkrétní dobové situaci Ukrajiny daleko přesáhl rámec pouze literárního významu. Obrozená literatura, jíž se stal nejvlastnější zakladatelem, byla znamením a symbolem i obrození národa. Proto lid zahrnul básníka takovou láskou. Všenárodní úcta brzy však přerostla v kult a Ševčenko se stal mýtem, legendou. V podmínkách carských represálií proti ukrajinskému národnímu životu byl z básníka udělán „vlastenecký“ prapor a jeho umělecký odkaz vykleštěn v abstraktní heslo, kterého se mohly dovolávat podle potřeby nejrůznější společenské i politické síly, skupiny a skupinky. S úzce vymezenými bojovými cíli se zdůrazňoval především Ševčenkův tragický život, nevolnické mládí a pronásledování carismem. Ve výkladech vlastní básníkovy tvorby se uplatňovala v prvé řadě hlediska mimoestetická a vyzvedaly se momenty zejména politické a ideologické. Tak se stal z umělce, největšího, jakého kdy Ukrajina měla, hlavně národní prorok a mučedník. Popřípadě veršující ideolog, sociolog nebo politik.

A proto dodnes nebyl Ševčenko plně objeven jako umělec, básník. Jako tvůrce hodnot nadčasových a všelidských. Nejen jako autor politických a sociálních veršů v utilitárním slova smyslu, konkrétně proticarských a protinevolnických, ale jako hlasatel svobody a důstojnosti lidské osobnosti, jehož básně zůstávají stále živé, schopné vzbuzovat estetický prožitek jako každé skutečné umění obsahující náboj nepomíjivé krásy.

PARADOX POSLEDNÍ: NEŠEVČENKOVSKÝ

Daný svazek je koncipován tak, aby mluvil maximálně sám za sebe. A především, rozumí se, za Ševčenka ve smyslu předcházejícího odstavce. Do ševčenkovské literatury u nás přináší některá nova, především syntetičnost pohledu. Rozšiřuje počet tradičně překládaných básní o některé, jichž se za více než století ať už z jakéhokoliv důvodu žádný tlumočník nedotkl (Tři léta; V kasematech II; Myšlenky mé! a ty, zlá slávo; A. O. Kozačkovskému; U boha za dveřmi ležela sekera; Nu což, jen slova, zdálo by se; Návsí prudký vítr fičí; Nejspíš napíšu sobě sám; Hloupí a hrdí jsme my lidé; Býváme vždycky k podzimu; Lykéře; Má kmotřenka a já) anebo alespoň úryvky z nich (Velké vykopávky, Slepec, Vojákova studně, Novokřtěnci, Jurodivý, Izaiáš, kapitola 35 aj.).

Poprvé si všímá obsáhlé epistolární pozůstalosti Tarase Ševčenka a těží z ní ve výběru a v šíři, jež umožňují vnímat sled dopisů jako autentický, psychologicky věrohodný vlastní životopis básníka a na mnoha místech dovolují nahlédnout do souvislostí daleko obecnějších. V básníkově biografii na konci svazku nalezne čtenář mnohá dosud neznámá či málo známá fakta, na přiložené mapce, také první tohoto druhu, si může názorně ověřit vzdálenosti a místa, kam Ševčenka zanesla sudba. V obrazovém doprovodu uvidí Ševčenkovy kresby, z nichž mnohé nebyly u nás dosud tištěny.

A protože o Ševčenkovi bylo napsáno víc než dost, aniž to bylo vždy ku prospěchu věci, nechtěl náš úvod rozmnožovat beztak dlouhou řadu „pojedení“ a nezanášel se kolumbovskými cíli. Měl na mysli jen upozornění na několik samozřejmostí, které by mohly být čtenáři Ševčenkovy poezie prospěšné.

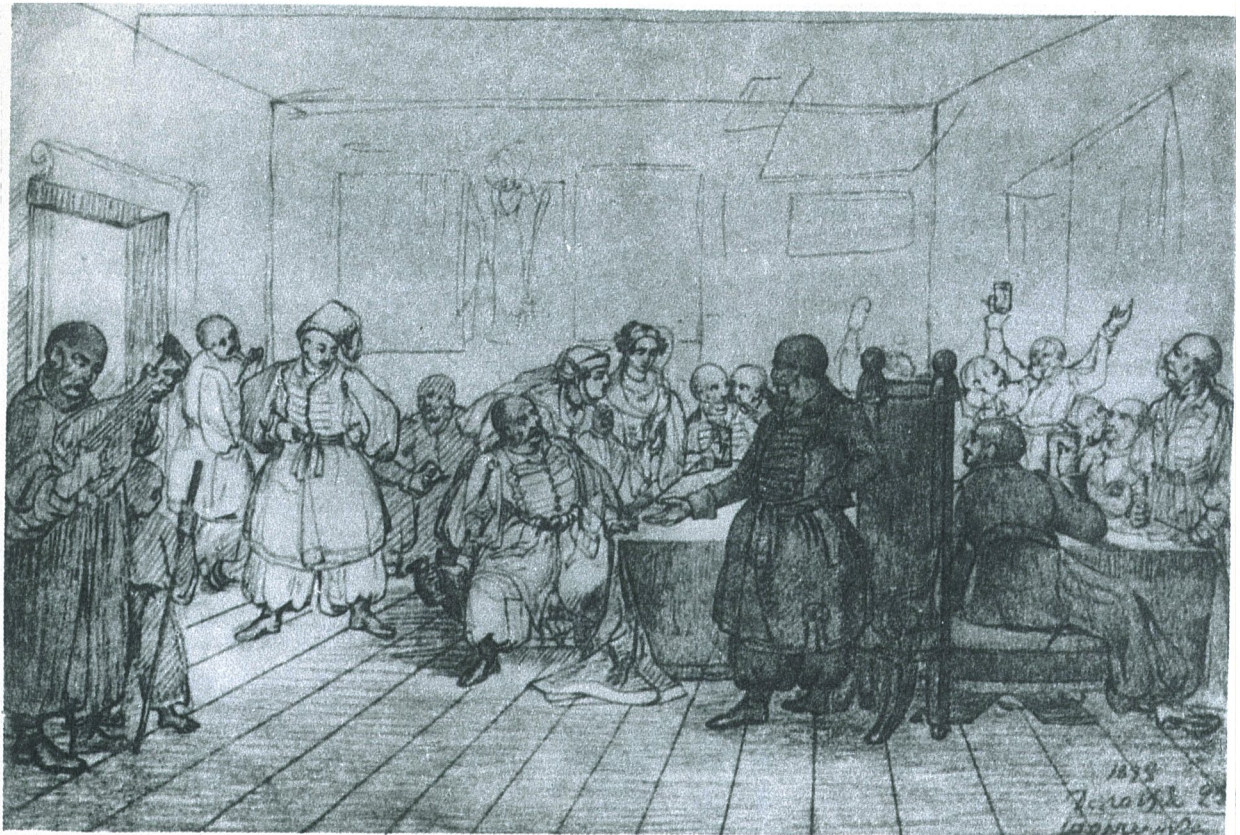
(I)

1814 — 1847

MLADÝ BÁSNÍK — MLADÝ MALÍŘ

LÉTA NEVOLNÉHO
MLÁDÍ
A SVOBODNÝCH
STUDIÍ

Kozácká hostina, 1838

Na stranách 30—32:

Modelka (akvarel, 1840)

Chlapec se psem (1840)

Očarovaná (Úryvky)

Řve, sténá širý Dněpr v stráních,
zlostně se vítr oboří,
vysoké vrby k zemi sklání,
vydouvá vlny v pohoří.
Co krůček měsíc mračno potká,
zasvítí, tma ho polapí,
jako když v modrém moři loďka
se vynořuje, potápí.
Chvilé před třetím kokrháním,
nikde živáčka, jenž by šel,
les ozýval se sovím štkáním,
tu a tam jasan zaskřípěl.

V tuhle dobu nehostinnou
se tam v hustém lese,
co se černá nad hladinou,
cosi bíle nese.
To rusalka matku hledá
v kapradí a býlí,
nebo kozačka si vyšla
polaskat se s milým?
Ne rusalka lesem bloudí,
ale dívka smělá,
baba očarovala ji,
neví teď, co dělá.
Baba očarovala ji,
aby netrpěla,
nespat, čekat o půlnoci
aby sílu měla
na kozáka mladičkého,
co ji, rok je tomu,
opustil se sladkým slibem
brzo přijít domů . . .

Chodí a bloudí, čeho lačná?
Široký Dněpr přestal řvát.
Rozehnal vítr černá mračna
a šel si k moři odpočat,
oblohou měsíc volně pluje,
vodu i háje osvětčuje
a všechno kolem šlo už spát.

1837 (?), PETROHRAD

Věčné památce Ivana Kotljarevského (Úryvek)

Přileť, sivý orle, shlédni vřelým okem
na sirotu v světě, kde ho neznají.
Na moře se dívám širé, přehluboké,
na druhý břeh chtěl bych — člun mi nedají.
Myslím na Aenea, myslím na otčinu,
vzpomínám a pláču, jako dítě hynu.
Vlny odplouvají, smutně sténají.
Možná že jsem hloupé, ještě slepé ptáče,
že na druhém břehu osud stejně pláče,
sirotám se všude lidé vysmějí.
I kdyby se smáli. Tam je moře hravé,
tam slunce i měsíc svítí jasněji,
tam mohyla vítr víská k dřimotám,
tam bych necítil se s nimi nikdy sám.

1838, PETROHRAD

* * *

Vypravím se na kraj světa.
Tam v pekle horoucím
najdu hezčí, nebo uschnu
jak ten list na slunci.

(Z BÁSNĚ DUMKA)
1838, GATČINA

„Díky bohu milosrdnému jsem živ a zdrav, učím se ma-
lovat, když se natrefí, přivydělám si nějaké peníze, právě
minulý týden jsem trochu vydělal, takže Ti posílám
25 rublů v bankovkách. Až budu mít víc, zase pošlu. Jak
vidíš, žiju, studuju, nikomu se neklaním a nikoho se ne-
bojím, kromě boha — veliké štěstí je být svobodným člo-
věkem, děláš si své a nikdo ti nebrání. Vyříd' ode mne
pozdrav všem příbuzným a hlavně dědovi, jestli ještě žije
a je při zdraví. Vyříd' mu, ať nespěchá s umíráním, že se
brzo uvidíme. Polib za mne bratra Josypa tak, jak já bych
ho políbil, a sestry Kateřinu, Jarynu a Marusju, pokud je
živa, buď tak hodný, napiš mi, jak a kde bydlí, jestli je
oblečená a obutá. (M. byla slepá; ve 22 letech zemřela.)
Kup jí něco k vánocům z těch peněz, co Ti posílám —
jen něco, poslal bych jí zvlášť, až zas budu mít peníze.

... každou noc vidím ve snu jen Tebe, Kerelovku, pří-
buzné a houštiny kopřiv (ty, ve kterých jsem se schovával
před školou) ...“

BRATROVI MYKYTOVI
15. LISTOPADU 1839
Z PETROHRADU

* * *

Myšlenky mé, mé myšlenky,
neujdu před vámi!
Pochodujete po arších
smutnými řadami.
Proč vítr nerozfoukal vás
stepí jako smetí,
neštěstí neuspalo vás
jako svoje děti? . . .

Neštěstí vás na svět pro zlost vypustilo,
pláčem zalévalo . . . proč nám líto bylo
utopit vás v moři, zaorat vás v poli? . . .
Lidé netázali by se — cože mě to bolí?
netázali by se, proč proklínám osud,
roztrpčen jsem světem. „Nic nestvořil dosud,“ —
nesmáli by se mi . . .

Myšlenky mé! Trpce,
trpce ptám se, pročpak tolik rád vás mám?
Zapláče kdy s vámi aspoň jedno srdce,
jako já jsem plákal? . . . Možná, nevím sám.
Možná že se najde dívčí
srdce, hnědé oči,
jež se vámi dojmou k pláči —
co víc, to mi stačí . . .
Jedna slza v hnědých očích —
a jsem . . . pán nad pány! . . .

Myšlenky mé, mé myšlenky,
těžko je mi s vámi! . . .

Myšlenky mé, mé myšlenky!
Ač jste přišly samy,
hýčkal jsem vás, živil, šatil —
a co nyní s vámi? . . .
Tam na naši Ukrajinu
jděte, to vám radím,
podél plotů, jak sirotci,
mne zanechte tady.
Tam najdete dobrá srdce,
vlídnost, chladné hlavy,
tam dojdete pochopení,
snad i trochy slávy . . .
Obejmi je, moje matko,
moje Ukrajinu,
ty mé děti nerozumné
jak své, jinak zhynou.

(ÚRYVKY)
1839, PETROHRAD

* * *

Pro ty hnědé oči,
pro ty černé brvy ;
srdce ven se dralo, smálo,
vylévalo slovy . . .
Vylévalo, jak umělo,
pro ty noci tmavé,
pro višňový sad zelený,
dívky usměvavé . . .

1839, PETROHRAD

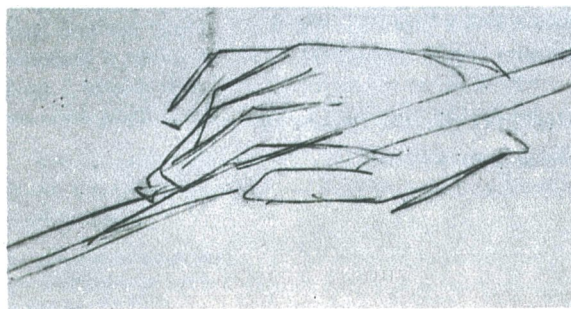
Skica z let 1843—5

Perebend'a (Úryvek)

Na mohyle v stepi,
kde ho neuvidí, kde ho neuslyší,
kde rozvane vítr slova po polích,
nežli dojdou k lidem, skryl se pěvec slepý.
Jeho staré srdce s bohem rozmlouvá,
aniž cítilo by ostych nebo hřích,
a myšlenka s mračny světem proplovává.
Jako sivý orel mysl vzhůru vzlétá,
svými křídly bije do nebeských vrat,
doletí až k slunci, směle se ho zeptá,
odkud a kdy vstává a kam chodí spát;
poslechne si, o čem věčně šumí moře,
polituje horu: „Mlčíš celý věk.“
A pak znovu k nebi, na světě je hoře,
na té širé zemi nemá kouteček
ten, kdo slyšel, poznal, ten, kdo srdcem ví,
o čem šumí moře, hora nemluví.
Nepřijmou ho lidé, nikdy nezvyknou si,
sám je mezi nimi jak to sluníčko,
třebaže ho znají, když ho země nosí . . .

1839, PETROHRAD

Skica ruky k portrétu spisovatele J. Hrebinky

* * *

„Nevrátí se!“
zavzdychlo zezdůli
modré moře. „Nevrátí se,
ty časy minuly.“
Pravda, moře, pravda, modré!
Osud své slovo dal:
Nevrátí se vytoužení,
nevrátí svoboda,
nevrátí se Záporožci,
hetmané nevrátí,
nezalijí Ukrajinu
červené kabáty.

(Z BÁSNĚ KVIŤKO-OSNOVJANENKOVI)
1839, PETROHRAD

„Pustil jsem se do malby. Trošku pozdě, ale když už jsem se, jak se říká, do toho dal, tak necouvnu. Nechci, aby se mi tu smáli. Právě z těch důvodů Akademii asi neopustím dřív než tak za dva roky. Až si někdy za ty dva roky přečtete v nějakém časopise, že jakýsi Ševčenko namaloval pěkný obraz a Akademie ho (ne obraz, mne) posílá do Itálie a samotného Říma, to už mi bude veselo. Dám zapřáhnout koně a rovnou do Charkova!“

SPISOVATELI HRYHORIJI KVIŤKO-OSNOVJANENKOVI
19. ÚNORA 1840 Z PETROHRADU

Ivan Podkova (Úryvek)

V těch dobách se Ukrajina
otřásala děly;
pevně v rukou Záporožci
svoji vládu měli.
Panovali, dobývali —
moc a čest lákají —
přešly věky a zůstaly
mohyly po kraji.
Ty mohyly převysoké,
jimiž jsou přikryta
kozácká bělostná těla
v nankinu zašitá;
ty mohyly převysoké —
horami se zdají,
o svobodě tiše v polích
s větry rozmlouvají;
svědci slávy starých dědů;
vnukům v uších zvoní,
když jdou kosy smočít v rose
a zpívají o nich.

1839, PETROHRAD

* * *

Vítr cosi šeptá háji,
stéblům ostřice;
osaměle po Dunaji
pluje pramice.
Je v ní voda, voda vodu
bez obtíží splaví;
žádný rybář — kde by vzal se —
už ji nezastaví.
Potkala se s mořem loďka,
přestala si stýskat:
hrály si s ní hory-vlny,
nezůstala tříska.

Nedlouhá je — jako cesta
loďky řekou k moři —
pouť sirotka do ciziny
a cizinou — k hoři.
Dobří lidé pohrají si
s ním jak chladné vlny;
pak se ještě podívají,
jak se v pláči topí;
časem ptej se na sirotka —
nezůstalo stopy.

1841, PETROHRAD

„Zkomponoval jsem maličkou poému Hamalija...
a Nazara Stodolu — drama ve třech dějstvích. Rusky.
Bude na scéně po velikonocích.“

SPISOVATELI A DRAMATIKOVI J. H. KUCHARENKOVI
KONCEM LEDNA 1843 Z PETROHRADU

* * *

Podzimní půlden dohořival,
červánkový lesk poli šel,
povadlý lístek vzduchem splýval
a šeptem cosi vyprávěl
o vanu lidských životů.
V takové chvíli u plotu
seděla slepá žebračka
a její dcera — tulačka —
jí v klíně, krásná, pospávala.
Matka zpívala, tiše štkala.
Tak kdysi v zemi egyptské
zpíval si Josef o zlé zradě.
A podnebesím v dlouhé řadě
z Ukrajiny jak koráby
letěli k jihu jeřábi.
Proč s nimi kdysi jako mládě
neplula k straně polední,
kde píseň veseleji zní?
Jaká tajemná mocná síla
drží ji v mračné krajině?
Co skrývá srdce v hlubině,
doposud nikdy nesvěřila
nikomu, ani dceři ne.

„Ach, písni, písni, písni hoře,
mé nerozlučné soužení,
v životě, rozbouřeném moři,
jediný tichý prameni!
Jen s tebou dlouhé dny a noci
trávím, zpívám tě, ráda mám
a po větru tě do daleka,
kam jít nemohu, posílám.“

Však vítr, vítr hebkokřídlý,
jenž kdysi létal vesele,
teď unylý je, ztichlý, stydlý,
jako by ztratil přítele
či poslech lidí, lidi zlé,
nechce tě slyšet ode mne,
nechce tě odnést do daleka,
má písni, slovo tajemné.“

(Z BÁSNĚ SLEPÁ, NAPSANÉ RUSKY)
1842, PETROHRAD

„Myslím, že jste mi s Hajdamáky (svými předplacenými
objednávkami) velmi pomohl. Bylo s nimi peklo, cenzurní
rada je pustila jen s přemáháním, je to do nebe volající,
ale už je to u konce, podařilo se mi pány přesvědčit, že
nejsem žádný povstalec. Teď spěchám s rozesláním, aby
se nevzpamatovali.“

HRYHORIJI STĚPANOVIČI TARNOVSKÉMU,
VLASTNÍKU USEDLOSTI KAČANOVKA
NA ČERNIHOVSKU A MECENÁŠI,
26. BŘEZNA 1842 Z PETROHRADU

„Zlé časy mě donutily prodat všechna má díla — tištěná
i netištěná. Až uvidíte Korsuna, řekněte mu, že Marjana
je prodaná, jestli ji právě tiskne, ať pokračuje, ale jestli ne,
ať ani nezačíná . . .“

PYLYPOVI KOROLJOVOVI,
PROFESOROVÍ FYZIKY A MATEMATIKY
NA DRUHÉM GYMNÁZIU V CHARKOVĚ,
POPULARIZÁTORU KOBZARA,
18. LISTOPADU 1842 Z PETROHRADU

„Viděl jsem včera kresby Vašeho syna, dobré, velmi dobré,
ale potřeboval by jiného učitele, takhle jen samá jablíčka
a oříšky maluje, a co je to platné, těmi srdce nenasytíš.“

H. S. TARNOVSKÉMU
25. LEDNA 1843 Z PETROHRADU

„Všem vašim příbuzným se hluboce klaním, kdo z nich
má rodinu, tomu i s rodinou, kdo ne, tedy jen jemu.
A Haně půvabně řekni, že jak jen se vzpamatuju a dám si
ušít kožich, hned se objevím se štětci a barvami a zůstanu
celý týden, řekni jí to a vyříd', že až pláču, jak proklátá
sněhová vichřice tentokrát si se mnou zažertovala . . .“

STATKÁŘI DEMOKRATOVÍ
VIKTORU ZAKREVSKÉMU
NA KUSU ZELENÉHO PAPIŘU
10. LISTOPADU 1843

Byl dobrý až do slabosti a lehkomyšlný až do krutosti,
nerozhodný a zároveň bezprostřední v jednání. Nebylo
možné ho nemilovat; ale pro ty, kdo jej doopravdy milovali,
byl pramenem starostí, nepřetržitých přechodů od
nadšení k nespokojenosti, od soucitu k chladu . . . Když
četl své zázračné výtvořky, byl úchvatný; jeho muzikální
hlas přeléval do srdcí všech, kdo ho poslouchali, hluboké
city, kterým v té chvíli podléhal. Byl obdařen víc než
talentem, bylo v něm tušit génia, a jeho duše, jemná
a dobrá, vyladovávala jeho nástroj pro píseň nejvznešenější,
svatou . . .

VARVARA REPNINOVÁ O T. Š. V PRÓZE „PŘÍBĚH“ (T. Š. JE
TU LÍČEN POD JMÉNEM BEREZOVSKEJ, COŽ JE NARÁŽKA
NA BEREZOVOU RUDKU, SÍDLA ZAKREVSKEJCH
A BYDLIŠTĚ PANÍ HANY)

Na následující straně:
Selský soud, 1844 (Ukrajina v obrazech)

Dívčí noci (Úryvek)

Rozlily se proudy vlasů
do samého pasu,
plný prs a druhý plný
jako mořské vlny;
zajiskřily hnědé oči,
hvězdy vprostřed noci,
bílé paže sepjaly se —
v touze jako píseň
sevřít tělo. Do podušky
ledové se lačně vpily
a strnuly, a zmrtvěly,
s pláčem se zas rozpojily.

1844, PETROHRAD

Sen (komedie) (Úryvky)

Toho Ducha pravdy, jehož svět nemůže
přijít. Nebo nevidí ho, aniž ho zná . . .

EV. S. JANA, KAP. 14, VERŠ 17

Každý má svůj vlastní osud,
cestu, jíž šel dříve:
jeden tvoří, druhý boří,
třetí žádostivě —
pošilhává za kraj světa,
zda tam není, co by
vyraboval, co by vzal si
s sebou do záhrobí.
Jeden tchána v jeho domě
obehrává v kartách,
jiný tajně nůž si ostří
na vlastního bratra,
další tiše, trpělivě,
s tváří bohumilou
nejdřív se jak kočka lísá,
aby pak vši silou
falešně ti drápy zaťal
přímo do vnitřností —
nevěř v pomoc vlastních dětí
ani v ženské ctnosti.
Jeden štědře, velkoryse
chrámy k nebi zdvíhá;
jiná s vřelou láskou k vlasti
vzbouzí se i líhá,
ale v noci z milé vlasti
krev jak vodu cedí! . . .

Kresba z náčrtníku 1839—1843

Bratři na své němé hněvy
vytřeštěně hledí.
Jako ovce: „Je to nutné,
je to zapotřebí!“
Asi je to nutné, neboť
není boha v nebi!
Klesáte pod jařmem bídy
s touhou po prodlení
v jakém že to vlastně ráji?
Takový ráj není!
Škoda dřiny! Vzpamatuj se:
všichni na tom světě —
princátka i otrhanci —
jsme Eviny děti.
I ten . . . i ten . . . počkat, co já?
Co já, dobří lidé:
toulám se a mám se skvěle
od pondělka do neděle.
Vám je těžko, stýskáte si!
Dál se neúčastním.
A nekřičte. Cožpak piju
vaši krev, ne vlastní?

Vidím: letí sova
nad lukami, břehy, háji, v kterých ves se schová,
nad hlubokými stržemi,
nad širokou stepí
vysoko nad zemí.
Letím za ní, letím za ní
od země a k neshledání.

Ty hled' dolů, duše; já poletím výš,
vzhůru, převysoko nad modravé mraky,
tam kde není mocných, trestů pro chudáky,
tam kde výsměch ani pláč kde neslyšíš.

Pohled', v onom ráji, který opouštíš,
stahují z mrzáčků hadry zalátané,
i s kůží stahují, aby bylo čím
obout děti knížat; vdovu násilím
v kole proplétají, že neplatí daně,
a jejího syna, nač takový spěch,
odvádějí k vojsku, vlečou v řetězech,
vojska je tak málo; v škarpě umírá
opuchlé batole hladem plačící
a matka na panském kosí pšenici.

Zda vidí bůh zpoza mraků
pláč náš, těla chorá?
Možná, ale má se k činu
jak tamhleta hora
dávnověká, zalévaná
krví těch bez jména! . . .
Duše moje, duše moje,
hořem navštívená!
Opijem se sladkým jedem,
pod led půjdem spát
a dušičku pošlem k bohu
— co dá za to optání —
jak dlouho že ještě budou
vládnout katani?

Letím dále. Zem je šedivá.
Rozum dříme, srdce umdlívá.
Vidím visky, kde je cesta,
báně chrámů vprostřed města;
ve městech jak sokolíky
vojáky, ach celé šiky;
dobře živení, obutí,
jak spoutání stojí bez hnutí
v pevných řadách . . . V hloubi siné

na dně jámy, na bažině
vidím město — velké, zděné,
jako mračnem zahalené
těžkou mlhou . . . Přilétám
nad prospekty nijak úzké.

Je to turecké,
je to německé,
nebo je to město ruské?
Paláce, chrámy,
břichatí mocipáni,
obyčejný dům k nepotkání.

Stmívalo se . . . náhle světlo
tryskne do šířavy —
až se leknu . . . „Hurá! hurá!
Hurá!“ křičí davy.
„No tak, hloupí, zastavte se!
Jaký máte důvod
smát se, výskat?!“ — „Chochol! Neví,
co je carský průvod . . .
. . . Čáry, máry,
dělám se neviditelným
a pronikám do paláců.
Bože milý, sním, či bdím?
Hleďme, kde je hledaný ráj!!!
Zlatem premovaní
paraziti: prvý on sám,
velký, ani zdání
po úsměvu; po boku mu
jde carevna strohá,
jak opeňka vysušená,
tenká, dlouhonohá,

a ta bída, to neštěstí:
třeše se jí hlava.
Tohle tedy bohyně je!
Zrak ji nepoznává.
Jsi to hlupák! Aníž jsi ji
spatřil, věřils slepcům,
uvěřil jsi tupohubým
jejím veršotepcům . . .

Nejvyššímu hodnostáři,
vidím, car dá facku,
až to pleskne . . . Ten se tváří
jakoby nic, ale hned
kopne do břicha
nižší hodnost . . . ten zas nižší
kopnout pospíchá
do zadnice; nižší kope
ještě nižší, služebníci
na schodišti sluhy.
Ti pak na ulici
jako těsto mísí
ubožáky pravoslavné . . .
Všechny potom vzkřísí
nový křik a nová vřava:
„Bátuška jde na procházku!
Hurá, hurá! . . . Sláva! . . .“

1844, PETROHRAD

Skica k obrazu Kateřina, 1845

* * *

Gogolovi (Úryvek)

Proč je mi tak těžko, proč tak neveselo,
proč mé srdce pláče, volá, nařiká
jak hladové dítě? Srdce, trýzni v těle,
to tě touha nebo bolest proniká?

Chceš jíst, chceš pít, chceš spát, zprahlé rty si smočit?

Usni, moje srdce, v těle — v bezpečí,
bez přikrývek, zbité — zloba člověčí
ať si kolem běsní . . . Zavři, srdce, oči.

1844, PETROHRAD

Všichni hluší, nahrbení,
v okovech . . . či zlostejnělí . . .
Ty se směješ a já pláču,
příteli můj velký, vřelý.

1844, PETROHRAD

Suvorov předvádí v Praze ruské národní obyčje, dřevoryt,
ilustrace ke knize N. Polevého, 1842

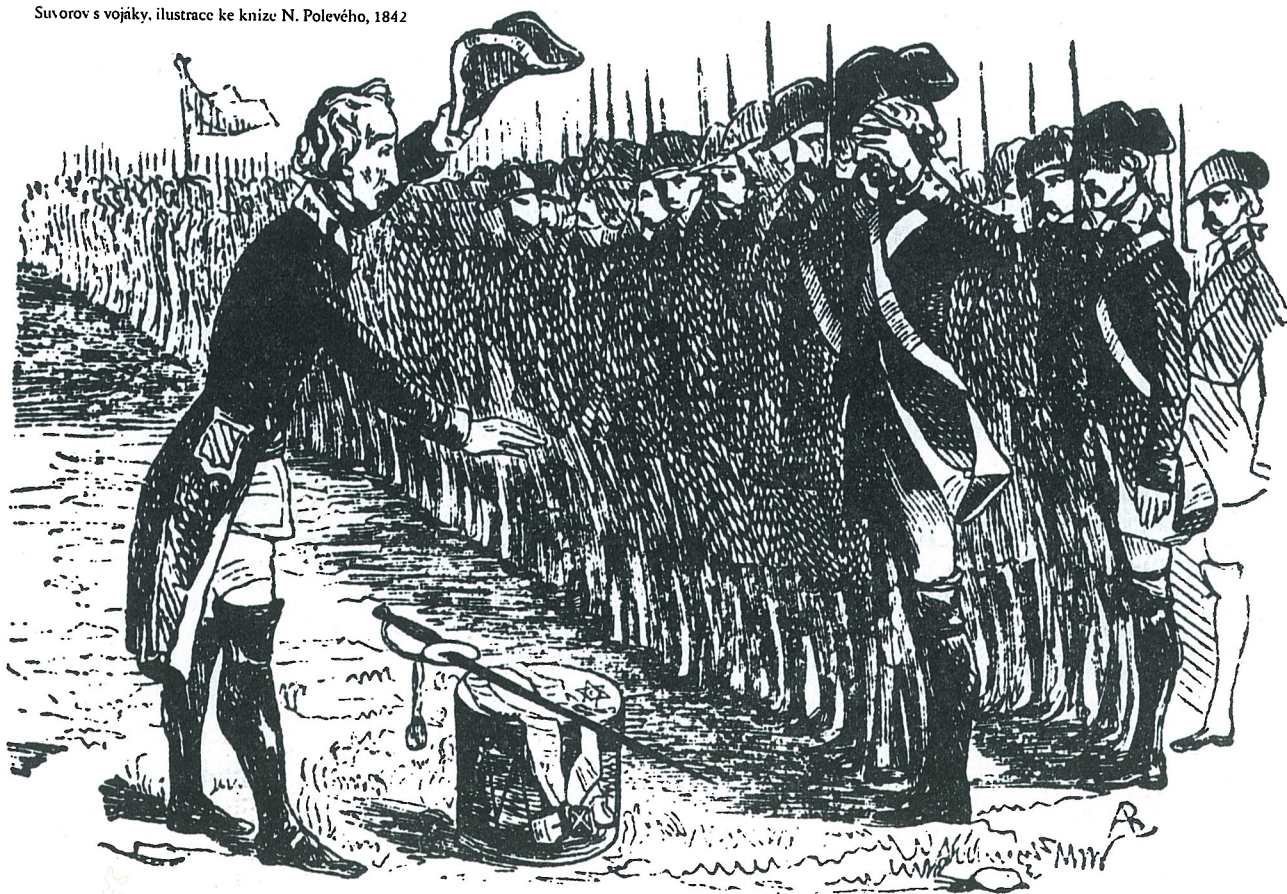

Kacíř (Úryvek)

Kavkami se pole černá,
mnichy všechny cesty
do Konstance. Jak kobylinky
procházejí městy
baroni, vévodové, páni,
rytíři, šenkýři, písaři

i trubadúři (kobzaři)
a vojsko v řadách k nepřekání.
Jdou vévodkyně špitající,
jdou se sokoly na rukách
pážata, jezdci na mulách —
a všichni jako na štvanici,

Suvorov s vojáky, ilustrace ke knize N. Polevého, 1842

Velké vykopávky (Úryvky)

jak hadi k teplu spěchají.
Ó Čechu! dech se zatají.
Podívej se na tu strašnou sílu:
jak šli by proti Saracénům
anebo táhli na Attilu!

Znějí zvony nad Konstancí,
úsvit věže zlatí.
Vybíhají kardináli
v nachu, odpočatí
jako bujní býčci z ohrad,
preláti jak pávi.
Pak jdou tři papeži, šlechta
a korunované hlavy.
Shromáždili se jak Judští
na soud lživý, křivý
proti Kristu. Všude vřava,
sváry, hovor živý,
jak v ležení blízko pole
či v židovské škole . . .
A pojednou všichni strnou!

Jako cedr nad planinou
libanonskou — spoután stanul
Jan Hus před nimi.
Přeměřil si nectný zástup
zraky orlími . . .

1845, VES MARJINSKOJE

Tři vrány

1

Krad! Krad! Krad!
Kradl Bohdan mockrát,
odjel do Kyjeva,
zlodějíčkům prodal
všechno to, co nakrad.

2

V Paříži jsem byla.
S Potockým a Radzivillem
tři zlatky propila.

3

Po lávce kráčí čert,
jak půjdeš ty, kozle?
Bude zle! Bude zle!

Tak krákaly ty tři vrány
ze tří zemí — na tři strany,
než usedly všechny tři
na rozhlednu v závěťtí.
Mráz jim chodil po zádech,
zíraly, neměly spěch
jak tři sestry, staré panny,
co myslely na vdávání,
dokud nepokryl je mech.

Přívoz přes Dněpr v Kyjevě, 1844 (Ukrajina v obrazech); místo, kde byl T. Š. o tři roky později zatčen

Tuto noc se budou v zemi
rodit dvojčata.
Jedno bude jako Honta
na katy jak kat.
Druhé bude . . . jak je zvykem . . .
katům pomáhat.

Tři pěvci

Jeden slepý, druhý chromý,
třetí hrbatý

Subotovským o Chmelnickém
přišli zpívati . . .

Zpíval třetí. I o Jassách
i o Žlutých Vodách,
o městečku Berestečku . . .

1845, MYRHOROD

Na následující straně:
Formani mezi mohylami, ranní kresba

* * *

Podivně to
chodí mezi námi!
Jeden syna proklíná
a chrty štvě na syna,
druhý týden v potu tváře
vydělává na svíčky
a den boží vkleče stráví
v chrámu modlitbami —
chtěl by děti . . . Podivně to
chodí mezi námi.

(Z BÁSNĚ SLUŽKA)
1845, PEREJASLAV

„Jaksi ne příliš naléhám na Akademii, ale v cizině bych
chtěl pobýt. Vydělávám teď peníze (až se divím, že mi
jdou do rukou), až si vydělám, zamyslím vyletět jako
Apollon Nikolajevič (Mokryckij, malíř, Š. přítel). Myslím,
že je to tak lepší, ale možná že se mýlím. Poradte mi,
buďte tak laskav.“

V. I. GRIGOROVIČOVI,
TAJEMNÍKOVI A PROFESOROVI AKADEMIE UMĚNÍ,
28. PROSINCE 1843 Z JAHOTYNA

„Chci zachytit v kresbách naši Ukrajinu. Mám na mysli
tři knihy, v první budou panorámata, pozoruhodná buď
svou krásou nebo významem, v druhé současný život
obyvatel, v třetí náměty z historie. Tři mědirytiny mám
již hotové . . . Do roka by mělo vycházet 10 obrazů. K pa-
norámátům a současnému životu bych si text psal sám
anebo bych poprosil Kuliše, o text k scénám z historie
byste se mohl postarat Vy, byly by to tři stráněčky za rok.“

HISTORIKOVI A NÁRODOPISCI,
PROFESOROVI SLOVANSKÉ FILOLOGIE
NA MOSKEVSKÉ UNIVERZITĚ
J. M. BODJANSKÉMU
6. – 7. KVĚTNA 1844 Z PETROHRADU

* * *

Míjejí dny, míjejí noci,
odchází léto. Šelestí
zažloutlé listí, hasnou oči,
spí hlava, srdce bez věsti.
Usíná všechno, nemám zdání —
je to život či dožívání,
vláším se, neznám úlevu,
bez slz i známek úsměvu . . .

Kde jsi, kde, dobrý osude,
čestný, neúplatný?
Když tebe bůh mi nepřeje,
ať dá špatný, špatný!
Nechci bloudit a v chůzi spát,
srdce odumřelé,
nechci se, špalek trouchnivý,
válet omrzele.
Dopřej mi plně srdcem žít,
mít rád lidské tváře
anebo . . . přej mi prokletí,
bědný osud žháře!
Je zlé octnout se v okovech,
zmírat za mřížemi,
ještě horší je spát a spát,
spát na svobodě němý
— na věky věků usnout a
stopu nezanechat,
jako by bylo lhotejné,
zdas žil či byl zvuk echa!
Kde jsi, kde, dobrý osude,
čestný, neúplatný?
Když tebe bůh mi nepřeje,
ať dá špatný, špatný!

1845, VJUNYŠČA

Tři léta

Den není den, jda stojí jen,
a jako střely léta
prolétají, odnášejí
s sebou dary světa.
Okrádají o myšlenky,
o ledový kámen
rozbíjejí naše srdce

a zpívají amen,
amen všemu veselému,
provždy amen štěstí.
Zanechávají zmrzačeného
slepce na rozcestí.
Tři léta prázdňě nijaká
hluše proletěla . . .

Venkovský dvorek 1845—6

Napáchanými škodami
černá se síňka stmělá.
Vyrabovala ubohé
tiché mé srdce, zbla
dobrého nenechala v něm,
jenom uhlíky zla.
Vysušila čpavým kouřem
k slzám vřelý soucit,
jenž provázel Kateřinu
cestou k Moskvě jdoucí,
který s kozáky se modlil
v tureckém zajetí
a souzenou mi Oksanu,
hvězdu jitřenku dobrých dnů,
omýval, svíral v objetí . . .
Až dokud se nepřikradla
ta léta nedobrá a vše
jedním rázem nerozkradla.
Přesmutné je spouštět matku,
a za krátkou dobu
otce, mladou věrnou ženu
do černého hrobu,
přesmutné, vím, bratři moji;
těžké je, byť skromně,
živit otrhané děti
v prostuzeném domě, —
těžké, ale ještě hůře
na tom je ten hloupý,
jehož milovanou ženu
bohatší si koupí
po třech krocích, hned po svatbě;
výsměch v její tváři

ve dví rozedral by srdce
i té němé tváři.
Poslyšte, co mně se stalo,
mně se přihodilo:
srdce lidi milovalo,
rádo s nimi bylo
a lidé je objímali,
chválili zdvořile . . .
Létům, jež se tiše kradla,
byly však nemilé
slzy upřímného srdce;
začínal jsem zvolna
tušit, chápat . . . Pochopil jsem, —
zášť je obapolná.
Všude, kam jen podívám se,
místo lidí — hadi.
Vyschly upřímné mé slzy,
čisté slzy mládí.
Rozbité své srdce léčím
jedem výmluv, kliček.
Nepláču už a nezpívám,
vyju jako sýček.
Co dál říkat! Dělejte si
co chcete v své pýše:
Hlasitě mě odsuzujte,
nebo chvalte tiše
moje verše — to je jedno,
nevrátí se znova
ani moje mladá léta,
ani šťastná slova
nevrátí se . . . Moje srdce
k vám už nevrátí se.

I když nevím, kam se vrátím,
kam mě vžene tíseň,
s kým kdy půjdu na besedu,
s kým kdy na zábavu,
komu a kdy myšlenkami
budu motat hlavu.

Myšlenky mé! Usmýkané
zlými třemi léty.
Kde najdete střechu, úkryt,
mé nebohé děti?
Nehleďte nikde střechu,
spěte doma v hloží . . .
A já jdu rok čtvrtý, nový
vítat na nároží.
Dobré jitro, nový roku,
proč máš loňské škorně?
Copak neseš Ukrajině
v spravované torně?
„Mír a štěstí, tak zní výnos,
ještě mokrá, lidé!“
Mnoho zdraví, neopomeň
poklonit se bídě.

22. PROSINCE 1845, V JUNYŠČA

Až vydechnu, pochovejte
mne tam na mohyle
vprostřed stepi, na té širé
Ukrajíně milé,
aby lány nekonečné,
Dněpr, jeho stráně
bylo vidět, bylo slyšet,
jak řve nespoutaně.
Jak odnáší z Ukrajiny
k moři modravému
krev nepřátel . . . Teprv tehdy
polím, stráním — všemu
poslední dám sbohem, vzletím
k trůnu pánaboha
na modlitby . . . do té doby
nechci znáti boha.
Pochovejte a povstaňte,
z pout a jha se vzchopte,
zpupnou nepřátelskou krví
šat volnosti skropte.
A mne v rodině té velké,
svobodné a nové
nezapomeňte vzpomenout
nezlým, tichým slovem.

25. PROSINCE 1845, PEREJASLAV

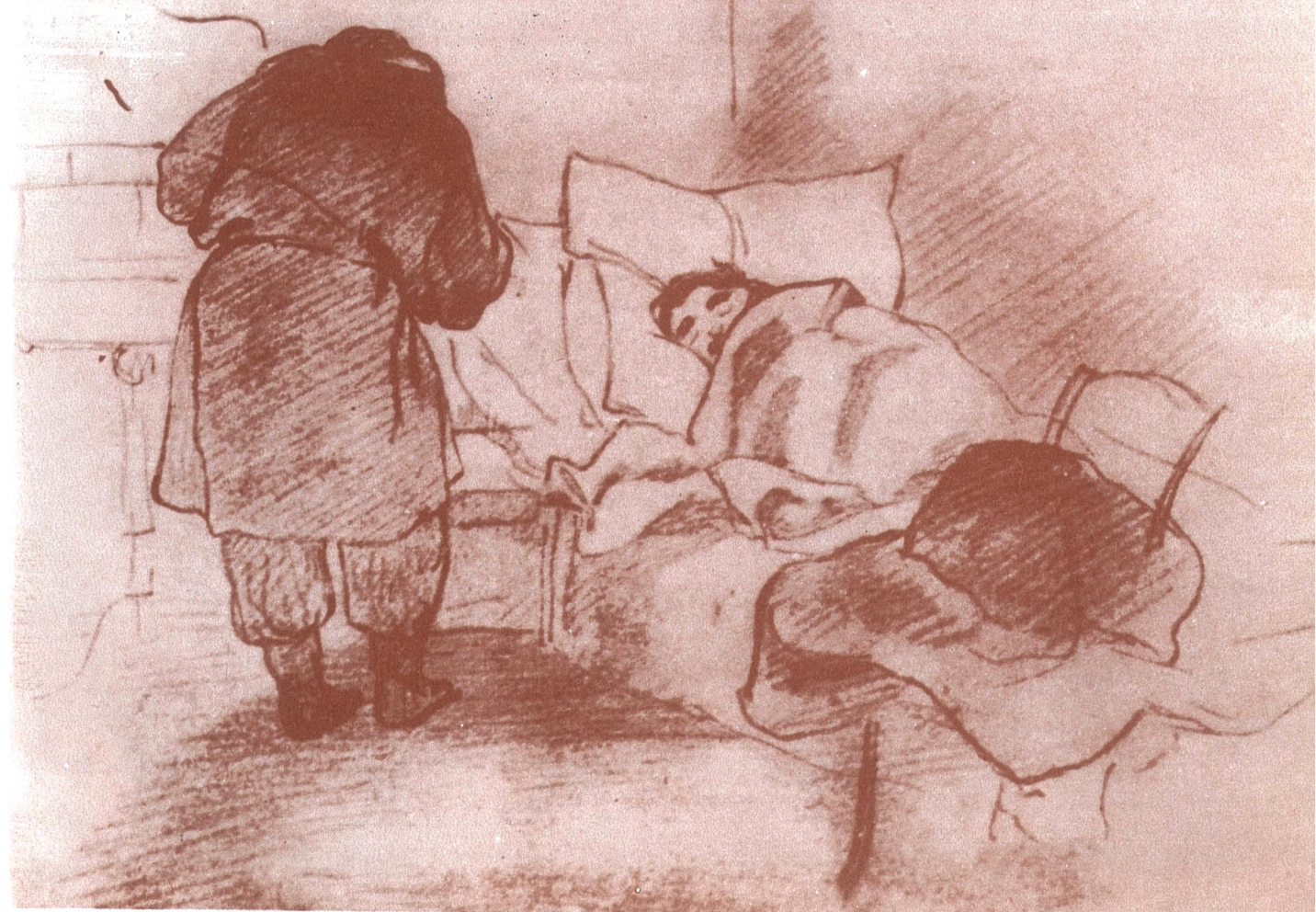
Rusalka

Matka na svět přivedla mě
v zámku, dobrou shodou.
Za tmy k Dněpru pospíchala
křtít mě černou vodou.
Koupala mě, zpívala mi
něžně, láskyplně:
„Pluj si, pluj, má drahá dcero,
po dněperské vlně.
Rusálečka bude z tebe
ještě dneska v noci.
Až s ním půjdu po palouku,
ty se prohneš v bocích,
ty ho zlákáš, utancuješ,
aby smát se přestal
mému žalu, mému mládí
ten panáček z města;
ne mých slz a mého pláče,
ale vody siné
ať si lokne . . . Ať utone
v copu rusalčině.
Pluj si, pluj, můj jedináčku.
Vlno tmavá, bílá,
přijmi k sobě moji malou! . . .“
Tiše zaprosila
a utekla. A já plula,
plula, chomáč bílý,
až dokud mě neobjaly
moje sestry — víly.
Týden už, dva týdny s nimi
tančím o půlnoci
na palouku. Tiše pátrám
po otcových krocích,

kdy se ozvou. Či snad všechno
odpustil jí statkář
a v rozkoších znovu tone
moje hříšná matka? —
Jako rybka rusálečka
zkormoucená mizí
v říčních vlnách. Šumí vrby,
osiky i břízy.

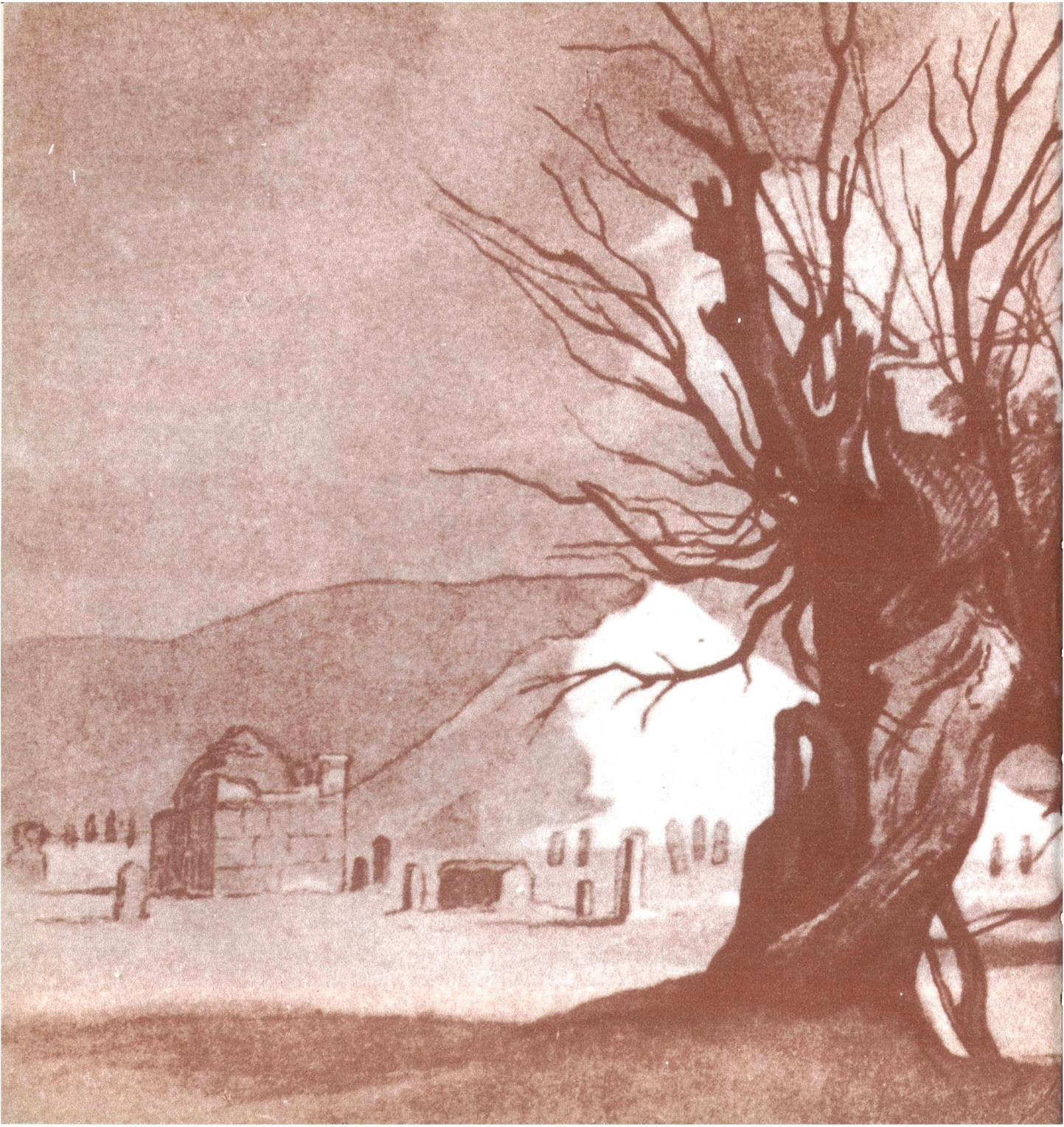
Ven z paláce matku žene
neklid opozdilý.
Pan Jan odjel včera z domu,
cítí dlouhou chvíli.
Přišla na břeh, vzpomněla si
na svou malou dceru,
jak ji křtila černou vodou
kdysi v nočním šeru.
Mávla rukou. Vracela se,
viděla už vísku.
Nedošla však . . . Musela vzít
zavděk ložem z písku.
Neslyšela, jak se za ní
rozeběhly víly —
jak ji jednou provždy za cop,
za krk uchopily.
Uchopily ji a lačně
do hry se s ní daly,
ve vrši ji potápěly . . .
Pak se rozesmály.
Jenom jedna tiše, mlčky
přihlížela z dáli.

1846, KYJEV
1858, NIŽNÍJ NOVGOROD

U nemocného, skica z náčrtníku, 1845—7

Na následujících stranách · Turkmenské aby (náhrobky), 1851 (z expedice do Kara-Tau)
a portrét Hany Zakrevské, olej 1843

(II)

1847 — 1857

V STEPÍCH BEZ KONCE ZA URALEM

LÉTA
VYHNANSTVÍ

14.

Самому худю, — а детям дитинд?
Шо д'я т'я? и шо пожити?
Мод'я и домо прихлостити?
Не вартит' єдиной... як не жити!
Не чужий, не самотний;
И шо родити, ао заперити?
И х'єди кам'дань парезити,
Мо з'яв'є помянує... так ж'єт'я,
Же т'я иє поважували;
Же т'яє замиє єврити вали
Шо є оперити... єоє вали
Невобч'єт'є и єврити
В єт'є єврити за Уралом.

—

Kuřáci, skica z načrtníku, pravděpod. 1851

„Vaše Blahorodí! Prosím Vás pokorně, abyste moje věci, které zůstaly u vás, rozkázal poslat poštou do Orenburské gubernie, pevnosti Orsk, na jméno Tarase Hryhorjeva Ševčenka, nebo předat mému příteli, spolupracovníku archeologické komise Alexeji Senčilovi, který mi je pošle. Ve složce mezi ostatními kresbami je kresba známého francouzského malíře Watteaua. Bude-li Vašemu Blahorodí libo ji získat, ochotně ji postoupím za cenu, kterou navrhnete. Nabídl bych Vám panorámata Kyjeva, ale ještě nejsou dokončena a kromě toho mi tady, třebaže nejasně, budou připomínat náš překrásný Kyjev. Vašeho Blahorodí pokorný sluha T. Š.“

KYJEVSKÉMU CIVILNÍMU GUBERNÁTOROVI
I I FUNDUKLEJOVI.
KTERÝ Z ROZKÁZU III ODDĚLENÍ ZATKL ŠEVČENKA
DNE 5 DUBNA 1847 NA PŘÍVOZU PŘES DNĚPR V KYJEVĚ.
16 ČERVENCE Z ORSKÉ PEVNOSTI

„Druhý den, co jsem od vás odešel, mě zatkli v Kyjevě, desátý den už jsem seděl v kasematech v Petr(ohradě) a za další tři měsíce jsem se octl v Orské pevnosti v šedi-vém vojenském plášti. Není to div, řekněte!

Škoda že jsem tenkrát u Vás nenechal tu kresbu Kyjevského sadu, protože se, stejně jako ostatní moje věci, ztratila u I. I. Fundukleje . . .

Příložený dopis a moji adresu, buďte tak laskav, odešlete kněžně V(arvaře) Nikolajevně. Adresa je taková: Město Orenburg, pohraniční komise, Jeho Blahorodí Fedoru Matvějoviči Lazarevskému pro . . . Ten dobrý krajan už bude vědět, kde mě najít . . .“

STATKÁŘI A MECENÁŠI ANDRIJI IVANOVYČI
LYZOHUBOVI 22 ŘÍJNA 1847 Z ORSKÉ PEVNOSTI

„Na Vaši přímluvu, dobrá moje Varvaro Nikolajevno, jsem byl jmenován na kyjevskou univerzitu, ale týž týden, kdy mi bylo jmenování doručeno (Pozn.: dekret na profesuru kreslení na jednoroční zkušební lhůtu byl podepsán ministrem národní osvěty A. S. Uvarovem

21. února 1847), mě zatkli. Do Petrohradu mě odvezli 22. dubna, v den pro mne neobyčejně památný (Pozn.: výročí výkupu T. Š. z nevolnictví), a 30. května mi přečetli výměr, podle něhož jsem už nebyl profesorem kreslení, ale řadovým vojákem Orenburské pohraniční posádky!

Představte si toho nejneobratnějšího vojáka, rozcuchaného, neholeného, s neuvěřitelnými kníry — a to budu já . . .

. . . při všem tom hoří je mi ještě co nejpřísněji zakázáno cokoli kreslit a psát (kromě dopisů), a je tu tak mnoho nového. Kirgizi jsou tak malební, tak jedineční a naivní, přímo vybízí, aby člověk vzal tužku a kreslil, jsem přímo omámen, když na ně hledím. Okolí je smutné, jednotvárné, mělká řeka Ural a Or, holé šedé vrchy a nekonečná kirgizská step. Čas od času step obživne velbloudími karavanami z Buchary, jak vlny moře se čerí v dále, a svým pohybem násobí stesk.

. . . dívat se a nemoci kreslit, to jsou taková muka, která pochopí jen umělec.

Už víc než půl roku nemám ani ponětí o bědné naší nové literatuře, a prosil bych Vás proto, dobrá Varvaro Nikolajevno, jestli dostanete poslední dílo Gogolovo, Korespondence s přáteli, abyste mi je poslala, uděláte dobrý skutek, a také Listy moskevské archeologické společnosti vydávané Bodjanským, bude-li to možné . . .“

VARVAŘE REPNINOVÉ
24 ŘÍJNA 1847 Z ORSKÉ PEVNOSTI

V kasematech

II

Za roklí roklina
a dál step s mohylou.
Z mohyly vstává starý kozák,
je půlnoční hodina.
Vstal, nocí plnou hrůzy
jde stepí sám a v chůzi
si zpívá, smutně zpívá:
„Navršili zemi
a pak rozešli se,
aniž kdo co tušil.
Tři sta je nás, jak střepy
ležíme v temných sklepích.
Země nás nepřijímá.
Když hetman nezdárný
zaprodal křesťany,
poslal nás v kárné oddíly.
Na rodnou zemi rodnou krev
jsme prolévali, hnal nás hněv,
bratry jsme vraždili.
Jejich krev půda vpila
a my shnít ne a ne
v mohyle začarované.“
Ustal a hlavu sklopil,
opřel se o své kopí
na vrchu mohyly.
Hleděl na Dněpr do dálavy,
lomcoval jím pláč usedavý,
vzbouřené vlny hřmotily.
Za vsí za Dněprem šerem

neslo se třetí ochraptělé
kohoutí kokrhání, den.
Kozák se propad do země,
roklina vzdychla tajemně,
mohyla vydala sten.

III

Je mi jedno, zda budu žít
na Ukrajině, nebo ne.
Vzpomene-li kdo, nevzpomene,
že jsem zavátý v cizině —
je mi docela lhostejné.
Nevolný vyrůstal jsem, odraný
u cizích; svými neoplakaný,
nevolný jednou vzdechnu naposled,
bera si vše na onen svět.
Ne moje stopy, všechny jiné
budou na naší Ukrajině,
na naší — a mně zcizené.
Až půjde otec se synem,
neřekne: „Pomodli se, milý.
Na tomhle místě za tvou zem
ho kdysi umučili.“
Lhostejné je mi, jestli bude
ten syn se modlit, nebo ne.
Ale není mi lhostejné,
když Ukrajinu lidé zlí
lstí uspávají, aby ohněm
ji okradenou budili . . .
Ne, to mi není lhostejné.

VII

(M. Kostomarovovi)

Vesele slunko houपालo se
v jarních oblacích háravých,
když houf spoutaných hostů svých
ubohým čajem častovali
a stráže nakvap přepřahali,
stráže v mundúrech sinavých.

Na dveře zvenčí uzamykané,
na okno zamřížované
už zvykl jsem si, nebylo mi líto
minulých dávných dnů a v nich
zasutých, zapomenutých,
krvavých, těžkých, hořkých slz.
Na planý úhor, na papír
dosti jich skráplo. Kdyby pýr,
ale nevzešlo vůbec nic!
Rodná vesničko, co mám říct:
bylo s kým myslet na loučení?
Otec i matka jsou už v zemi . . .
Srdce se žalem sevřelo:
jsou jiná s jeho žalem spjata?
Dívám se, bratře: Skrze vrata
tvá matka, černější než zem,
šourá se, jak by z kříže sňata . . .
Modlím se, bože, nepřestanu
tě vzývat s vděkem za slovy,
že není, kdo by sdílel se mnou
mé vězení, mé okovy!

VIII

Višňový sádek kolem domu,
v listí se chrousti chumáčí,
z polí jdou s pluhý oráči,
děvčata zpívají jim k tomu,
matka se s jídlem otáčí.

Sednou si na zápraží domu,
než hvězdnatě se zešeří,
dcera podává večeri,
když matka něco říct chce k tomu,
nedá jí slavík za keři.

Uloží matka v chládku domu
klubíčko malých dětí svých
a sama usne vedle nich.
Umlká všechno, dejme tomu,
ne slavík však, ne dívčí smích.

1847, ORSKÁ PEVNOST

Nemohu spát — a noc jak moře.
(Třebaže ne noc v jeseni.)
Noc ve vězení. Do stěny
nevemluvíš své teskné hoře
ani mladická blouznění.
Zmítám se, čekám, kdy budíček zazní,
a za dveřmi si o tom svém,
také nelehkém, vojáckém
životě šeptají dva strážní.

1

„Mizerná cesta s výmoly,
a bylo to nanic, můj milý.
Bárin si vyšel do polí,
zhlíd mě, v noci mě vyslídili.
Takhle mi hlavu vyholili
v Kaľuze. Už to nebolí . . .“

2

„Já . . . hrůza pomyslet,
dal jsem se naverbovat sám.
Ještě tam u nás na vesnici
poznal jsem dívku. Krasavici.
Že si ji vezmu, dceru vdovy.
Matka už myslí na výbavu,
pán ale postaví si hlavu:
Je mladá, počkej! radí.
Měli jsme se s Haničkou rádi.
Napřesrok znovu jdem
s maminkou za pánem.

My s prosíkem, pán hned:
Dej mi, povídá, rovných pět,
pět set a máš ji . . . Kde je vzít?
Mudrui, hlavičko! Vypůjčit?
Takovou sumu nikdo nepůjčuje rád.
Šel jsem je tedy vydělat.
Kde jen mě nohy nenosily . . .
Než věděl jsem — těch pět set mám!,
dva roky jsem chodil sem a tam
po Černomoří, Donu . . .
Jednoho dne jsem nakoupil
nejdražší dárky . . . Spěchám domů,
co říkám, přímo do Hančiny vsi.
Matka spí sama na peci,
a jako by už umírala,
v domě je všechno halabala.
Rozdělám oheň, pozeptat se chci . . .
A z matky páchne zem a tráva
a už mě vůbec nepoznává!
Vzbudím sousedy, vzbouzím popa.
Jdem pozdě, stará umřela.
Ale co mladá? Ani stopa
po Haně, kam se poděla?
Ptám se zamlklých vesničanů.
— Copak to nevíš? Tvoji Hanu
odvedli v poutech na Sibiř.
K mladému pánu chodila,
a když děťátko povila,
do studánky je hodila. —
Vlažná horkost mě polila,
taktak jsem zachytil se trámku.
Bylo před ránem. Šel jsem k zámku,

* * *

s nožem, potichu, v srdci strach . . .
Mladý pán byl však na školách
v Kyjevě . . . Co si počnout, brachu?
Jít k našim, panské síť a orat?
Dal jsem se radši naverbovat.
To je vše . . . Hrůza pomyslet,
že jsem chtěl zámek zapálit
a pak si vlastní život vzít.
Ve jménu boha svatého . . .
Poslouchej, toho nového
sem přeřadili z armády?“

1

„Vidíš. Jdu ho dát do klády.“

2

„Nechej ho! Dopřeje-li bůh,
za pár dní stejně změní vzduch.“

Šeptali si až do svítání.
Užuž jsem začal usínat,
ale ti bídni mladí páni,
jak strážným, nedali mi spát.

1847, ORSKÁ PEVNOST

Hvězdo moje, večernice,
vyjdi, shlédni dolů,
přes věžeňské mříže šeptem
promluvíme spolu.
Pověz, jak zapadá slunce
za hory a lesy
a jak z Dněpru jarní duha
vodu půjčuje si.
Černý topol jak je vzhůru
celý načechraný . . .
Vrba jak se odevzdaně
k samé vodě sklání;
jak vztahuje nad hladinu
větve jako matka,
větve, jichž se zdůli drží
malá nekřtěňátka.
Pověz, ještě na mohyle
večer vyjí vlci
a před ránem houká sýček
v háji za vesnicí?
Ještě v noci rozkvétají
zvonky koniklece?
A co lidé? . . . O nich pomlč.
Vždyť je známe přece!

(Z BÁSNĚ KNĚŽNA)
1847, ORSKÁ PEVNOST

N. N.

Myšlenky mé! a ty, zlá slávo!
Jen kvůli tobě marně dálkou odmítavou
bloudím, trápím se . . . s neskloněnou hlavou! . . .
Miluji tě jak srdce věrné ženy
či osud Ukrajiny nezdařený!
Dělej si co chceš s temnou duší mou,
jenom mě neodvrhuj, do pekla za tebou
budu se belhat . . .

Srdečně jsi objala
krutého Nerona i Sardanapala,
Heroda, Kaina, Krista, Sokrata,
ó přesycená! Pro césara, pro kata
i Řeka předobrého mělas stejně milý
úsměv, i lásku . . . když stejně zaplatili.
Co přinesu já — snad svůj kříž?
Chudáka za co políbíš?
Za tesknou píseň? . . . Ó hájku, černé podhájí,
ne takoví jak já nazdařbůh zpívají,
je podivné i všední do únavy,
jak často ze špalku se kutálejí hlavy
na tvoji počest! a jak se jak psi o kost ohlodanou
rvou bratři s bratry — a nepřestanou.
To je ten pohled, který blaží nás:
nevěstka v šenku, lidé pod obraz!

1847, ORSKÁ PEVNOST

* * *

Podivný pocit bezvýchodna.
K čemu se upnout, čemu vzdát?
Lidi a boha proklínat
stydím se. Vyčerpat až do dna
cizinu, osamocení,
nudnou prázdnotu vězení?
Kdyby šlo pouta přehryzat,
hryzal bych. Ne však mizerní
kováři na kovadle starém
kovali je, kalili žalem,
abys je zlomil. Běda nám,
nevolníkům a sirotám
v stepích bez konce za Uralem!

1847, ORSKÁ PEVNOST

„ . . . na podzim mě mučil revmatismus a nyní zase kurděje, jaktěživ jsem je neměl, zato teď to nadělení. Chole-
ra, díky bohu, náš Zapadákov minula, ačkoli bloudila
blízko.

A noci, noci! bože můj, jak jsou strašné a dlouhé v kasá-
nách!

. . . kromě bible tu nemám ani písmenko. Jestli najdete
v Oděse Ketčerův překlad Shakespeara anebo Odysseu
v překladu Žukovského, pro boha ukřižovaného pošlete
mi je, jinak z nicnedělaní zešlím.“

A. I. LYZOHUBOVI

11. PROSINCE 1847 Z ORSKÉ PEVNOSTI

„ . . . zprvu jsem směle hleděl neštěstí do očí. Myslil jsem
si, že to byla síla vůle, ale ne, byla to slepá hrdost. Neuvě-
domoval jsem si hloubku propasti, do níž jsem upadl.
Teď, když jsem pochopil, moje ubohá duše se rozptýlila
jako prach před tváří větru.

Až se uvidíte s V. I. Dalem (Pozn.: lékař a etnograf, autor
Výkladového slovníku ruského jazyka), pokloňte se mu
za mne a poproste ho, jestli by nějak nepřiměl V. Perov-
ského (Pozn.: velitel Orenburského zvláštního sboru
a později orenburský generálguvernátor) k souhlasu ales-
poň s mým uvolněním z kasáren (tento rok mi už vy-
mohl povolení kreslit). Dal je člověk dobrý, moudrý
a vlivný a dobře ví, jak tu scházíme . . .

Bud'te tak laskav, zeptejte se taktně, kde teď žije Vasilij
Andrejevič Žukovskij, kdysi žil v Düsseldorfu na Rýně,
ale teď nevím, a pošlete mi jeho adresu . . .

. . . a pošlete mi božskou poezii Lermontovovu, alespoň
jediný svazeček, velikou, převelikou radost s ním pošlete
svému vzdálenému a smolařskému krajanovi.“

MYCHAJLU MATVIJOVYČI LAZAREVSKÉMU,
RADOVI PETROHRADSKÉHO GUBERNSKÉHO ÚŘADU,
„KURÁTOROVI POHRANIČNÍCH KIRGIZŮ“,
20. PROSINCE 1847 Z ORSKÉ PEVNOSTI

A. O. Kozačkovskému

Býlo to na obecné škole,
nekoukal dřáček — dobráček
a já mu ukrad pětáček —
já, ptáče polonahé, holé,
ubohé. Místo pamlsků
koupím si papír. Z notýsku
sešitého mám radost. Křížky
a drobné květované mřížky
nakreslím listům po obvodu.
Opisuji si Skovorodu
a píseň „Černý vzadu šel . . .“
Aby neviděl, neslyšel
mě nikdo, skrčen do bodláčí
zpívám si a pláči.

A znovu zdařilo se mi
ke stáří s veršiky se skrývat,
notýsky linkovat si, zpívat
a plakat vsedě na zemi.
Přehořce plakat. Jaká vina
škodí mi v očích Hospodina?
Jak školák vedl jsem si, vím,
jak školák nyní šedivím,
jak školáka mě pochovají.
Že by za onen pětáček,
jejž ukradl jsem dřáčkovi,
bůh dodnes splácel mi svůj vděk?
Jak zloděj poděl zdí a vchodu
kradu se vždycky o nedělích
po talech, aby nevěděli,
do stepi jako na svobodu.
Zbolavělé srdce v těle
vzepne se do výše

jako rybka nad hladinu,
usměje se tiše
a zakrouží v slunci, v stínu
jako holub bílý
a já opět volně dýchám,
svobodný v té chvíli.
Zdá se mi, že na vysoké
modré hoře stojím,
v duchu vidím Ukrajinu,
vzpomínat se bojím.
Tam jsou stepi, tady stepi,
ale jak jsou jiné,
tady červené, až rudé,
u nás modrosině,
zelené a pruhované
hnědavými poli,
vysokými mohylami
s cestou do údolí.
A tady buřeň, písky, taly . . .
Kdyby alespoň mohyla
o minulosti mluvila.
Však kde by se tu lidé vzali?
Nikdo o téhle pustině
nevěděl do dnešního dne,
a my ji našli, co jí přát.
Zatím ji holé bašty zdobí,
jednou tu budou také hroby,
všechno tu bude jedenkrát.
Osude! Kraji srdci blízký!
Opustím jednou tyhle písky.
 Nebo snad, odpusť mi tu zmínku,
 najdu tu místo k odpočinku.
A rudá poušť se v černou změní? . . .
„Zpět do kasáren! Do vězení!“
jako bych slyšel ostrý hlas.

A probouzím se. Právě včas
kradu se tiše jako zloděj
nazpátek ke své nesvobodě.
 Takhle, můj drahý příteli,
 tu světím svatou neděli.

A pondělí . . . a týden celý?
Přijde noc do smrduté cely,
přijdou myšlenky. Na sto kusů
roztříští srdce, naději
i to, co smlčím raději . . .
Vše vybičují do poklusu.
A noc zastaví. Jako věky
hodiny začnou v kapkách téct.
Krvavé slzy, prudké řeky,
nejednou smočí kavalec.

Probíhám v duchu dny i léta.
Komu jsem srdce, lásku dal?
Komu jsem dobro prokázal?
Nic s ničím na očích se splétá.
Jako bych v pustém lese stál!
Měl jsem svobodu i dost síly,
sílu však dluhy pohltily,
volnost šla pít a flámovat,
až zabloudila k Mykolovi . . .
a slastí musela se vzdát.

 Nic nepomůže, milý bože,
 tvrdí lidé, vid', osude!
 Bude pokání na světě,
 návratu nebude.

Prosím boha o rozednění,
jako svobodou jitem žiji.
Cvrček umlká: hvězdu bijí.

Modlím se k bohu o setmění,
abych neviděl komedii:
hlupáka učí snožit, vzpažit,
aby si uměl svoboděnky vážit
a věděl: hloupého vždy bijí.

Léta mladosti pomíjejí,
osud je daný, o naději
nesvoboda se pokouší,
znovu má zloba místo v ději
a srdce smutek zakouší.
Možná že ještě dobro zhlédnu
a z neštěstí se v pláči zvednu.
A z Dněpru loknu si rtem svým
a tebe, drahý, uvidím.
Možná že ve tvém tichém domě
budeme povídat si o mně,
příteli, spolu. Možná, snad!
Bojím se sama sebe ptát,
jestli se to jednou stane?
Či jestli až z nebe
spatřím svoji Ukrajinu
a shůry i tebe.
Někdy, když jsem na pokraji
sil a slzy vysýchají,
smrt chci přivolat . . .
Ty však, Ukrajino,
Dněpr s olšovými háji
a naděje, bratře,
nedovolíte mi černým
myšlenkám se vzdát.

1847, ORSKÁ PEVNOST
(16. KVĚTNA 1858, MOSKVA)

„Váš dopis mě přenesl z mračných kasáren do vlasti a do
vašeho překrásného Jahotyna — jaká podivná slast před-
stavovat si ty, kdo na mne vzpomínají!

Kdysi jsem hledíval na oduševnělou i neoduševnělou
přírodu jako na nejdokonalejší obraz, teď jako by se mi
oči proměnily: ani linie, ani barvy, nic nevidím. Cožpak
jsem provždy ztratil cit pro krásné?“

VARVAŘE REPNINOVĚ
25. — 29. ÚNORA 1848 Z ORSKÉ PEVNOSTI

„ . . . spočítal jsem všechno, prohlédl, všechno, všechno do
puntíku v pořádku. I Shakespeare, i papír, i barvy, i oře-
závatko, i tužky, i štětce, vše v bezvadném stavu. Náčrtní-
ky nesháněj, příteli drahý, tyto dary mi zatím bohatě
stačí.“

A. I. LYZOHUBOVI
7. BŘEZNA 1848 Z ORSKÉ PEVNOSTI

„Ach, kdyby takhle žertovalo moje srdce, jako já teď
s Vámi slovy žertuju . . .“

FEDORU MATVIJOVYČI LAZAREVSKÉMU,
ÚŘEDNÍKU POHRANIČNÍ KOMISE V ORENBURGU,
NEJSTARŠÍMU ZE ŠESTI BRATŘÍ LAZAREVSKÝCH,
22. DUBNA 1848 Z ORSKÉ PEVNOSTI

„Ještě jednou děkuju za náčrtník, došel v pořádku a ten-
týž den přišlo i svolení kreslit, další den rozkaz k pocho-
du. Beru s sebou všechnu tvoji malířskou výbavu; nevím
jen, jestli budu mít možnost malovat. V(arvaře) N(ikola-
jevně) napíšu už asi až z Raimu. Jestli jí budeš psát, podě-
kuj za knížku Gogola.“

A. I. LYZOHUBOVI
9. KVĚTNA 1848 Z ORSKÉ PEVNOSTI

* * *

U boha za dveřmi ležela sekera
(bůh s Petrem tehdy chudáky
potěšovali zázraky).

A Kazach kvečeru,
netuše co se stane,
tiše a odhodlaně
ukrad tu sekeru.
Celý nedočkavý

spěchal do doubravy;
kmen vyhlédl si, řal!
Sekera vyskočila — a co bylo dál,
lze možná nazvat senosečí,
strach, žal přihlížet zpovzdálčí.
Doušky i stromy mocných hlav,
už vzrostlé, jako stébla trav
padají v řadách, z rokliny

Sangyč-agač, posvátný strom kirgizských kočovníků, 1848 (cestou k Aralskému moři)

šíří se požár, mračný dým
zakrývá slunce na nebi.
Zavládla noc, tma. Od Uralu
přes mělký Tengiz do Aralu
kypěla voda v jezerech.
Vsi, města tráví horký dech,
zvěř, lidé hynou, v houfech míří
za Tobol, v sněhu na Sibiři
hledají úkryt. Sedm let
boží sekera krajem sviští,
dým nad novými požářišti.
Za dýmem pohasíná svět.

Osmý rok ve sváteční den
jako batole z bílých plen
zas vyšlo slunce zářící.
Poušť zčernala jak cikáni;
místa po chýších, vesnicích
byla však k nerozpoznání,
vítr roznosl ornici,
ani kořínek nezůstal;
jen jeden jediný strom stál,
zelenavý strom ve stepi.

Poušť červená a nehostinná,
spečený jíl a rudá hlína,
bodláčí červená se v ní,
dál jen ostřice, kavyl samý
černá se v stržích pod horami,
k nimž Kazach kdysi kočovný
tiše, pomalu, s pokorou
míří na šedé velbloudici.
Co děje se dál, těžko říci:

Jak step si s bohem promluví,
zvíře zapláče, Kazach pak
naposled okem spočine
v dálce na říčce Kara-butak,
vzpomene na strom sangyč-agač,
sjede z hory a navždy zmizí
někde v hliněné pustině . . .

Sám samotinký nad údolím
v písku v stepi strohé
statný vysoký strom stojí,
opuštěný bohem.
Sekyrami nedotčený,
v ohni nezčernalý,
šeptá uším skalní stěny
pominulé žaly.
Kazaši neopomenou
cestou zajet k němu,
zastaví se v jeho stínu,
podivují se mu,
modlí se a obětmi jej
prosí, přemlouvají,
aby malé vlčky pustil
v jejich bědném kraji.

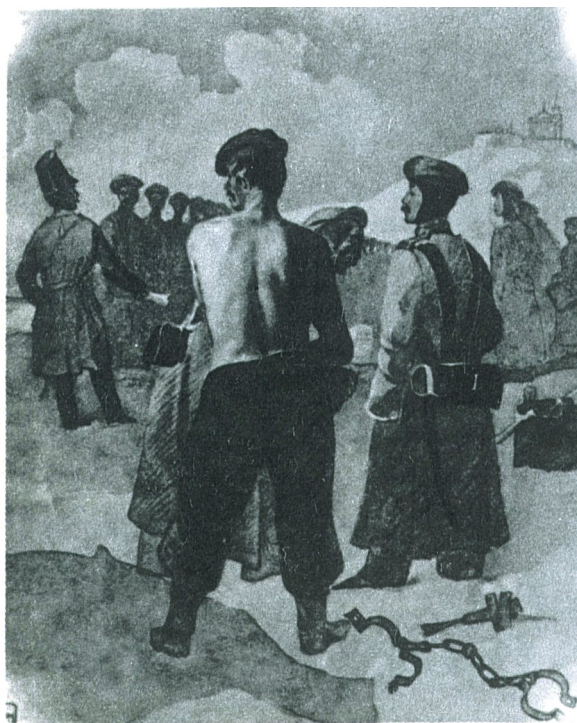
1848

* * *

Nepřeju, bože, jinému,
cos dopřál ty mně, starému.
V žaláři na konci světa
pustě promarňovat léta.
Oj, najdu si stepní stezku
a povolím svému stesku!
„Zůstaň,“ slyším, „z těchhle zdí
na špacír se nechodí.“

1848, ORSKÁ PEVNOST

Trest bití holi, tzv. „krvavá ulička“, 1851 – 7

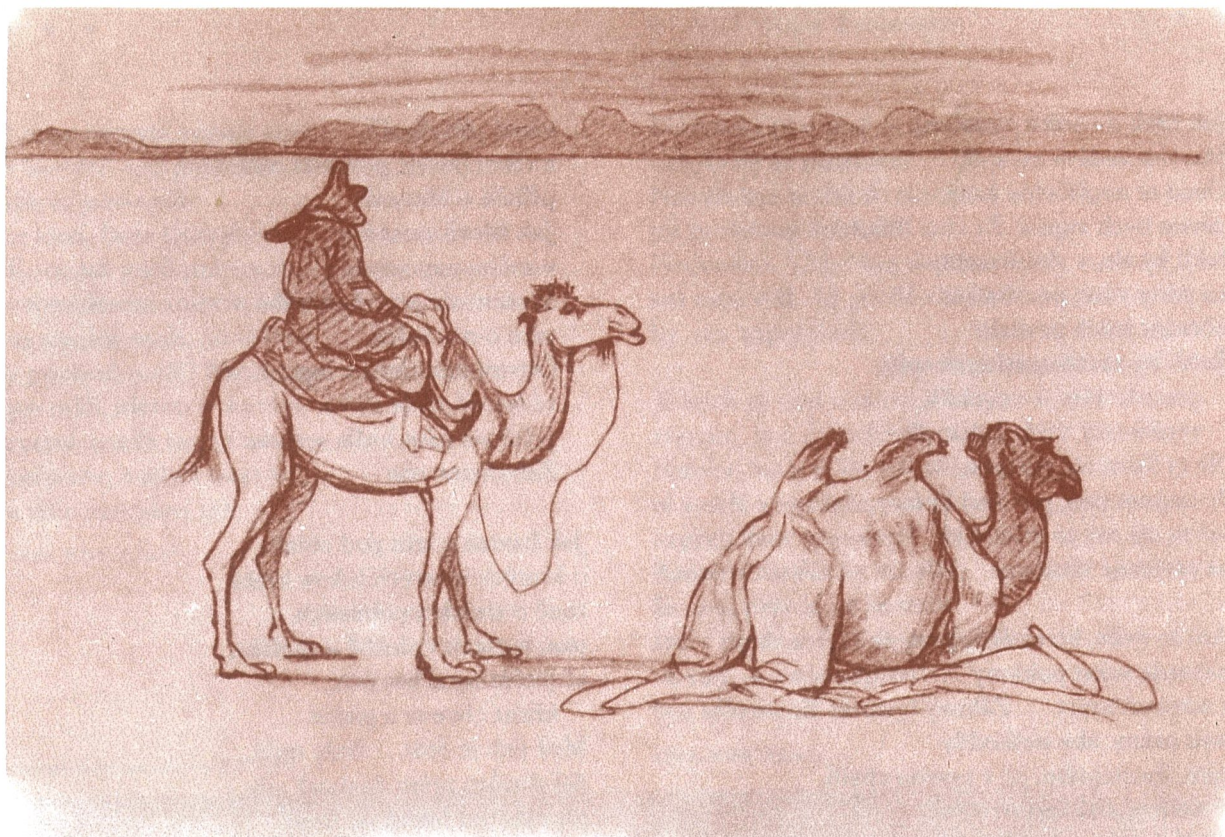
78

* * *

Nu což, jen slova, zdálo by se . . .
Slova a hlas — a nic už víc.
A srdce ožívá jim vstříc
a na rtech visí . . . Božská píseň
seslaná na zem mezi nás
jsou lidská slova, lidský hlas! . . .

Zamyšleně,
ale nikterak zkormouceně
stál jsem na přidi za bouře
a zdůli hleděl na moře
jak na Jidáše . . . Ode dna
z vln počala se pozvedat
červenolící Diana . . .
Už říkal jsem si půjdeš spát,
ale zůstal jsem v tesknici
zírat na krásnou mladici
či spíše . . . dívku! . . . U stěžně
námořník, krajan z Ostrožné,
určený do stráže,
aby si dodal kuráže,
do šera zpíval — šeptem, tiše,
aby ho dole neuslyšel
kapitán, krajan, ale ďas.
Plavčík zpívá, jak stádo pás
kozáček, sluha, sirotek,
ještě než na vojnu utek . . .

Dávno, dávno kdysi
slyšel jsem, jak si ve vrboví
tu píseň dívka zpívala,
až tesknota mě objala
nad kozáčkem — sirotou,

Skica z náčrtníků z Aralské expedice, 1848—9

co se bez síly
přes plot přechýlil,
že všichni lidé mysleli si,
jak je opilý! —
Vzpomínám si, jak plakal jsem
tenkrát nad malým sirotkem.

Proč dneska ty jsi zaplakal?
Proč dneska tebe, starého,

přemohl stesk, přepadí žal —
že svět je jako svázaný,
že ty sám vojákem ses stal,
že v srdci ubili ti sny,
že vyšpláchalo, nač si lhát,
co dobrého kdy bylo v něm,
že belháš se teď životem, —
proto, holoubku?! — „Ehm, snad . . .“

1848, KOS-ARAL

* * *

Jak hřeb do srdce zatlučený
Maryna nedává mi spát.
Osud té nepřítelny ženy
dávno bych vypsál. Že chci lhát,
řekli by ale, v zlobě svalit
na pány vinu, pomlouvat
líčením jejich bestialit . . .
Řekli by zkrátka: Hlupák spílá,
protože sám je nevolník,
venkovský hrubokabátník.
Ne ta lítost mě oslepila,
že nejsem pán, pán nad kmány,
leč ta, do níž se mísí stud
za osvícené křesťany.

Ani to zvíře, které vede pud,
nesvede sekát poklony
a zároveň hrýzt . . . Zákony
jsou psány, aby neškodily
vám, lhostejným, již v pravou chvíli
si sjedete, což fakt to není?,
do Kyjeva pro rozhřešení
z mnišských rukou . . .

Ach. Odpovězte:

Co se starám zase?
Vždyť dobrého ani zlého
stejně nedočkám se.
Sejde z očí, sejde z mysli,
bývá to tak, bývá.
Nechci. Přileť z Ukrajiny,
rozpomínko tklivá,
rozjitřená rozpomínko,

věrná přítelkyně,
a všem pověz, pověz za mne
příběh o Maryně.
Jak šílená zatančila
v sněhu naposledy.
Šeptem ale promluv, nebo
páni o nás zvědí.
Obviní nás, třeba z lupu,
vždyť víš, co je zloba.
Ještě víc nám hrdla sevrou.
Zahyneme oba . . .

Jak havran v letu pod oblaka
o krutých mrazech lidem kráká,
mně o slzách a neštěstích,
panchartech v službě u sedláka,
ač jiným není líto jich,
křičet chce se a plakat . . .
Mně jich je líto! . . . Bože milý,
dej slovům mým dostatek síly
proniknout lidem do hrudi
a slzné řeky probudit,
jež by se v duších v soucit slily
a tichý smutek vyplavily
na jejich oči . . .

(Z BÁSNĚ MARYNA)
1848, KOS-ARAL

* * *

I nebe nemyté, ospalé vlny;
v bezvětří nad pobřežím, hle,
rákosí jako opilé
se klátí. Bože láskyplný!
Kolikpak ještě strávím dní
v tomhle tom volném vězení,
na tomhle moři, jež si hoví
v trýznivé nudě? Neodpoví,
jen mlčí, hlavou pokývává
rezavá zvadlá stepní tráva;
nešpitne, nechce říkat lež,
a vlny neodpoví též.

1848, KOS-ARAL

Novopetrovské opevnění z moře (?), 1855—7

* * * (Haně Zakrevské)

Kdybychom setkali se znova,
nebylo by to zklamání?
Nalezla bys ta dvě tři slova,
jež prolamují čekání?
Nedoufám. Vždyť bys nepoznala
ani mou tvář. Až pozdě vzdala
by ses vzpomínce:

„Jsem to hloupá!“

Já bych tě vítal s žárem v krvi,
zázraku, lose černobrvý!
Nalokal bych se do sytosti
té veselé a omládlé,
nepřebolené minulosti.
Ramena roztrás by mi pláč,
že není pravda, co se stalo
teď v představě, to skrovné málo,
co slzy — voda odplaví
bez sebemenší zástavy!

1848, KOS-ARAL

* * *

Návsí prudký vítr fičí,
smetá sních, led ková.
Po návsi se podél plotů
zvolna belhá vdova
ke zvonici na návrší
nastavovat dlaň
bohatým, těm samým pánům,
před půldruha rokem
co jí syna k vojsku vzali,
zrovna když jí snachu
do domu chtěl přivést, aby
oddechla si trochu . . .
Zbylo vyžebrot si možnost
žebrot u zvoničky . . .
Svaté Panně za synáčka
zažehuje svíčky.

1848, KOS-ARAL

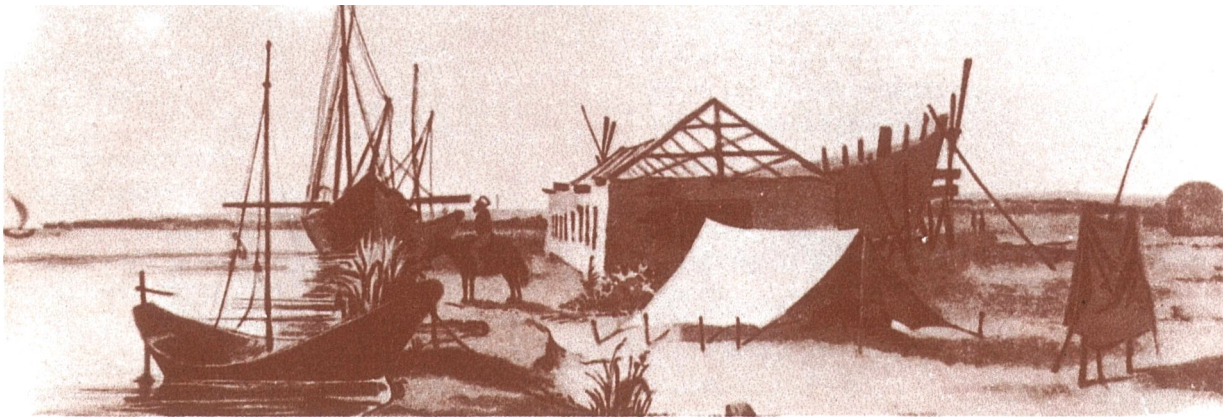
* * *

Ani ne tak nepřátelé,
jako dobří lidé —
s pláčem okradou tě, s pláčem
pomluví tě v bídě,
zatáhnou tě na návštěvu
se slovíčky chvály,
na tebe tebe vyptají se,
aby se pak smáli,
aby se ti vysmívali,
než tě chladně zničí . . .
Bez nepřátel obejdeš se,
ať si občas syčí.

Ale dobří lidé
najdou si tě všude.
I na onom světě, dobračiska,
budou tvou památku vískat.

1848, KOS-ARAL

Přístav na Syr-darje, 1848—9

* * *

V tomhle otroctví, v téhle hluši
srdce už ztrácí oporu.
Zoufale hledám živou duši
aspoň na kousek hovoru;
hledám tě, bože, nálezky
však nehodí se pro tvé uši.
Hleď, jak mnou smýká nehezky
smolařský osud. Ten a léta,
jež pominula jak dny léta,
že nezůstala jediná
světlá či šťastná vteřina
vzpomínky hodná, namouduši.
Srdce to pomyšlení kruší.
Čím utěšit je? Zabolí
a čeká slůvko. Ostrov ztich, —
jako by zasypával sních
tvář nevychládlé mrtvoly.

1848, KOS-ARAL

* * *

Rozkvetla v dolinách
červená kalina,
jak by se usmála
mladičká dívčina.
V milém, milém čase
pěnkava radostně
rozštěbetala se.
Dívka ji uslyší
a v bílé loktuši
z domu, ze zápraží
přes zelený pažit
k lesu si pospíší.
Vyjde jí naproti
přes roští, přes proutí
kozák stejně mladý;
líbá ji, nermoutí,
jdou spolu po háji
a ve dvou zpívají.
Usednou do stínu
pod vonnou kalinu,
a jak si sedají,
znovu se líbají.

Jaký ráj chceme si
vymodlit v nebesích?
Ráj do srdce nám leze,
my do kostela lezem,
oči jak slepené —
takový nechceme.
Pověděl bych pravdu,
ale co z ní zbude?

Jen mi škodit bude.
U lidí, u kněží
vše jak dřív poběží.

1849, KOS-ARAL

Bednář, skica z náčrtníku, pravděpod. 1848—9

* * *

Vzpomínám si, o pomlázce
na sluníčku děti
koulely si kraslicemi
a pak začaly se chlubit,
co kdo na sobě má nové.
Ten košili vyšívanou,
ta sukni jak malovanou,
té koupili šátek.
Ta dostala tucet stužek
a ten boty z koňské kůže,
třetí čapku. Jedna sedí,
smutně klopí hlavu,
siroteček, zkřehlé ruce
skrývá do rukávů.
— To mi matka kupovala.
— To mi táta vyřezal.
— To mi kmotra vyšít dala,
sama dobrota.
„Já na faře obědvala,“
řekla sirota.

1849, KOS-ARAL

* * *

Nejspíš napíšu sobě sám
epistolu, ten vzácný chleba,
a dočista vše řeknu tam,
vše, co je i co není třeba.
Vždyť jinak bych se nedočkal
dopisu s pravdou čistou, strohou
od přátel ani od nikoho,
říct pravdu — kdo by o to stál.
Deset let je to, končí hra,
deset let, žádné před chvílí,
co lidem dal jsem Kobzara.
A jim jak rty by zašili,
nešpitne nikdo, neštěkne,
jak vůbec nebylo by mne.
Nečekám pochval společnosti —
bez nich se snad i obejdu,
leč rad, jež nejistot mě zproští!
Vždyť možná tady složím kosti
jak voják, cíle nedojdu!
Toužil jsem do zemdlení srdce,
můj milý bože, přál si trpce,
aby mi někdo napověděl,
byť jedním slůvkem, abych věděl,
pro koho píšu, snášim jho
a proč miluju Ukrajinu
jako stráž ohně svatého . . .
Zestárnu, aniž budu s to
chápat, co dělám, pro co hynu.
Píšu, skláním se nad papíry,
abych nemařil dary dnů,
a občas starý kozák v snu
zjevuje se mi, mocné kníry,

ve své svobodě bez pánů
na koni — černém havranu!
Víc čím jsem vinen, povězte mi,
třebaže za to v cizí zemi
snášim bezbřehou pohanu?
Sudička to tak zařídila?
Matka se dosti nemodlila
nad mou kolíbkou? Či jsem snad —
podlý a jedovatý had,
jenž rozšlápnutý patou něčí
na západ slunce čeká v křeči?
Tak trápím se a horuji
a ve stepi smrt přivolávám,
a proč to vše, boha se ptávám.
Ale přesto ji miluji,
mou široširou Ukrajinu,
ač osamělý, bez dcer, synů
(družku jsem, vězte, nenašel),
celý život jsem k ní jen spěl.

Můj drahý, radit-li ti mohu,
oděv z ocele šít si dej,
bez bázně pomodli se k bohu
a na společnost — naplivej!
Je to lán hlávkového zelí.
Sám pochopíš to; jen se vzdej
pravdě, již oči uviděly.

1849, KOS-ARAL

„Vzácný můj příteli! Především jsem se vrátil z kirgizské stepi a Aralského moře do Orenburgu a konečně se dostávám k tomu Ti napsat. Píšu a ještě ani sám nevím, jestli jsi živ a zdrav, protože to je už skoro půldruhého roku, co jsme si spolu nevyměnili ani slůvko, a za tu dobu mnoho vody do moře uplynulo. Z ostatních doma nikdo neodešel, mocně prý tam řádila cholera?“

A. I. LYZOUBOVI
8. LISTOPADU 1849 Z ORENBURGU

„Kde jsem prožil uplynulého půldruhého roku, nikdo nevěděl, s nikým jsem si nedopisoval, protože to nebylo možné, pokud vůbec chodí pošta přes step, tak jen dvakrát do roka. A zrovna v tu dobu se mi nikdy nepoštěstilo být v pevnosti.

Nemnoho času přešlo, ale se mnou se toho událo přinejmenším dost; někdejšího naivně nadšeného básníka byste ve mně už nepoznala, kdepak, jsem teď rozumný až příliš; jen si představte! během skoro tří let ani jedna idea, ani jeden vznešený záměr — jen próza a próza, nebo lépe řečeno, step a step! Opravdu, Varvaro Nikolajevno, sám se dívím své proměně, skoro vůbec teď necítím ani smutek, ani radost, ale zato až rybí klid a chladnokrevnost morálního, duševního světa. Budoucnost jako by pro mne neexistovala.

Léto jsem trávil na moři, zimu ve stepi, ve sněhem zaváté barabizně podobné salaši, kde jsem, chuděra malíř, kreslil Kirgizy a mezi jiným také svůj portrét, který Vám posílám na památku . . .“

VARVAŘE REPNINOVÉ
14. LISTOPADU 1849 Z ORENBURGU

„Píšete, vzácný můj příteli, že mi posíláte skicák z papier torchon — vřelé díky, pošlete. Ale suché barvy neposílejte, protože olej tady není možné dostat a kromě toho mě znovu zjara poženou do stepi.

Posílám vám kirgizského baksu, což je po našem kobzar. Jestli se najde nějaká dobrá duše, která by to koupila, udělá dobrý skutek, cena podle mého asi 50 rublů, možná že je to moc . . .

Své dopisy adresujte na jméno Gern, mé jméno nepište: pozná to podle razítka.“

A. I. LYZOUBOVI
29. PROSINCE 1849 Z ORENBURGU

„Co se týká nového roku, oznámili mi, že zjara budu nucen opět odejít na Aralské moře, odkud se určitě už nevrátím. Jako poděkování za minulý pochod mi s odvoláním na nejvyšší přání (cara Mikuláše I.) potvrdili zákaz psát a kreslit! Tak tedy vítám nový rok! Vesele, co říkáte? Ještě dnes píšu Vasiliji Andrejeviči Žukovskému (s nímž se osobně znám) a poprosím ho o intervenci, aby mi bylo dovoleno aspoň kreslit. Napište mu i Vy, jestli se s ním znáte. Nebo napište Gogolovi, aby mu o mně napsal . . .

Jsem teď jako ten, kdo se řítí do propasti, ochoten chytat se všeho . . .“

VARVAŘE REPNINOVÉ
1. LEDNA 1850 Z ORENBURGU

„ . . . už v Kyjevě jsem se mínil oženit a žít na světě, jak dobří lidé žijí — vše bylo, i nevěsta se našla. Ale bůh nepožehnal mé dobré vůli —“

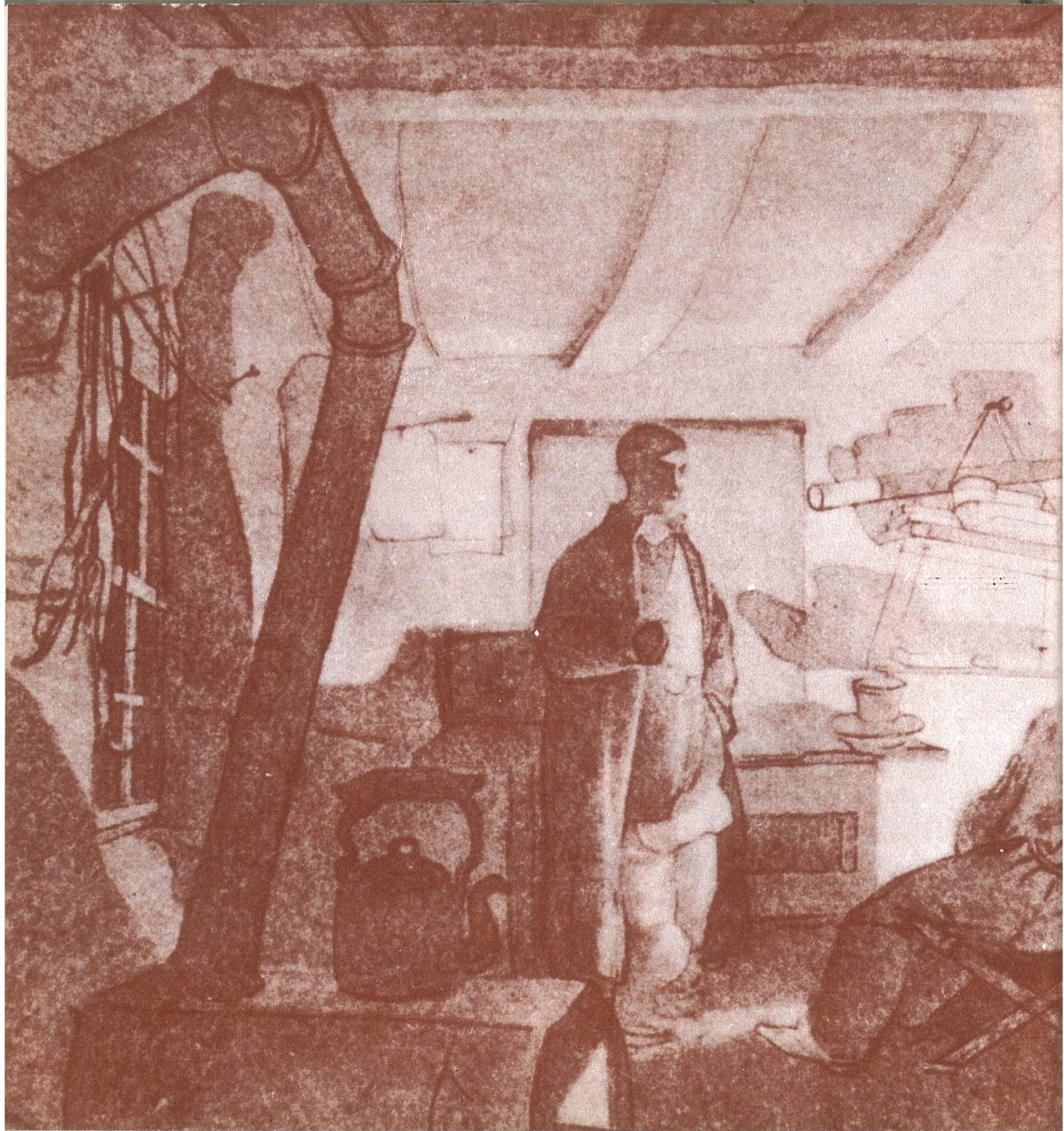
J. M. BODJANSKÉMU
3. LEDNA 1850 Z ORENBURGU

„1. května mě znovu poženou do stepi, na východní břeh Kaspického moře do Novopetrovského opevnění, což znamená, že opět zpřetrhají veškeré mé styky s lidmi. Taková kniha jako M(rtvé) d(ušě) mi bude přítelem v mé samotě . . . Pošlete mi ji, Varvaro Nikolajevno . . .“

VARVAŘE REPNINOVÉ
7. BŘEZNA 1850 Z ORENBURGU

Na následujících stranách: Diogenes (pravděpod. 1857)
a velitel Aralské expedice A. I. Butakov na člunu Konstantin, 1848—9

* * *

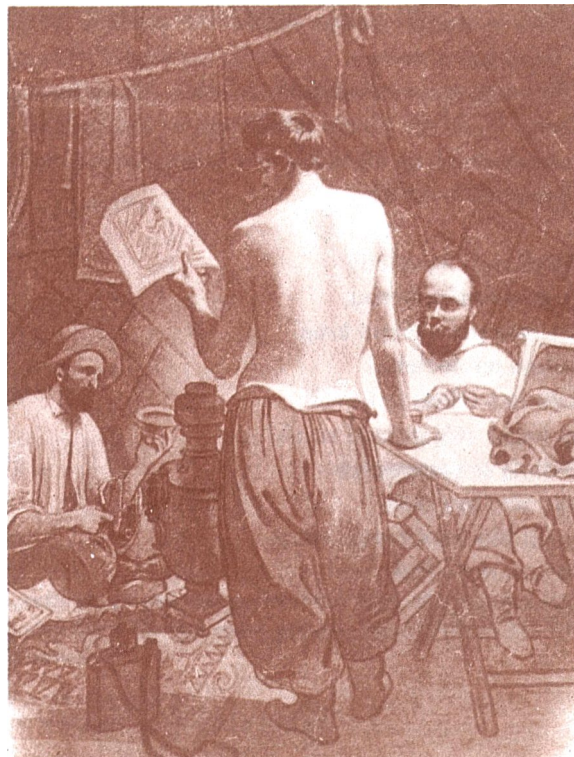
Hloupí a hrdí jsme my lidé.
Všude, kamkoli člověk přijde,
slyší jen pyšné horlení —
hle na zemi i pláních moří,
od zámků po zdi vězení
jsme pány tvorstva; přitom moří
nás despoticky — jiní páni
na svobodě i za mříží.
Rozum k té zvůli přihlíží,
dokonce pořádky ty brání
jak maják čnicí nad moře
. . . života. Také, to bych řekl,
u nás v umrlčí komoře
hoří ten věčný majáček.
My olejem ho zaléváme
a lhostejně mu zpíváme
v hodině, kdy žal kruší nás.

Vy orli, orli modří zdáli,
co dosud zlo jste nepoznali
nadlouho, ani krátký čas!
Tam v zadní části krámků, v šenku
v chládku se schováte, ne venku.
Nebeský oheň právě zhas.
Do zešeřelé márnice
jak do kaluží prasnice
lezou a ještě chrochtají.
Dobře, předobře dělají,
že vždy večer nás spoutají
a do rukou nám nedají
ani skleničku, ani nůž.
Jinak zlo poznali by už

Robinson, pravděpod. 1857

a zařičeli žalem v zmatku,
otce by prokleli i matku
i strážce vlastní zbožnosti.
Potom nůž zablýskl by zdola
a krev jak hustá černá smola
tekla by z panských vnitřností . . .
A potom . . .

1849, KOS-ARAL

Ve stanu uprostřed přátel (B. Zaleski, L. Turno), 1851

* * *

Býváme vždycky k podzimu
bližší obrazu božimu —
jistě ne všichni jsme mu blíž,
mnozí však ano.

Prudká strž
jak černý cikán polonahý
v lese spí, zívá do ticha.
Údolím přes nizoučké svahy
ze stepi kadeřavý kavyl
v jehněčích houfcích pospíchá
k říčce si aspoň loknout vláhy.
A říčka kavyl uzmula
a do Dněpru s ním odplula,
Dněpr jej štědře předal moři,
to houpalo jej na klíně
a vyplavilo v cizině.

Příteli můj, vyvržený
na neznámém břehu,
je ti smutno v cizím kraji,
teskno na noclehu?
Kdo tu s tebou pohovoří,
do tvého svůj pohled vnoří? . . .
Dokola se rozprostírá
jako tělo bez duše
poušť hluchá a bezejmenná,
bohem opuštěná.

1849, KOS-ARAL

* * *

Vyrůstali jsme pospolu.
Odmala jsme se milovali.
Maminky na nás hledávaly
a šeptaly si: jedenkrát
je zasnoubíme. Bylo jinak.
Rodiče dávno kryje hlína
a my se v mládí rozešli
a víckrát už se nesetkali.
Svobodnou, nesvobodnou dálí
sudba mě nesla. Zachtěla
mě jednou také odnést domů.
Vesnice kdysi veselá
bůhvíproč se mi nyní zdála
potemnělá a oněmělá,
jako já stará, sešlá, malá.
Zdálo se mi (mně se tak zdálo),
že v oné vísce zhola nic
nevyrostlo a nezchátralo,
vše beze změny jde mi vstříc.
Strž, topol, vrba nad studní
nachýlená až přímo k vodě.
Nachýlená jak tíhou dní
já tady v dálce, v nesvobodě.
Rybníček, hřeben vzdálený
a křídla větrného mlýna.
Jak kozák doubek zasněný
vyšel si z lesa, zapomíná
se vrátit. Stráňka modrosiná
je zahrada zelená, kde
spí věčnou černou hodinkou
jak v ráji otec s maminkou.

* * *

Dubové kříže nakloněné,
lijáky smyly hlásky v jménech . . .
Ne deštěm a ne pouze jména
hlaďoučce Saturn smazává . . .
Ať se svatými ostává
otec i matka . . . „Kde je žena,
již v dětství zvali Oksana?“
bratra se ptám, jistě ji zná.
„Ta copatá, jež odmala
si spolu s námi hrávala.
Pročpak jsi, bratře, posmutněl?“
„Odešla,“ řekl polohlase,
„odešla ze vsi s vojáky
a bůhví kde pak ztratila se.
Pravda, za rok se vrátila.
Ale co z toho. S panchartem
a ostříhaná. Tam a sem
běhala, potom za plotem
usedla. Jako žežulka
kuká a kuká, tiše lká,
volá, co nikdo nepochopí,
a rozplétá si plavé copy.
A potom znovu odešla,
co se s ní stalo, nikdo neví.
Umřela někde, šílená.
A co to bylo za královnu,
nepředčila ji žádná jiná.
Bůh šťastný los jí nedopřál . . .“ —
Dopřál! Však bližní jí jej vzal
a přelstil jí i Hospodina.

1849, KOS-ARAL

Konečně! Vítr vzdouvá plachtu
a vlny odnášejí jachtu
a bajdaru vstříc Syr-darje
nizkým rákosím. Dávám vale
tobě, ubohý Kos-Arale.
V mém utrpení prokletém
utěšovals mě po dvě léta.
Díky ti za to; díky těm,
kdo našli tehle konec světa
a věděli, co s ostrovem.
Příteli, sbohem! Nebudu
pronášet kletby ani chvály
na tvoji poušť; vždyť nevím, zdali
si ještě někdy nevzpomenu
v dobrém na tvoje drsné skály!

1849, KOS-ARAL

„Jestli se mi poštěstí poslat Vám ještě nějakou (kresbu),
podepište ji Vy sám mým jménem, cinabaritem, protože
já nesmím.“

A. I. LYZOHUBOVI
14. BŘEZNA 1850 Z ORENBURGU

* * *

Kdybyste, páni, věděli
něco o lidském údělu,
nepsali byste elegie,
nevěřili, že pámbu žije,
a slzám smát se nechtěli.
Nevím, proč vlastně nazývají
chatrč pod stromy koutkem v ráji.
Žil jsem v tom rajském koutečku
a vyronil tam v koutečku
první pláč. Ústa váhají
ptát se, zná-li bůh jaké zlo,
jež by v tom domku nebylo.
A všichni mluví o ráji!

Nenazýval jsem nikdy rájem
chaloupku zastíněnou hájem,
s rybníčkem na pokraji vsi.
Tam maminka mě chovala,
nad kolíbkou mi zpívala
a ke mně odkládala si
truchlivý smutek . . . V stínu háje
v chalupě s došky místo ráje
jsem viděl pěklo . . . Nocí dnem
dřina, robota na panském,
nezbyla chvíle na růženec.
Tam matce vili černý věnec,
když do hrobu ji — mladá byla —
nouze a práce položila.
Tam otec s námi zůstal sám
(byli jsme malí, polonazí),
a tuše stěží, co mu schází,
nevolný dodýchal . . . A nám

nezbylo než jak myšičkám
se rozlézt k lidem. Do školy —
nosil jsem vodu po škole.
Bratři na panském žali, silí,
nežli jim čela vyholili.
A sestry. Sestry! Běda vám,
mé nedorostlé holubičky,
pro koho jste tu na světě?
V službě vám ruce zčernají,
v službě vám copy zbělají
a ve službě i umřete.

Úzko je mi, když vzpomenu si
na dům na kraji vesnice.
Takové, otče náš, psí kusy
děláme, pak se modlíce,
v svém ráji na tvé božské zemi!
Ráj oseli jsme hříchy všemi
a o další tě prosíme,
s bratry vedeme tichá klání,
s bratry ořeme širé lány,
brázdy slzami rosíme.
Na co ještě si vzpomenu,
sám nevím . . . ale . . . strach mě děsí . . .
(Vždyť bez tvé vůle, Stvořiteli,
bychom se v ráji pozdrželi.)
Možná že tobě na nebesích
jme my tu dole pro zasmání
a možná že se radíš s pány
jak spravovat svět! Pohlédni:
Hájek se topí v zeleni,
za hájkem bělá se a zlatne

rybníček jako kousek plátna,
 vrby se sklánějí až strach
 a tichoučce si ve vlnkách
 smáčejí prsty . . . Závídíš?
 Vskutku ráj, ale pohled' blíž!
 Uvidíš pravdu o ráji!
 A to ti ještě vzdávají
 i čest i chválu, jedinému,
 za tvoje prapodivné činy!
 V tom je to právě! Hanba všemu
 a krev a slzy, hanba viny,
 nikomu chvála! Svatého
 nevidím nic na téhle zemi . . .
 Zdá se, že Tebe samého
 proklíná lidský úděl němý!

1850, ORENBURG

Smolařský osud, nesvoboda
 či léta plynoucí jak voda
 vymlely duši? Nebo díl
 lidské mrzkosti, v níž jsem žil,
 zmrzačil, zprznil, pošpinil
 její čistotu? . . . Bez nesnází
 ji lidé (vždycky usměvaví)
 nadále mladou nazývají,
 panenskou, zaslíbenou ráji
 a bůhvíjakou ještě . . . Vrazi!
 Nelidští, krutí! Vždyť vy sami
 ukradli jste a v bahně jámy
 až u dna skryli spolu s hluší
 můj poklad — kdysi ryzí duši!
 S výsměchem k tomu. Nekřesťané!
 Což mezi vámi, lité saně,
 jsem zvlčil tak, že vzpomínat
 bojím se na dny bez poskvrný?
 Z nebe jste strhli mě a v trní
 žít naučili . . . a pak psát
 hanlivé verše s mladou pílí.
 Velký balvan jste pohodili
 doprostřed cesty . . . ze vší síly
 jsem valil jej . . . tam, kde byl dřívě.
 Mé malé, neznající štěstí,
 ubohé srdce spravedlivé!
 Jdu nyní, bloudím po bezcestí,
 bez půdy pod nohama . . . Vy —
 se divíte, že klopytám,
 že vás i osud proklínám,
 že stejně jak vy hořce vzlykám . . .
 a že se slůvkem nehodným
 své hříšné duše nedotýkám!

1850, ORENBURG

„V letní měsíce mi pište přes Astrachaň, v zimě přes Gurjev do Novopetrovského opevnění, na jméno velitele Jeho Vysokoblahorodí Antona Petroviče Majejského.“

VARVAŘE REPNIHOVÁ
12. LEDNA 1851 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„O novinkách literatury, hudby a divadla nemám nejmenší ponětí: kromě Ruského invalidy sem nic nedochází . . .“

HERCI A SKLADÁTELI,
SÓLISTOVI PETROHRADSKÉ OPERY
S. S. HULAKOVI-ARTEMOVSKÉMU
1. ČERVENCE 1852 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Už třetí rok nemám . . . ani od Vás, ani od V(arvavy) N(íkolajevny) . . . sebemenší zprávičku, doopravdy nevím, co si mám myslet . . . Proboha Vás prosím! až dostanete můj dopis, třeba jen čistý list papíru zalepte do obálky a pošlete, přinejmenším budu alespoň vědět, že žijete . . .“

Nikoli nesvoboda mě teď v téhle pustině nejvíc ničí, samota je mým nejzuřivějším nepřítelem.

Čekáme v létě nového velitele opevnění. Chystám se ho požádat, zda by mi nedovolil pro místní kapli zadarmo namalovat oltářní obraz . . .“

A. I. LYZOHUBOVI 16. ČERVENCE 1852
Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„ . . . tento dopis, po pravdě řečeno, je plodem krajní nouze . . . Trpím teď, v roce 1852, přibližně stejnou nemocí, před jakou jste mě zachránil v roce 1844. Jestli si ještě vzpomenete na tu hojivou mast, kterou jste mě tehdy léčil, pošlete mi prosím ve jménu samotného Aeskulapa její recept . . .“

Žiju, možno říci, životem nesoukromým, to znamená, denně mě v kasárnách cepují, chodím do stráže atd., jediným slovem jsem voják, a ještě k tomu jaký voják, prostě

strašák do zelí, ohromné kníry, lysina jako meloun . . .
A jinak žiju jedine vzpomínkami, ale kdo jimi nežije! . . .“

A. O. KOZAČKOVSKÉMU, LÉKAŘI V PEREJASLAVI,
16. ČERVENCE 1852 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Dante praví, že v životě není většího žalu, než v neštěstí vzpomínat na minulé štěstí. Pravdu řekl florentský nebožtík, teď to na sobě denně zakouším. Třebaže, stejně pravdivě řečeno, v mém dosavadním životě bylo radostného poskrovnu . . .“

J. M. BODJANSKÉMU
15. LISTOPADU 1852 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Našel jsem poblíž opevnění dobrou hlínu a alabastr. A teď ze stesku sochařím . . .“

S Perovským přijel do Orenburgu jistý Goronovič, můj spolužák z Akademie, a když se ho ptali, jestli mě zná, řekl, že mě nikdy neviděl. I takoví lidé jsou na světě!“

S. S. HULAKOVI-ARTEMOVSKÉMU
15. ČERVNA 1853 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Nový velitel, který přijel nedávno (Pozn.: Iraklij Alexandrovič Uskov), přivezl s sebou ženu a dítě, asi tříleté. Milé, překrásné dítě (vše, co je krásné v přírodě, se jako vznešenost samo pne k našemu srdci). Zamiloval jsem si to krásné dítě a ono chudáček ke mně tak přilnulo, že i ve spánku volalo holohlavého strýčka. Jsem teď doopravdy úplně lysý a šedivý, ale co? Chudáček dítě onemocnělo, dlouho se trápilo a umřelo, je mi líto malého přítele, stýská se mi po něm a občas donesu květiny na jeho časný hrobeček a slzím.“

A. O. KOZAČKOVSKÉMU
30. ČERVNA 1853 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Ještě, prosím Tě, zajdi do obchodu Daciarova (na rohu Něvského prospektu a náměstí Admirality) a prohlédni si tam album litografických listů Alexandra Calama (Pozn.: švýcarský malíř, krajinář, 1810—1864), bude-li se ti líbit, zeptej se, co stojí, a napiš mi. Amen.“

S. S. HULAKOVI-ARTEMOVSKÉMU
6. ŘÍJNA 1853 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Poslední poštou jsem Ti poslal Žebráky, najdi pro ně, jestli můžeš, někde pěstířší, ale ještě předtím, než je pustíš mezi cizí lidi, udělej pro mne, není-li to obtížné, jejich fotografickou kopii ve velikosti obyčejné obálky...“

BRONISLAVU ZALESKÉMU,
POLSKÉMU POLITICKÉMU VYHNANCI (1820—1880),
SPOLUVĚZNI T. Š. V ORENBURGU,
MEZI ZÁŘÍM AŽ LISTOPADEM 1853
Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„... díky Ti za zmínku o Varvaře, dovíš-li se jakoukoliv maličkovost o ní a rychle mi ji napišeš, budu Ti nejen děkovat, ale přímo Tě vzývat...“

BRONISLAVU ZALESKÉMU
V LEDNU 1854 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Poslední dopis od Tebe jsem dostal léta Páně 1846 v Myrhorodě...“

J. H. KUCHARENKOVI
V KVĚTNU 1854 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Už dávno mi zraje v hlavě myšlenka přeložit do našeho překrásného ukrajinského jazyka Slovo o pluku Igorově. Ale nemám u sebe originál. Ve vaší seminární knihovně určitě je vydání Šiškovovo nebo Maksymovyčovo...“

A O. KOZAČKOVSKÉMU
14 KVĚTNA 1854 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Nejtrpčí jed našeho morálního života je beznaděje...“

BRONISLAVU ZALESKÉMU
6. ČERVNA 1854 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

Strašně rád se dívám na šťastné lidi. A podle mého mínění není nic hezčího, příjemnějšího na pohled než obraz šťastného člověka.

Z POVÍDKY MUZIKANT, 1852—5,
NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ

Kdyby krásna v nejrůznějších podobách vyzařovala svůj blahodárný vliv alespoň na polovinu lidstva, rychle bychom se blížili k dokonalosti.

Z POVÍDKY PROCHÁZKA S POTĚŠENÍM
A NE BEZ MORÁLKY,
1855—8, NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ,
NIŽNÍ NOVGOROD

Ó agronomové — filantropové! Vymyslete místo srpu nějaký jiný nástroj. Prokážete tím velikou službu údem dřiny postiženému lidstvu.

Z POVÍDKY SLUŽKA, 1852—5,
NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ

Všeobecné vzdělání lidu je veliké dobro, ale kde je na sto lidí jeden gramotný — je vzdělání veliké zlo. Neznám nic nemravnějšího a odpornějšího, než je vesnický písař...

Z POVÍDKY KAPITÁNKA, 1852—5,
NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ

Kdyby tito neživotní učení estetikové, tito chirurgové krásna, místo teorie psali historii krásných umění, znamenalo by to očividný prospěch. Vasari (Pozn.: Giorgio V., 1511—1574, autor Životopisů nejvýznamnějších malí-

řů . . . , otec historie umění přežije celé pluky Libeltů (Pozn.: Karol L., 1807–1875, polský filozof, teoretik umění, jeho Umnictwo piękne Ś. četl v posledních měsících vyhnanství).

DENÍK, 23. ČERVENCE 1857,
NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ

„. . . jedna věc občas tíží mé srdce — nemám komu naslouchat, nemám komu předat okouzlení, které v sobě skrývá poezie, a sám těžko můžeš unést přebytek myšlenek. Za všech okolností člověk potřebuje druhého člověka.

Klaní se Ti Agata (A. Omeljanovna Uskovová, žena velitele opevnění). Ta půvabná žena je pro mne teď opravdový dar boží. Je to jediná, jedinečná bytost, která mě dovede inspirovat dokonce k poezii. Díky tomu jsem více či méně šťasten.“

BRONISLAVU ZALESKÉMU
9. ŘÍJNA 1854 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„(Agata) byla tak neopatrná a vyčetla mi, co pro mne dobrého udělala. Setřel jsem si prach z nohou svých a opakuju slova velkého florentského vyhnance:

*Hořký je chléb almužny
a tvrdé schody cizího domu.*

Nepříjemná událost, ale cítím se teď o mnoho spokojenější a svobodnější než pod ochranou těch ve své podstatě dobrých lidí.“

BRONISLAVU ZALESKÉMU
KONCEM LÉTA 1856
Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

Od určité doby, od chvíle, kdy mi bylo dovoleno pobývat o samotě, jsem si mimořádně zamiloval samotu . . . Nic nemůže být v životě sladšího, víc okouzlujícího, než samota, zvláště před tváří usmívající se rozkvetlé krasavice matky Přírody . . . Po desetiletém kasárenském životě zdá se mi samota opravdovým rájem. A přece se nemohu na nic soustředit . . .

DENÍK, 17. ČERVNA 1857

„Minulého roku mě generál Frejman navrhl na poddůstojnickou hodnost. Žil jsem touto ubohou nadějí do konce letošního března; ale těsně před velikonocemi přivezla pošta rozkaz majora L(vov)a, aby mě vzali do parády a do jeho příjezdu ze mne udělali ukázkového vojáka, a navíc že si nemám dělat pražádnou naději na ulehčení svého osudu.“

A. M. PLEŠČEJEVOVI,
RUSKÉMU BÁSNÍKOVÍ-PETRAŠEVCI, PŘEKLADATELI
MNOHA BÁSNÍ T. Š. DO RUŠTINY, TAKÉ VYHNANCI,
6. DUBNA 1855 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„. . . vysvětlí mi, jestli můžeš, co to znamená. Jakým způsobem může rozkaz majora platit víc, než rozkaz generála? Je to pro mne záhada temnější než bezměsíčná noc.“

BRONISLAVU ZALESKÉMU
10. KVĚTNA 1855 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Nevím, měl-li na můj osud nějaký vliv nejmilostivější manifest. Dovíš-li se něco, sděl mi.“

(Pozn.: Manifest nově nastupujícího cara Alexandra II. z 19. února 1855 obsahoval amnestii, ale T. Š. car ze seznamu škrtl, protože se prý dopustil urážky jeho matky.)

BRONISLAVU ZALESKÉMU
25. ZÁŘÍ 1855 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

* * *

Můj bože, znovu hůř se dýchá! . . .
Už doufali jsme v milost ticha;
už nevolníky z okovů
jsme propouštěli v planém snění.
A náhle! . . . Teče poznovu
lidská krev! Kati ověnění
jako o kost psi hladoví
perou se znovu . . .

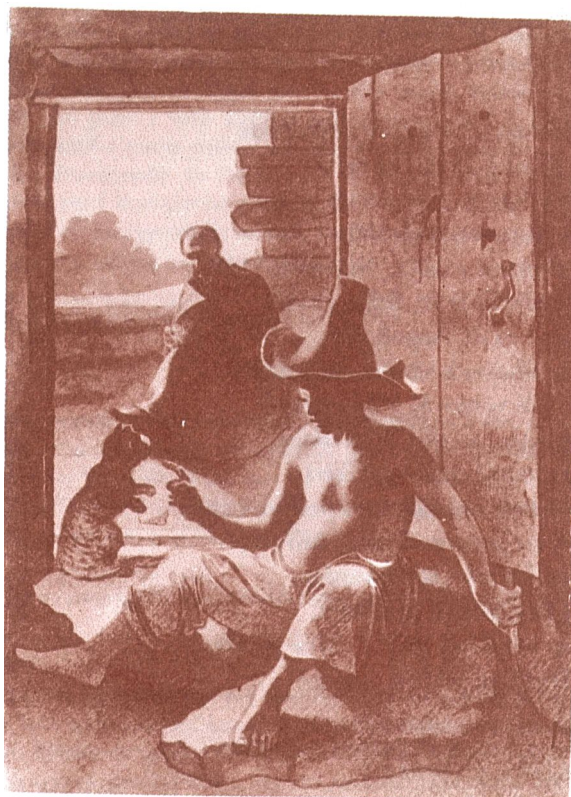
1854 (?), NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ

„Málem jsem zapomněl. (Inženýr) Bjurno Ti radí zanechat úřadu a věnovat se cele umění. Má důvod Ti tak radit: máš lásku k umění a to je nejlepší záruka úspěchu. Ale s podmínkou: k lásce je třeba přidat odpovídající materiální zabezpečení, přinejmenším na pět let, abys nemusel předčasně vydělávat na chléb vezdejší. Peněžní tíseň ochladí lásku a všemu je konec . . .“

BRONISLAVU ZALESKÉMU
21. DUBNA 1856 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Děkuji Ti za peníze. Mám jich teď asi tolik, jako ten Lazar, o němž zpívají slepci na jarmarcích.“

M. M. LAZAREVSKÉMU
8. ŘÍJNA 1856 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

Kazašský chlapec hrající si s kočkou, pravděpod. 1857

„Nedávno mě napadla myšlenka nakreslit evangelické podobství o ztraceném synovi, ale přenesené do mravů a obyčejů současných ruských společenských stavů. Podobství je mravokárné, ale jaké duši rozdírající obrazy se mi v mé představivosti objevují na toto téma . . .“

BRONISLAVU ZALESKÉMU 8. LISTOPADU 1856
Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

* * *

Dávno už sedím v nesvobodě
tak jako zloděj za mříží,
hledím na cestu, holá pole
a na havrana na kříži
hřbitova v dálce. Nelákavá
vyhlídka je to. Bohu chvála
ale i za ni. Aspoň vím,
že tíhnou k věcem posledním
i lidé venku. K jedné straně
naklání se kříž odevzdaně,
ten zlatě malovaný kříž.
Nebyls chudák, kdo pod ním spíš!
A co je malováno: Z dále
vidím jen Ukřížovaného . . .
Díky, bohatí pozůstali,
za vztyčený kříž . . . Mně jej zde . . .
Raděj pomlčme, osude!

(Z BÁSNĚ NOVOKŘTĚNCI)
1857, NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ,
NIŽNĪJ NOVGOROD

Portrét Agaty Uskovove, ženy velitele Novopetrovského opevnění, s dcerkou Natašou.
pravděpod. 1855—6

„Pro soucítící a milující duše jsou vzdušné zámky pevnější a krásnější než pro egoistu paláce.
Ó jak by se mi teď chtělo promluvit si s Tebou o ‚Kosmu‘
a poslechnout si, jak recituješ Vajdelotovy písně! . . .“

(Pozn.: *Kosmos* — kniha něm. přírodovědce A. Humboldta, jejíž ruský překlad se našel v Š. pozůstalosti;
Vajdelotovy písně — z eposu Konrád Wallenrod Adama Mickiewicze)

BRONISLAVU ZALESKÉMU
10. ÚNORA 1857 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„... když jsem si zapálil doutník od Tebe (deset let jsem nekouřil doutníky), zkrátka, když jsem si zapálil tvé havana, zvonělo mi to, vzácný příteli, svobodou tak, že jsem se rozplakal jako dítě.“

M. M. LAZAREVSKÉMU,
V TÉTO DOBĚ JIŽ SPRÁVCI STATKŮ A JMĚNÍ
HRABĚTE A. S. UVAROVA,
22. DUBNA 1857 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Přišel mi o fotografii.

(Mám dobré známé, s jejichž pomocí by bylo možné zařídit si fotografickou a daguerrotypickou živnost a mít tak jistý chleba na celý život...)

Nepodnikejte nic, bratři moji, přátelé moji milí, dokud se s Vámi neuvidím.“

M. M. LAZAREVSKÉMU
8. KVĚTNA 1857 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

8. KVĚTNA

„... peníze, utržené za zbylé dva kusky, posli na jméno Mychajla Matvijovyče Lazarevského do Sv. Petrohradu, Velká mořská ulice, dům hraběte Uvarova... On je teď mým centrálním korespondentem.“

10. KVĚTNA

„Malá města jsou nebezpečná, hlavních není se proč bát v žádném ohledu... Ale jestli ses rozhodl pro idylu, učiň ji plnou, dokonale. Ožeň se, jinak bude tvá idyla mdlá, suchá a jednotvárná; ostatně, ty nejsi Odysseus a já zase ne Mentor.“

20. KVĚTNA

„Teprve dnes odjíždí pošta, přikládám ještě dva kusky. Nazval jsem je Modlitba za zemřelé. Je to náboženská pověra Kirgizů. V noci škvaří nad hroby beraní lůj a ve dne nalévají do těchže nádob vodu, aby se ptáče napilo a pomodlilo k bohu za duši milovaného nebožtíka. Po-etická pověra, což?“

BRONISLAVU ZALESKÉMU
V KVĚTNU 1857 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

Na následujících stranách: Portrét Lykéry Polusmakovové, 1860,
a rukopis básně Archimed ani Galileo z 24. září 1860

Jak rychle a horlivě se plní příkaz k zatčení, tak naproti tomu vlažně a chladně se vyplňuje příkaz k propuštění na svobodu. A je to rozkaz jedné a téže osoby. Vykonavatelé jsou jedni a titíž. Z čeho tedy plyne rozdíl? V roce 1847 právě v tomto měsíci mě za sedm dní a nocí dopravili z Petrohradu do Orenburgu. A teď dej bůh sedmý měsíc snad dostanu od jakéhosi velitele rozkaz odevzdat erární věci a vypovědět menáž. Forma, ale já zanic neporozumím takové nelidské formě.

DENÍK, 18. ČERVNA 1857,
NOVOPETROVSKÉ OPEVNĚNÍ

„Ptáš se mne, kolik peněz budu potřebovat na cestu. Sám nevím. A ani nevím, jak pojedu. Jestli přes Orenburg, nebo po Volze do Nižního a na Moskvu. Nebo přes Černomoří? Ale ať už pojedu jakoukoli cestou, myslím si, že s méně než 200 rubly nevystačím.“

M. M. LAZAREVSKÉMU
20. KVĚTNA 1857 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

„Malířem-tvůrcem už teď nemohu být, na takové štěstí by bylo nerozumné i pomyslet. Malířem-kopistou nechci být. Děsím se pouhé představy takového neštěstí. Mám v úmyslu a prosím boha, aby mi pomohl uskutečnit můj záměr, abych se po návratu na Akademii s pomocí boží a dobrých a osvícených lidí mohl věnovat rytectví à la aqua-tinta. Spoléhaje na pomoc boží a Vaše rady a záštitu, doufám, že se mi podaří vykonat něco, co by bylo důstojné mnou tak milovaného umění.

Šířit pomocí rytin slávu velkých umělců, šířit mezi lidmi nezavševčenými do tajů umění lásku ke kráse a dobru... to je můj jediný a pevný cíl. S ničím víc nemohu počítat.“

HRABĚTI FEDORU PETROVIČI TOLSTÉMU,
VICEPREZIDENTU AKADEMIE UMĚNÍ V PETROHRADĚ,
23. ČERVENCE 1857 Z NOVOPETROVSKÉHO OPEVNĚNÍ

М. Шевченко

„15. srpna ponese mě parník z Astrachaně do Nižního Novgorodu, odtud poštovní dostavník do Moskvy, z Moskvy lokomotiva do Petrohradu. Je mi veselo, můj příteli, jediný příteli, nevýslovně veselo . . .“

BRONISLAVU ZALESKÉMU 10. SRPNA 1857
Z ASTRACHANĚ

„Ovsjannikov, zdejší architekt, je šlechtný, dobrý a rozumný člověk, ke všemu ještě náš krajan z Konotopska. Je mi tu s ním dobře. Škoda jen, že uhodily mrazy a nemohu nic kreslit v plenéru, hned by mi bylo veseleji.“

MYCHAJLOVI LAZAREVSKÉMU 19. ŘÍJNA 1857
Z NIŽNÍHO NOVGORODU

„Policie, rodná sestra Ivana Rohatého, mě zastavila v Nižním a do včerejšího dne sama nevěděla, proč mě tu drží, až včera mi formálně sdělila, že se nacházím pod jejím tajným mateřským dohledem a že shora mám zákazán pobyt a dokonce i průjezd hlavními městy.“

IVANU KLOPOTOVSKÉMU, PROFESOROVÍ GYMNÁZIA
V ASTRACHANI, 6. LISTOPADU 1857
Z NIŽNÍHO NOVGORODU

„Nižněgorodská aristokracie mě přijímá vlídně a bez smlouvání mi platí 25 stříbrných rublů za portrét tužkou, takže peníze mám. Pořídil jsem si prvotřídní oblečení včetně holandského prádla a navíc si nechal růst bradku, opravdovské pometlo. Knihami a časopisy jsem díky přízni svých nových přátel doslova zavalen. Prostě řečeno, koupou se v četbě.“

IRAKLIJI USKOVONI, VELITELI NOVOPETROVSKÉHO
OPEVNĚNÍ, 12. LISTOPADU 1857
Z NIŽNÍHO NOVGORODU

Portrét Mychajla Lazarevského, 1858

Jurodivý (Úryvky)

Přihlíželi jsme, mlčeli
a drbali se v bezmoci.
My němí podlí otroci,
rohožky panské, na nichž klečí
opilý kaprál! Ne vy snad,
v livrejích, s parádními meči,
farizejové, donašeči,
za pravdu, za svobodu rvát
chcete se?! Ukřižovávat
umíte, ne milovat bratra!
My zavržení, bědná chátara,
kdy vydechne? V tmoucí tmě
kdy dočkáme se Washingtona,
spravedlnosti ze zákona?
Jednou se stejně dočkáme!

Hvězdičko jasná, hvězdo má!
Z věžeňských zdí a nesvobody
vedeš mě přímo do pohody
smetiště Mykolova. Svým
životadárným, astrálním
ohněm ho ozařuješ, z hnoje
jako sloupy před oči moje
se jeho činy vztyčily . . .
Bezbožný care, krutý, zlý,
hony na pravdu posedlý!
Co napáchal jsi na zemi!

A co ty, vševídnoucí oko!
Vidělos, sídlíš převysoko,
jak po stech, ruce v poutech, hnali
na Sibiř houfce nevolníků,
vraždili, ukřižovávali

a věšeli je? Ptám se, zdali
 jsi přihlíželo z nadhlavníku
 a neosleplo? Oko, oko!
 Jak vlašně hledíš, nehluboko!
 Ty spíš, a caři nerušeně . . .
 Čert vem ty vládce zlořečené!
 Ať o okovech zdá se jim
 a já na Sibiř poletím,
 až za Bajkal, a v klínech hor
 z temných brlohů, děr a nor,
 z bezedných šachet plných vody
 vás, svaté spolubojovníky —
 z tmy, zápachu a nesvobody
 všem na oči, ať ztají dech
 caři i lidé, vyvedu
 v dlouhých řadách a v okovech . . .

1857, NIŽNÍJ NOVGOROD

„V současné chvíli jsem v Nižním Novgorodě na svobodě — na takové svobodě jako pes na řetěze . . . (následuje cenzurní výmaz, který se nepodařilo odkrýt).“

HERCI M. S. ŠČEPKINOVĚ 12. LISTOPADU 1857
 Z NIŽNÍHO NOVGORODU

„Dík za pozvání do vsi Nikolské, a třikrát dík za to, že ty sám chceš přijet do Nižního.“

M. S. ŠČEPKINOVĚ 5. PROSINCE 1857
 Z NIŽNÍHO NOVGORODU

Portrét herce M. S. Ščepkina, 1858

Portrét herce Aim Aldridge, zima 1858

„Se mnou je to tak: v prvních dnech srpna jsem opustil nenáviděnou Novopetrovskou pevnost s cílem dostat se přímo a co nejdřív do Akademie, ale na cestě, v Nižním Novgorodě, mě zastavila policie a sdělila mi, že mám zákaz vstupu do obou hlavních měst a navíc, že moje osoba je svěřena její bezprostřední péči, tj. že jsem dán pod dohled. Zůstal jsem tedy třet v Nižním a beru za vděk, čím se dá, v očekávání budoucích slastí.“

MALÍŘI M. J. OSIPOVOVI 23. PROSINCE 1857
 Z NIŽNÍHO NOVGORODU

1858.
M. M. ...
...
...

„Poslal jsem Vám po svém velkém příteli ‚Procházku s potěšením a ne bez morálky‘. Obrňte se trpělivostí, přečtěte ji, a jestli ji shledáte hodnu otištění, umístěte ji, kde se Vám to bude zdát vhodné.“

SPISOVATELI SERGEJI AKSAKOVVI 4. LEDNA 1858
Z NIŽNÍHO NOGORODU

„Vyzvedni si u Kuliše a přečti si mé Novokřtěnce. A kup mi, vzácný můj příteli, Shakespeara v Ketčerově překladu a Kuročkinova Bérangera. Jestli to stačíš, Shakespeara dej svázat.“

M. M. LAZAREVSKÉMU 21. LEDNA 1858
Z NIŽNÍHO NOVGORODU

„150 zlatých mi poslal Zaleski do Nižního za kresby přes Lazarevského. A Ty, vřelé díky, 250 zlatých. To jsou všechny mé peníze. Nerozházím je, míním se oženit, staromládenectví už mě přivádí k zuřivosti.“

Porad' mi, buď tak hodný, co mám udělat s rusky psanými povídkami. Mám jich už skoro dvě desítky. Hodit je do kamen je škoda: stály mě dost potu.“

SPISOVATELI PANTÉLEJMONU KULIŠOVI
26. LEDNA 1858 Z NIŽNÍHO NOVGORODU

„K TĚM RUSKÝM POVÍDKÁM JEN JEDNO. ZNEMOŽNÍŠ SE S NIMI PŘED SVĚTEM, NIC VÍC . . . KDYBYCH MĚL PENÍZE, KOUPI BYCH JE VŠECHNY A HNED JE SÁM DO TĚCH KAMEN HODIL.“

ODPOVĚĎ P. KULIŠE Z 1. ÚNORA 1858

„Přinesl jsem Vám knihy s tím, abyste si je přečetla. A Vy jste je vrátila bez prohlédnutí zpátky . . . Má to být odpověď na mou nabídku? Jestli ano, prosím Vás, abyste se

Osud

Neklamal jsi mě pestrou vestou,
přítelem byls mi, bratrem, sestrou,
když od dětství jsem zvykal všemu.
Sevřením, které nebolí,
odvedl jsi mě do školy*
k d'áčkovi věčně opilému.
„Uč se, srdíčko, jedenkrát
z nás budou lidi!“ Poslouchat
učil jsem se a byl jsem rád,
když bylo po všem. Ty jsi lhal,
jací jsme lidé? Škoda řeči!
Svět lsti nám zůstal neznámý,
prostě jsme šli; a spatřil něčí
zrak zrnko falše za námi?
Po stejné cestě pokračuj!
Příteli, k zradě odmítavý!
Půjdeme dál až k břehům slávy,
dobré jméno je odkaz můj.

9. ÚNORA 1858, NIŽNIJ NOVGOROD

vyjádřila jasněji. Pro mě je to záležitost velmi vážná. Miluji Vás a říkám Vám to přímo . . .“

HEREČCE KATEŘINĚ PIUNOVĚ 30. LEDNA 1858,
NIŽNIJ NOVGOROD

„Deset let jsem ztratil zcela zbytečně, musím to dohnat, jinak budu cítit před bohem hřích a před lidmi stud.“

S. T. AKSAKOVVI 16. ÚNORA 1858
Z NIŽNÍHO NOVGORODU

Múza

Ty čistá, popsatelná stěží,
ty sestro Foiba mladě svěží!
Našla sis mne už v kolébce
a unesla mě bez srdce
k černé mohyle do polí
a skryla mhou jak svoboděnkou
v tomto slzavém údolí.
Šeptala jsi mi, zpívala
a pak mě začarovala . . .
moje nevěsto odmala!
Pomáhalas mi v každé strážni,
všude byla můj anděl strážný.
Ve stepi, liduprázdné stepi,
v dalekém neštěstí
zářilas mi a pyšná byla
jak kvítek u cesty.
Nízkostí nedotčená,
ze špíny kasáren
jak čisté ptáče vzletěla jsi
vysoko, vzhůru, ven
a zpívala a kroužila
radostí ze svobody . . .
Moji duši jsi skropila
kapičkou živé vody.
Dál žiju a ty nad mou hlavou
nezemskou krásou míhotavou
hoříš jak hvězda stálice.
Má vládkyně, má světice!
Má mladá orodovnice!
Neopouštěj mne. Ve dne v noci,
když svítá, padá soumrak pustý,
nespouštěj ze mne svoje oči

a uť mě nelhoucími ústy
mluvit jen pravdu. Jakým chci,
pomoz mi zůstat doposledka.
Až tělo se smrtí se setká,
jak matka syna při svíci
polož mě v rakvi do tmy bledé
a aspoň slza ať ti sjede
po nesmrtelné zornici.

9. ÚNORA 1858, NIŽNIJ NOVGOROD

„. . . v létě, jestli mě nepustí do Petrohradu, vrhnu se
směrem na Charkov a z Charkova s boží pomocí na Čer-
nomoří. Jednou se k němu snad přece jen dostanu,
k tomu Černému moři.“

J. H. KUCHARENKOVI 16. ÚNORA 1858
Z NIŽNÍHO NOVGORODU

„Příští týden hodlám dát Nižnímu Novgorodu navždy
vale, do jara pobudu za Moskvou u Ščepkina a zjara, jestli
mi nepovolí pobyt v hlavních městech, se vydám do
Charkova, Kyjeva, Oděsy a za hranice . . .“

Nezahynul jsem v nesvobodě, nezahynu ani na svobodě,
zpívá se v maloruské písni.“

I. O. USKOVOVI 17. ÚNORA 1858
Z NIŽNÍHO NOVGORODU

„Jsem v Moskvě, churavím. Oko mi oteklo a zrudlo, div mi z hlavy nevyleze. Doktor mi předepsal dietu a zakázal vycházet na ulici. Tumáš hlavní město!

Přebývám u Mychajla Semenovycě Ščepkina blízko Sadové ulice, ve farnosti starého Pymena, v domě Ščepotjevových.“

M. M. LAZAREVSKÉMU 12. BŘEZNA 1858
Z MOSKVVY

Večer jsem potají navštívil dávno nespátřeného svého přítele, kněžnu Varvaru Nikolajevnu Repninovou. Celá se šťastně proměnila, je plnější a jako by omládlá. Stala se z ní pámbíčkářka, čehož jsem si dříve nevšiml. Nepotkala tak v Moskvě dobrého zpovědníka?

DENÍK, 17. BŘEZNA 1858

„Uložili mi na rok neopouštět Pitěr. Tragédie se změnila v komedii.“

S. T. AKSAKOVVI 25. DUBNA 1858
Z PETROHRADU

„V Pitěru je mi dobře, zatím bydlím v budově Akademie, přátelé umělci mě mají rádi a nespočetní krajané mě prostě nosí na rukou. Jedním slovem, jsem dokonale šťasten.“

I. O. USKOVVI 4. ČERVENCE 1858
Z PETROHRADU

„Přemýšlím o tom, že zanechám psaní a budu se zabývat výhradně ryctvím, technikou akvatinty. Posílám Vám ukázkou. Neodsuzujte mne, co mám, to mě i těší.“

S. T. AKSAKOVVI 15. ČERVENCE 1858
Z PETROHRADU

Izaiáš, kapitola 35 (Úryvek)

Tehdy až, Hospodine, svatá pravda se k zemi přichýlí, byť nakrátko, byť na chvíli, oči slepých se otevrou, chromý jak jelen poskočí, jazyk němých se písni poddá; vytryskne slovo jako voda; pouště žíznivé, nesyté, léčivou vodou omyté zkvetnou jak růže; probudí se veselé řeky a dřív lysé stráně se změní v stinné háje, v nichž zašveholí ptačí píseň.

Ožijí stepi, pustiny;
žádný milník, žádná versta —
svobodná, široká cesta,
jež svatou slouti bude, města
s vískami spojí; a nenajdou ji
nečistí z kohort vladyků,
jenom otroci po ní půjdou
beze spěchu a bez křiku,
pohromadě se držet budou,
radostná směsice.
Pustinu opanují
veselé vesnice.

25. BŘEZNA 1859, PETROHRAD

Шенкеры

№50

Д Ъ Л О

Концелярия Черниговскаго Гражданскаго Губернатора

*По амнистии в Мембрбургском Вура
Пампушнейскаго
от урбана Демий пампушнейскаго
амнистии от пампушнейскаго
Искрених и Маршалов Шенки
Камль*

Стала *Секретнико*

Начало *6 днаме* 1859 года

Конец *3 Витмеца* 1859 года

№ 1 жетакъ.

По списку № 2402

Fascikl s policejními hlášeními o chování T. Š. během jeho pobytu na Ukrajině v létě r. 1859

* * *

Na stráni heřmánek kvete,
údolím kozák spěchá
a zármutku se vypsává:
Kde se můj osud schovává?

Někde v šenku s obchodníky?
Někde v stepi s povozníky?
Nebo spící kudy chodě
s větrem bloudí po svobodě? —

Ne tam, brachu, ach tam ne.
U dívčiny neznámé
s prádlem do pravého úhle
schovává se v nové truhle.

7. ČERVNA 1859, LYCHVYN

„Nejdřív mě nechtěli pustit do hlavního města, teď mě zas z toho smrdutého města nechtějí pustit ven. Jak dlouho budou nade mnou takhle ohrnovat nos? Nevím, co mám dělat a co si počít. Kdybych tak mohl potichoučku utéct k vám, oženit se tam a schovat. Posílám Vám svou podobiznu, jen ji, prosím Vás, neukazujte děvčatům, nebo se leknou, že to je nějaký hajdamácký tatík, a žádná z nich se nebude chtít vdát za takového stínače hlav.“

PANÍ M. MAKSYMovyčOVÉ 10. KVĚTNA 1859
Z PETROHRADU

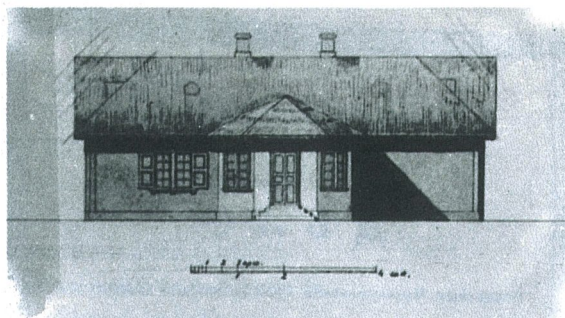
„Jsem stále tady, nechtějí mě pustit domů. Tisknout mi také nedovolují. Nevím, co mám dělat. Oběsit se?“

SPISOVATELCE M. O. MARKOVYčOVÉ (MARKO VOVČOK)
25. KVĚTNA 1859
Z PETROHRADU

Sestře

Míjel jsem s mravenčením v těle
dněperské vsi, vsi neveselé
a ptal se: „Kde se usadím?
Kde najdu koutek na dožití?“
Asi jsem usnul, copak vím:
v zahradě, v záhonech a kvítí
na nevysokém pahorku
jak zjevení stavení svítí.
Dněpr se rozlil do široka
a celý září, tatiček.
Pátrám pohledem v stinném sádku,
zahledám ve višňovém chládku
svou sestru v jednu vteřinu.
Ta trpitelka trpělivá!
Jako v ráji si odpočívá
a přes dněperskou hladinu
mě vyhlíží . . . I ji sen mámí.
Zdá se jí, že se nad vlnami
vynořil člun, že pluje k ní . . .
Mizí ve vlnách. Vzduchem zní
zoufalé: „Bratře! V černé vodě . . .“
Oba se probouzíme. Ty —
na panském a já v nesvobodě . . .
Jako tenkrát, tak napříště:
bosky přes strny, přes kopřivy.
Sestřičko, budeme-li živi,
dá bůh, zas přejdem strniště.

20. ČERVNA 1859. ČERKASSY

Projekt domku, kreslený a popsaný vlastní rukou T. Š., 1859—60

Když našli místo pro dům, Š. začal přítomné častovat vodkou . . . Utrhl list z lípy a ptal se rolníka Sadověho malorusky — od koho je to? A když Sadovyj odpověděl, že od boha, Š. řekl: Jsi hlupák, věříš v boha, a dodal — bůh, Hospodin mi mohou políbit . . . (ukázal na zadní část těla), potom nazval Matku Boží nevěstkou . . .

Mezi úředníky Mežyrýčského panství se dále rozneslo, že Š. kromě boboroubačství říkal prý ještě zmíněným přítomným osobám, že není třeba ani cara, ani pánů, ani popů.

V souvislosti s tím osměluji se doporučit, aby Š. nebylo povolováno další cestování a aby se vrátil na své místo do Petrogradu. Než se vyjasní okolnosti, o nichž vám píšu v tomto raportu, zařídil jsem, aby Š. zůstal v bytě okresního policejního komisaře 3. bodnosti pod zvláštním dohledem.

(Z TAJNÉHO HLÁŠENÍ ČERKASSKÉHO
ZEMSKÉHO HEJTMANA
KYJEVSKÉMU GUBERNÁTOROVI,
15. ČERVENCE 1859)

Když jsme našli místo pro dům mezi městem Kaněvem a vesnicí Pekary, na majetcích statkáře Parčevského ve správě p. Volského . . . přijel k nám bratr správce statku a přivezl s sebou příbuzného zeměměřiče, jakéhosi Kozlovského, ve fraku a bílých rukavičkách . . . Při snídani p. Kozlovskij se mnou začal vést náboženský rozhovor v polském jazyce. Abych rozhovoru zamezil, řekl jsem

rusky, že teologie bez živého boba není s to stvořit ani jediný list. Přitom jsem utrhl z lípy větvíčku a ukázal mu ji. Kozlovskij se odmíchl, ale po několika minutách se ke mně obrátil s otázkou, tentokrát rusky, co si myslím o matce Ježíše Krista.

(ZE ZÁPISU VÝSLECHU KONANÉHO Z ROZKAZU
KYJEVSKÉHO GUBERNÁTORA DNE 6. SRPNA 1859)
PODEPSÁNI:
AKAD. MAL. T. ŠEVČENKO
KOLEGIÁTNÍ RADA ANDREJEVSKIJ (VYSLÝCHAJÍCÍ)
PODPLUKOVNÍK ČETNICTVA GRIBOVSKIJ (SVĚDEK)

Nepřikládáje věci zvláštního významu, ponechávám případ bez trestních následků a dovolil jsem Ševčenkovi v souladu s jeho projeveným přáním návrat do St. Petěrburgu.

Mám čest připojit ještě návrh, že kdyby snad Ševčenko projevil přání usídlit se ve zdejších kraji, aby byl od podobného záměru odrazen.

(Z DOPISU KYJEVSKÉHO GENERÁLGUBERNÁTORA
KNÍŽETE VASILČIKOVA NÁČELNÍKU III. ODDĚLENÍ
Z 1. DNE 15. SRPNA 1859)

Nebledě na ostatní okolnosti, předvolat Ševčenka, vyslovit mu přísnou důtku s připomenutím, aby byl krajně opatrný, v opačném případě aby si pak nestěžoval na možné následky svého chování.

(PŘÍKAZ NÁČELNÍKA III. ODDĚLENÍ KNÍŽETE
V. A. DOLGORUKOVA Z 23. SRPNA 1859)

* * *

Mockrát už se má hloupá hlava
ptala: „Proč hoře nepřestává?
Jak s teskným smutkem v srdci žít
a lidi, boha neranit?
Jak kmen, jenž hnilobě se vzdává,
mám ležet v bahně, stárnout, tlít?
Umřít a nezanechat stopu
na naší zemi truchlící? . . .“
Teď ptám se, tiše plačící,
kdy na tom světě klid mi dají?
Denně Piláti posílají
na kříž, na mráz či hranici.

21. ČERVENCE 1859, ČERKASSY

„Kdybych neměl práci, asi bych už dávno zešlel, a při tom ani sám nevím, pro koho dělám a proč dělám. Sláva mi nepomáhá . . .“

PŘÍBUZNÉMU VARFOLOMIJOVI H. ŠEVČENKOVÍ
2. LISTOPADU 1859 Z PETROHRADU

Modlitby (Úryvky)

Carům, světovým krčmářům,
dej zlatek, co se jich kde nalézá,
a kalená železa.

Dělné ruce a hlavu přemýšlivou
kdekoli na světě
obdař svou silou.

A mně, ó pane, prosím nesměle,
dopřej milovat pravdu
a pošli upřímného přítele.

Vše na světě — ne nám,
vše carům, carevnám!
I pluchy i koráby
i dary i výškraby.
Nám dvěma . . . buďme střídmí —
nám lásku mezi lidmi.

28. — 31. KVĚTNA 1860, PETROHRAD

* * *

Světlo jasné! Světlo tiché!
Světlo nespoutané, liché!
Světlo — bratře, nevědomě
ve svém dobrém, teplém domě
zazdili tě, zabednili,
(přemoudřele ohloupili),
nachem, plyšem přiškrtili,
krucifixem umrtvili?

Nejsi mrtvé! Zatřep křídly!
Nad lidmi a jejich sídly
zas se rozhoř! . . . Budem, brachu,
onuce si trhat z nachu,
z kadidelnic dýmat notně,
prorocstvími topit v plotně
a s kropítkem, bratře dřící,
spolu v novém domě smýčít!

27. ČERVNA 1860, PETROHRAD

„Zatím kup u Volského asi 40 dubů, pokácej je a nech dřevo schnout. Složit je můžeš u Pekar, na Rosse, v židovské pile. Co myslíš, bude to v pořádku? Jestli ano, rychle napiš a já obratem pošlu peníze.“

Charytu si ještě nikdo s bičem nepřišel namlouvat? Jestli ne, zeptej se jí šikovně, jestli by si mě nechtěla vzít. Nebo ať se zeptá sestra, je to ženská věc.

A ještě něco, jestli Charyta řekne, že je chudá, sirotek, služebná a já bohatý a hrdý, pověz jí, že tak mnoho toho zase nemám, někdy ani tu čistou košili ne, a hrdost a pýchu že jsem si vypůjčil od matky, prostě vesničanky a nevolnice.“

V. H. ŠEVČENKOVI 2. LISTOPADU 1859
Z PETROHRADU

„Posílám Ti narychlo načrtnutý plánec domu. Popřemýšlej a dělej, jak sám uznáš za vhodné. Jen bych si přál, aby pracovna byla dubová a ze skleněné verandy aby bylo vidět na Dněpr.“

V. H. ŠEVČENKOVI 18. ÚNORA 1860
Z PETROHRADU

„Měl bys vědět, že v létě ani v zimě se letos na Ukrajinu nedostanu. Až příští jaro, dá-li bůh, přijedu.“

V. H. ŠEVČENKOVI 15. KVĚTNA 1860
Z PETROHRADU

„Vídáš se někdy s Kulišem? Co je s jeho domem a zahradou nad Rossou a kde vůbec ten statek má, přímo v Korsuni či někde nedaleko?“

V. H. ŠEVČENKOVI 29. ČERVENCE 1860
Z PETROHRADU

L(ykéře)

Na památku 5. srpna 1860

Moje lásko, má přítelkyně!
Nám dvěma víru bez křížů,
víru bez božích pastýřů
nevezmou rabské duše líné!
Zaspali jak vepř v kalužině
v blátě otroctví. Přítelkyně,
má lásko! Neklaň, nekřížuj
se před nikým tu, pevně stůj
a bez modliteb! Jestli na to přijde,
i byzantijský Sabbaoth
zapře tě, zalže. Ba ne, zpět:
kárat nás a pak odpouštět
nám nebude bůh — vždyť jsme lidé!
Má lásko, proto usměj se,
duši svou volnou, nespoutanou
i ruku svoji nezadanou
mi podej. On nám pomůže
přejít přes bláto, kaluže
a bídu spolu se vším zlem
smést na hromadu, zakopat
v domku tichém a veselém.

5. SRPNA 1860, STRELNA

* * *

Archimed ani Galileo
nepili. Světská útěcha
tekla spíš mnichům do břicha!
Jako dva svatí věrozvěsti
nesli jste apoštolát městy
a nabízeli suchý chléb
tabulím králů. Pod cep kletby
dozrává koukol panské setby.
Vyrastou lidé. Zemřou všici
i nepočatí následníci . . .
Zvlídní svět znovuzrozený,
před nepřáteli zavře vrátka.
A bude syn a bude matka
a budou lidé na zemi.

24. ZÁŘÍ 1860, PETROHRAD

„Má budoucí žena se jmenuje Lykéra. Je nevolnice, sirotek, služka, jako byla Charyta, jenom je rozumnější, gramotná; ruský neumí, je naše krajanka od Nižynu.“

V. H. ŠEVČENKOVI 22. SRPNA 1860
Z PETROHRADU

„Se svou nevěstou jsem se rozešel ještě před svatbou. Lykéra se ukázala stejná jako Charyta, hloupější o to, že byla gramotná. Co dělat? Zblázním se z toho, být v cizině a ještě sám.“

V. H. ŠEVČENKOVI 5. ŘÍJNA 1860
Z PETROHRADU

* * *

Neobviňuju boha z bídy,
nereptám na nikoho z lidí.
Klamu, já hlupák, sebe sám
a ještě zpívám. Zorávám
svůj úhor — zprahlou nivu dní —
a seju slovo. Dobrých žní
dočkám se jednou? Jaký mam!
Klamu jen sebe samého
a pranikoho jiného?

Klamu sám sebe v kole novém
svým chimérickým dobrým
slovem?

Klamu! Však lépe ošálit
sám sebe na každičkému rohu,
než s nepřitelem v shodě žít
a stále stěžovat si bohu.

5. ŘÍJNA 1860, PETROHRAD

„Porad' jim, buď tak hodný, aby se co nejrychleji dali zapsat jako měšťané, jeden v Zvenyhorodci, druhý v Čerkassech, Jaryna v Kaněvě: tak mi to tady aspoň doporučují, nevím, co tomu řekneš Ty. Peníze, kolik bude třeba, pošlu.“

V. H. ŠEVČENKOVI K OSUDU SUROZENCŮ,
PROPUŠTĚNÝCH Z NEVOLNICTVÍ NA SVOBODU
BEZ PŘÍDĚLU PŮDY.
5. ŘÍJNA 1860 Z PETROHRADU

* * *

Tady, tam — stejné zmarňování.
Ubohá duše příliš ranní
ptáčátko byla, unavila
se brzo, teď by lehla, spala.
Tak vůle k duši promlouvala:
„Probud' se, drahá. Sténej, plač!
Nevyjde slunce z tmoucí tmy.
A není pravdy na zemi!“
Lenivá vůle moc si hájí
nad slabou duší. Vychází
slunce a den je provází.
Hle jak se třesou, prohýbají
ti hrubokožci na trůnu . . .
Pravda si žádá korunu.

30. ŘÍJNA 1860, PETROHRAD

* * *

Ó lidé, bědné procesí!
K čemupak jsou vám caři?
A k čemu jsou vám psáři?
Jste také lidé, a ne psi! . . .
Noc, náledí a drobný déšť
se sněhem, chladno. Něvský proud
se sněhem, zvolna nechal plout
tichounce, zvolna nechal plout
tenké kry kamsi pod mosty.
Jdu nepohodou nevím kam,
kašlem se dusím, zalykám.
Proti mně cupou děvčátka,
zablácená jak jehňátka
a chromý děda (invalida —
na jednu nohu napadá)
je shání holí do stáda
jak dobyteček. Kde je,
světe,
tvá spravedlnost? Pohlédněte,
ty polonahé sirotky
o hladu ženou po náledí
dát sbohem (dneska naposledy)
ctihodné modle dobroty.
Kdy stihne soud a odplata
cary a psářská knížata?
Kdy lidem pravda zavládne?
Ta doba přijde, nebo zdáli
znesvěcenou zem slunce spálí.

3. LISTOPADU 1860, PETROHRAD

* * *

I den je dochvilný, i noc.
A tebe s hlavou v dlaních mrazí
už pouhé pomyslení, proč
apoštol pravdy nepřichází.

5. LISTOPADU 1860, PETROHRAD

* * *

Jedenkrát bloudím navečer
po břehu Něvy . . . Ahasver
se sebou rozmlouvající:
„Kdybychom, co je světem svět,
otrocky nehrbili hřbet . . .
nestály by ty blyštící
a poskvrněné rezidence
nad Něvou! . . . Měl bych sourozence . . .
Marnosti! . . . Jsem jak v plotě kůl,
a nemám boha, ani půl.
Vladaří ohaři a psáři
a my, důvtipní nahaněči,
napomáháme vlastní leči.“
Tak v myšlenkách, jimž stačím stěžít,
kráčím si v šeru po nábřeží,
ukolébaný, když tu z tmy
se na mne s dravčí chtivostí
vrhnou dvě oči, propast chřtánu —
rozžali Apoštolskou bránu
Petropavlovské pevnosti. —
Leknutím odplivnu si stranou,
pokřížuju se, srovnám krok
a navazuji zpřetrhanou
myšlenkou starý monolog.

13. LISTOPADU 1860, PETROHRAD

„Snažně Vás prosím, abyste přijal (poštou poslaných) 50 exemplářů mého Kobzara . . . Peníze předejte na účet Kyjevských nedělních škol a v nejbližší možné chvíli mi napište o svém zdraví.“

MYCHAJLOVI K. ČALĚMU, INSPEKTORU
2. KYJEVSKÉHO GYMNÁZIA, 11. SRPNA 1860
Z PETROHRADU

„Až dostanu všechny peníze za slabikář, chtěl bych ve stejném nákladu jako slabikář vydat ještě počtenci či aritmetiku, potom kosmografii a geografii naší země ve velkém formátu, ale ne draž než za 5 kop., a konečně stručnou historii našeho ubohého národa. Až to všechno udělám, budu o sobě moct říci, že jsem takřka šťasten.“

PODNIKATELI PLATONU F. SYMYRENKOVI
MEZI 4. – 12. LEDNEM 1861 Z PETROHRADU

„Posílám Ti na ukázkou 10 ks svého Slabikáře. Z administrace dostaneš ještě 1000 ks, balík nerozvazuj, zjisti, kdo je tam u vás organizátorem nedělních škol, a tomu jej předej. Ať jej prodá podle svého uvážení a peníze dá na účet nedělní školy. Co víc.“

FEDOTU L. TKAČENKOVI, PROFESORU KRESLENÍ
NA GYMNÁZIUM V POLTAVĚ, 4. LEDNA 1861
Z PETROHRADU

„Nepěkně jsem přivítal tento nový nepěkný rok. Už druhý týden nevycházím z domu. Kýchám a kašlu k zbláznění. A co Tobě, jak se daří?“

V. H. ŠEVČENKOVI 22. LEDNA 1861
Z PETROHRADU

* * *

Má kmotřenka a já
bloudíme petropoliským
labyrintem — a padá tma . . .
„Zajděme, kmotro, do pyramidy
zažehnout svíci!“ Vstupujem
s olejem, pižmem, balzámem.
Vyšvihnutý žrec Isidy,
černovlasý, prokvetlá skrář,
skromňoučce nastavuje dlaň
a kůr s manýry lokaje
pod slova kněze zahraje:
„Vlád v Judey král Saul . . .“ Pak zvedá
se sólo z Bortnjanského: „Běda.
Běda, ach běda. Tříkrát běda!“

1860, PETROHRAD

„Hni nějak s tím Kaněvem a napiš mi, jak to dopadlo, abych věděl, s čím mám počítat na jaro. Promiň. Unavil jsem se, jako kdybych kopu žitných snopů v jednom zá-tahu vymlátil.“

V. H. ŠEVČENKOVI 29. LEDNA 1861
Z PETROHRADU

„. . . jsem nemocný, už druhý měsíc nesmím nejen na ulici, ale ani na chodbu vycházet. A nevím, čím moje pous-tevničení skončí.“

IVANU M. MOKRYCKÉMU, VEDOUcíMU KANCELÁŘE
PETROHRADSKÉHO VRCHNÍHO
POLICEJNÍHO NÁČELNÍKA,
24. ÚNORA 1861

* * *

Není načase toho rána,
sousedko moje utýraná,
přestat nicotné verše psát
a začít vozy rychtovat
na dalekou pouť na tu stranu? —
Na onen svět, má družko, k pánu,
půjdeme jako domů spát.
Jsme unavení, ucapaní,
rozumu máme, ani zdání,
že by se zdráhal! — Pojďme spat,
pojďme si domů odpočat . . .
Samá radost je v onom domě! . . .

Ne, nechod' me, copak víme,
bude jaro, léto:
pochodíme, posedíme
ještě na tomhletom,
na tomhletom světě, drahá . . .
Pohleď, jak je širý,
jak vznešený, jak veselý,
jasný bez vší míry . . .
Vyjdeme si, hvězdo moje . . .
V stráni vedle sebe
usedneme v okamžiku,
kdy tvé sestry z nebe
šerem rozběhnou se, vzplanou,
první, třetí, pátá . . .
Nespěchejme, sestro moje,
nevěsto má svatá!
Čistými rty vyprosme si
odpuštění hříchů
a pak na pouť na dalekou
vydejme se v tichu . . .

Nad bezednou řekou Léthé,
kalnou, beze splavů,
požehnej mi, družko věrná,
popřej věčnou slávu.

14. ÚNORA 1861, PETROHRAD

Taras Hryborovič se začal cítit nedobře od podzimu minulého roku. 23. listopadu při návštěvě u M. M. L. (Lazarevského) si stěžoval přítomnému doktoru Barymu zvláště na bolest na prsou... Ledem a únor proseděl takřka bez vycházek doma, jen zřídka nakrátko navštívil některé známé. Po celou tu dobu se zabýval ryctevím, ryl kopii podle svého portrétu z výstavy a začal portrétovat jednu dámu; poslední její sezení bylo koncem ledna; klidně a spokojeně pracoval od 12. do 16. hodiny.

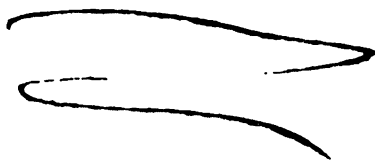
17. sobotu 25. února, v den [47.] Tarasovičův narozenin, jej jako první navštívil M. M. L. a našel ho v broznych mukách... Posléze přišel E. J. Bary. Poslechl si ho, sdělil, že voda se dostala do plic.

Skoro celou noc probděl, seděl na lůžku vzepřen na něm rukama; bolest na prsou mu nedovolovala ulehnout. Hned rozsvěcel, hned zase zhasínal svíčku, ale k lidem dole (S. dílna na Akademii měla ložnicovou půdičku) se neobracel.

V pět hodin ráno poprosil o čaj a vypil šálek se smetanou. „Uklid mi tady teď trochu,“ řekl, „já sejdou dolů.“ Sešel do dílny, vzduchbl, upadl a v půl šesté už náš drabý milovaný básník nebyl mezi živými.

(ZE SVĚDECTVÍ O. LAZAREVSKÉHO
O POSLEDNÍM DNU ŽIVOTA T. H. Š.,
26. ÚNORA 1861)

У дна рде, у нора рде.
У рора бы (хонубне а рыха,
Дубы, рора же нде
А нора мена мпраду у рыха!

5. М. М. Л.

ZANECHAL PO SOBĚ

(podle popisu expertů na nábytek, zlato, měď a oděv za přítomnosti kolegiálního rady M. M. Lazarevského)

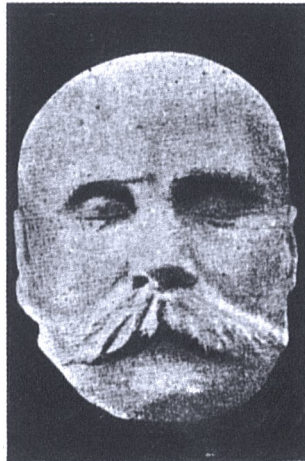
- 1. bodinky kapsní zlaté s třemi plášti a 13 kameny č. 5372 z Tobiasovy továrny se zlatým řetízkem a zlatým klíčkem, bodliny nástěnné pařížské v kruhovém dřevěném rámu;*
- 2. tři šňůry korálů, na jedné z nich křížek zlatý s tyrkysem, na druhé medailónek s portrétem TŠ, na třetí zlaté srdíčko s tyrkysem, v pouzdrach, špendlík zlatý s korály, v pouzdrě, tabatěrku z želvoviny se zlatým a stříbrným damaskováním a v ní: dva svatební prsteny zlaté, stříbrný náprstek pozlacený, tři zlaté knoflíky, jeblici zlatou s korálovou hlavou, stříbrnou čajovou lžičku;*
- 3. etuji intarzovanou s vnitřním zámkem, teploměr Reomírův pokojový v měděné obrubě, škatulku z obyčejného dřeva pobitou kůží;*
- 4. 17 desek měděných, vyrytých, různě velikých;*
- 5. 2 škatulky s předměty pro malbu akvarelem, škatulku z mabagonového dřeva s potřebami pro malování, dvě špachtle, jednu s emalovou rukojetí;*
- 6. 7 rytin zobrazujících scény a portréty, v dřevěných ořechových rámech a zasklených; 2 velké rytiny s krajinami Calama, 38 obrázků různé velikosti s rytinami, 1 foto;*
- 7. 2 ženské kabáty, jeden soukenný šedý, druhý stejný světlý, oba zlatě obšité, 3 soukenné svrchníky mužské, 1 plášť dlouhý, 2 vesty, 1 frak, 4 saka a čtvery kalboty a 1 vesta z těžké látky, mužský ukrajinský kroj (vyjmenovány součásti), 2 plstěné klobouky šedé, jeden slaměný klobouk mužský; ukrajinský ženský kroj (vyjmenovány součásti), 27 pánských košil, 7 podvlékaček, 6 ručníků, 9 ubrousků, 15 kapsníků, vše plátěné, kravatu světlou bavlněnou, 3 páry dámských punčoch bavlněných, 1 pár dětských punčoch, 2 ručníky plátěné, 1 plátěný povlak;*
- 8. 3 kastroly měděné, samovar z mědi starého tvaru, lampa stolní se skleněným matorým stínítkem, ležátko bronzové ve tvaru ležícího lva;*
- 9. divan turecký obitý voskováným plátnem, stůl obyčejný bez ozdob, stolek kulatý obyčejný na jedné noze, zrcadlo rozkládací v rámu z březového dřeva, knižník z obyčejného dřeva obarvený na červenou, pantofle čínské 1 pár; vše v celkové hodnotě 150,30 rublů (oceněno stříbrem).*

O MAJETEK Z POZŮSTALOSTI
SE PŘIHLÁSILI DOPISEM NA AKADEMII UMĚNÍ
BRATŘI MYKYTA S ŽENOU PELAGEJOU A JOSYP S ŽENOU MATRONOU

Na předchozí straně: Rukopis básně I den je dochvilný, i noc z 5. listopadu 1860.

Na následující straně: Posmrtná maska T. Š.

(IV)
ŠEVČENKŮV ŽIVOT
V DATECH,
FAKTECH
A SOUVISLOSTECH

Dům rodičů v Kyrylivce, kresba z roku 1843

- 1814 25. února (podle st. kal. 9. března) narozen ve vsi Moryncy ve Zvenyhorodském újezdu Kyjevské gubernie (dnes Čerkasský kraj USSR). Rodiče: Hryhorij Ivanovyč Š. (1781—1825), Kateřina Jakymovna Bojková (1783—1823) — nevolníci, „duše“ magnáta V. V. Engelhardta, býv. generál-gubernátora. Sourozenci: Kateřina (1804—?), Marie (1808—1810), Mykyta (1811—1870)
- Ruská vojska pronásledují napoleonské jednotky Franců k Paříži. 3. 10. se narodil v Moskvě M. J. Lermontov*
- 1815 Rodiče se z nájemného domu v Moryncích stěhují do vsi Kyrylivka (Kerelovka) k dědovi Ivanovi (1742—1849), posléze si ve vsi od rolníka Teterjuka kupují vlastní chalupu. Zde prožívá T. Š. dětství, zde se rodí jeho mladší sourozenci Jaryna (1816—?), Marie (1819—?) a Josyp (1821—?). Tento dům kreslí T. Š. tužkou při své návštěvě vsi r. 1843
- 1820 Cesty s otcem — povozníkem, který vozil panskou pšenicí do Oděsy, Kyjeva a jiných míst
- 21letý Puškin vydává pobádkový epos Ruslan a Ludmila. 22letý Mickiewicz píše Ódu na mladost*
- 1823 Umírá mu matka. Sestra Kateřina se vdává za nevolníka Antona Krasycského do vsi Zelená Dibrova
- Mickiewicz zatčen a vězněn ve Vilně*
- 1824 Otec se žení s vdovou se 3 dětmi Oksanou Tereščenkovou
- Mickiewicz ve vyhnanství v Petrohradě*
- 1825 Otec umírá. Jedenáctiletý sirotek Taras utíká z domu k sestře Kateřině, strýci Pavlovi a posléze k dáčkovci Petrovi Bohorskému. Místo dáčka („věčně opilého“) čte z žaltáře nad hroby zesnulých. Útek do městečka Lysjanky k církevním malířům, neslavný návrat do vsi
- Děkabristické povstání. Vlady se ujímá Mikuláš I.*
- 1827 Pase obecní stáda ovcí a jehňat. Dětská láska k Oksaně (Kovalenkové). Sluhou u kněze Hryhorije Košyce (ministruje, doprovází popova syna do semináře — poprvé vidí Kyjev)
- Puškin vydává tiskem Cikány, jsou již známý jednotlivé blavy Oněgina*
- 1828 Umírá statkář V. V. Engelhardt, dědicem Kyrylivky a ost. vesnic se stává jeho nemanželský syn Pavel. Taras se dostává do jeho čeledě, nejprve jako pomocník v kuchyni, pak jako osobní sluha — tzv. kozáček
- Mickiewicz vydává Konráda Wallenroda*
- 1829 S čeledí nového pána, gardového poručíka a adjutanta vilenského gubernátora A. M. Rimského-Korsakova Pavla Engelhardta odjíždí přes Kyjev do Vilna. Obkresluje obrazy v panských pokojích, sbírá lidové obrázky — lubky. Malířského nadání svého sluhy si všimne statkář a dá T. Š. do učení k mistru Janu Rustemovi ve Vilně
- Lermontov píše 1. verzi Démona. Puškin vydává Poltavu. Mickiewicz opouští spěšně a tajně Petrohrad*
- 1830 T. Š. se zamiluje do polské švadlenky Dzjuni Husikowské. Je svědkem polského národně osvobozenického povstání
- 1831 9. února přijíždí do Petrohradu v suitě svého pána Pavla Engelhardta, prchajícího před polským povstáním.
- Puškin vydává tiskem Borise Godunova*
- 1832 Dostává se do učení k cechovému mistru různých malířských řemesel V. H. Širjajevovi. („Měl vlastní dílnu, držel si trvale tři, někdy i více takových špindlů v cvilinkových pláštích jako učně a podle potřeby najímal za denní nebo měsíční mzdu až deset kostromských muziků — malířů a sklenářů; nebyl tedy ve svém oboru — co do majetku i kumštu — nijak bezvýznamný...“ Z povídky Umělec, 1956)

1833 S Širjajevovou dílnou pracuje na výzdobě sálů senátu a synodu. Maluje svůj první zachovalý akvarelový portrét: P. V. Engelhardt

1834 Maluje druhý zachovalý akvarelový portrét: Slepá žena
Mickiewicz vydává Pana Tadeaše. Do vybnanství odchází dvaadvacetiletý A. I. Gercen

1835 Pravděpodobné seznámení s krajanem malířem Ivanem Sošenkem, který sehrál velkou roli ve výkupu T. Š. z nevolnictví

1836 S Širjajevovou dílnou pracuje na výzdobě stěn, stropů a lóží Velkého divadla v Petrohradě. Vznikají jeho tušové a akvarelové kompozice Smrt knížete Olega, Smrt Virginie, Smrt Bohdana Chmelnyckého aj.

1837 Kreslí tuší Smrt Sokrata, akvarelový portrét spisovatele Jevhena Hrebinky (r. 1836 vydal ukraj. překlad Puškinovy Poltavy) aj. V ústraní Letního sadu vzniká první Š. báseň — balada Očarovaná

29. 1. je zabit v souboji Puškin

1838 22. dubna se stává svobodným člověkem
(„Bylo to tak: Karel Brjullov namaloval portrét Žukovského, sám Žukovskij s hrabětem Vielgorským jej nabídl rodině Jeho Veličenstva za dva tisíce pět set rublů v bankovkách a za ty peníze vykoupili mého žáka z nevolnictví; stařík Venecianov hrál v této blahodárné transakci roli nadšeného, ušlechtilého zprostředkovatele.“ Z povídky Umělec, 1856)

(„Nazítí kolem desáté jsem ho znovu oblékl, odvedl ke Karlu Pavloviči a jako otec, který přivádí milovaného syna k učiteli, svěřil jsem svého žáka našemu nesmrtnému Karlu Pavloviči Brjullovovi. Od toho dne začal studovat na Akademii na stipendium Podpůrného spolku umělců.“ Z povídky Umělec, 1856)

Kreslí tužkou Kozácký banket, kopíruje obrazy K. Brjullova, kreslí školní práce podle modelů. Píše sedm básní, mezi nimi Věčné památce Ivana Kotljarev-

ského a rozsáhlou Kateřinu, připsanou básníkovi V. A. Žukovskému na památku 22. dubna 1838

Lermontov vydává definitivní verzi Démona

1839 Jako student Akademie umění v Petrohradě maluje svůj první akvarelový akt Žena v lůžku. Píše pět básní, mezi nimi slavnou Myšlenky mé, mé myšlenky, Perebend'u, Topol a Ivana Podkovu

1840 V tiskárně E. Fišera v Petrohradě tiskne a vydává Kobzara, první svou sbírku, obsahující osm básní: Myšlenky mé, mé myšlenky, Perebend'a, Kateřina, Topol, Myšlenka, Osnovjanenkovi, Ivan Podkova, Tarasova noc. („Tisk se povoluje s podmínkou, že po vytištění bude předložen Cenzurnímu komitétu zákonný počet exemplářů. Sv. Petrohrad 12. února 1840. Cenzor P. Korsakov.“) Píše dvě menší básně, kreslí ilustraci k Puškinově Poltavě a několik akvarelů

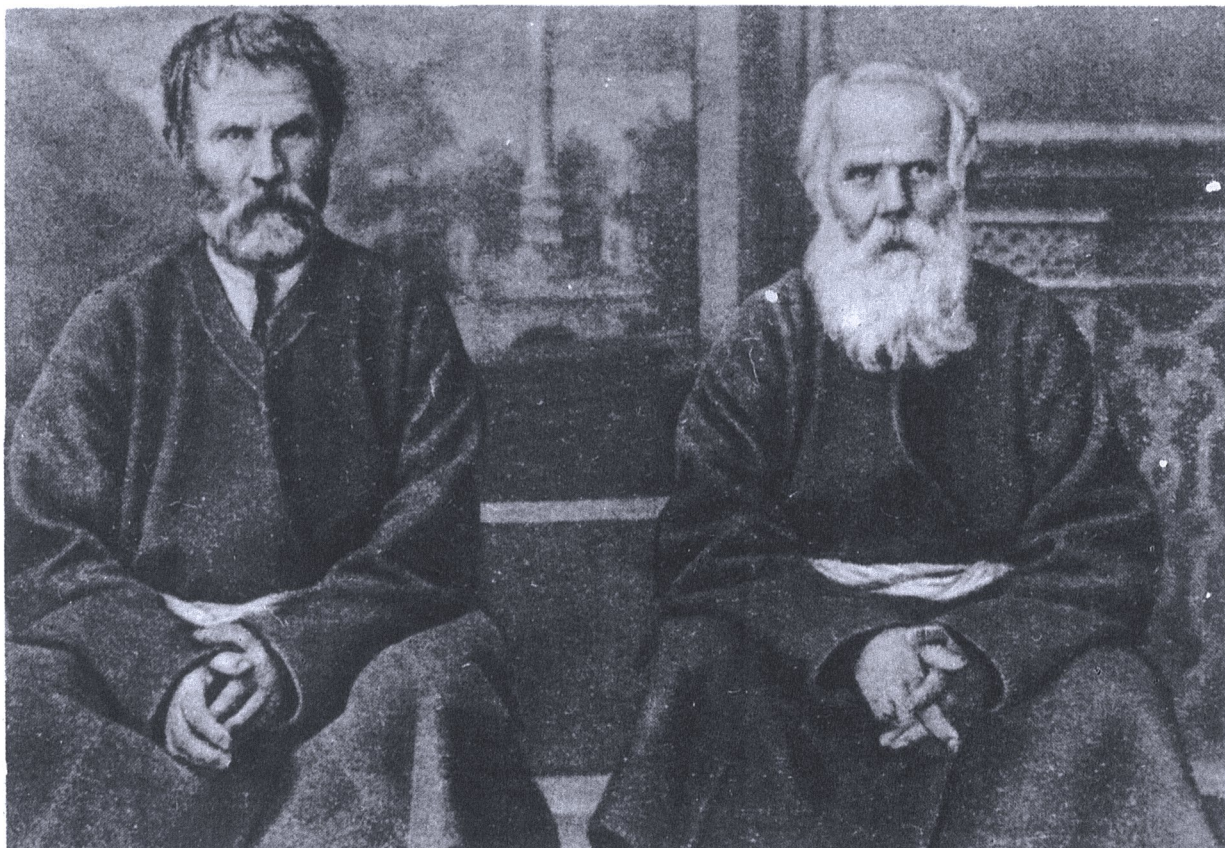
Lermontov vydává Hrdinu naší doby, Někrasov první sbírku Sny a melodie pod pseudonymem N. N., Fet debutuje Lyrickým panteonem

1841 Píše a vydává rozsáhlou historickou poému Hajdamáci (2569 veršů) a čtyři další básně, mezi nimi Jeptišku Marjanu. Začíná psát drama Nevěsta (nezachovalo se). Na zlomu roku 1840—1841 vzniká jeho první olejový autoportrét, za akvarel Cikánka věští z ruky dostává stříbrnou medaili

15. července je v souboji zabit Lermontov

1842 Dokončuje rozsáhlou dramatinou poému Slepá, psanou rusky, a báseň Hamalija; píše rusky drama Danylo Reva (nezachovalo se) a drama Nazar Stodola, v časopise Maják tiskne úryvek ze hry Mykyta Hajdaj (celek se nezachoval). Maluje olej Kateřina, sépiovou ilustraci k vlastní básni Slepá, akvarelový portrét Nevidomé u piana a cyklus dřevorytů do knihy N. Polevého o Suvorovovi (spolu s O. Kocebou a R. Žukovským)

Gogol vydává Mrtvé duše

Fotografie bratří Josypa a Mykyty, pravděpod. 1861

1843 Duben a další měsíce až do konce roku pobývá na Ukrajině. V září navštívuje ves svého dětství Kyrylivku. Na statku Berezova Rudka se zamiluje do jednadvacetileté ženy statkáře Platona, Zakrevského Hany Ivanovny Zakrevské; portrétuje ji. Na statku Repninových v Jachotyně se sblíží s pětaticetiletou kněžnou Varvarou Repninovou, která svůj vztah k T. Š. popíše později ve *Vzpomínkách* i prozaickém *Příběhu*. Kreslí a maluje

řadu portrétů, autoportrét tuší, chalupu rodičů a první panorámata a historické výjevy do chystaného alba *Ukrajina v obrazech*. Vznikají dvě básně — *Velké vykopávky* a ruský psaná rozsáhlá báseň *Tryzna*, věnovaná kněžně Varvaře Repninové

Karel Havlíček Borovský začíná tisknout své Obrazy z Rus

T. Š. s přáteli, fotografie z r. 1860

1844 Pokračuje ukrajinský pobyt. V únoru odjíždí z Kyjeva přes Moskvu do Petrohradu. („Za svého pobytu na Ukrajině se ze Ševčenka definitivně stal revoluční demokrat.“ Biografie) Závěrečné zkoušky na Akademii umění (29. 4., 31. 5., 29. 10.). Práce na rytinách do alba Ukrajina v obrazech (v listopadu vychází první sešit). Vychází samostatně rusky psaná báseň Tryzna. Knihkupec I. Lysenko na základě práv zakoupených 1843 od Š.

vydává tzv. Čyhyrnského Kobzara. Vzniká osm básní, mezi nimi Sen s podtitulem komedie (578 veršů), obsahující parodii na carismus a carskou rodinu; báseň se šířila v opisech, knižně vyšla za hranicemi r. 1865, v Rusku až po revoluci 1905; po Š. zatčení a uvěznění posloužila Mikuláši I. jako podklad k rozhodnutí zakázat Ševčenkovi pod nejpřísnějším trestem psát a kreslit

- 1845 22. března si podává žádost o udělení titulu volný umělec, Akademie umění mu dává cestovní propustku „do maloruských gubernií za uměleckými úkoly“. Ještě koncem března odjíždí přes Moskvu znovu na Ukrajinu. Pobývá na různých místech na levém i pravém břehu Dněpru, v září navštěvuje místa svého dětství. 18. listopadu přiznává profesorská rada Akademie umění Ševčenkovi titul akademického malíře. Pokračuje v práci na rytinách pro Ukrajinu v obrazech. Píše 15 básní, mezi nimi rozsáhlé poémy Kacif (Jan Hus), Slepce, Veliké vykopávky, Služka, Kavkaz a erbovní básně jako Tři léta a Závět

K. Havlíček Borovský tiskne překlad Gogolova Nosu

- 1846 Pokračuje pobyt na Ukrajině. Od května trvalejší pobyt v Kyjevě. Stává se stálým spolupracovníkem Archeologické komise. Sbližuje se s některými členy tajného Cyrilometodějského bratrstva (M. Hulak, M. Bilozerskyj, M. Kostomarov, P. Kuliš, O. Markovyč ad.). V létě se účastní archeologické expedice na odkrytí mohyly Perepet u Fastova. Kreslí historická panorámata Kyjeva a jiných míst. Píše balady Lilie a Rusalka. 27. listopadu si podává žádost o místo profesora kreslení na kyjevské univerzitě

- 1847 9. ledna odjíždí na venkov (Borzna, Soroky, Olenivka, Sedněv — zde 7. března dokončuje poému Vědma, poslední dílo psané na svobodě. Mezitím v Petrohradě je zatčen Hulak, v Kyjevě Kostomarov, Markovyč ad., v Poltavě Bilozerskyj, ve Varšavě Kuliš). 5. dubna je při návratu do Kyjeva na přivozu přes Dněpr zatčen

(Dněpr byl v tu dobu rozvodněný, opodál přivozu stála jediná loďka, poštovní, s čtvrtovým dozorcem a dvěma četníky. Nejprve odmítali Š. a statkáře Solonina, který byl s ním, převézt, pak se dali přemluvit. Uprostřed proudu pojednou dozorce vyňal zatykač a před Š. pronesl zatýkací formulí. Š. stačil odhodit do proudu svazek papírů. Marně však statkář Solonin uplácel četníky, aby svazek nechali plavat . . .

Na břehu čekal sám civilní gubernátor Funduklej. „Pročpak jste se na to, Tarasi Hryhorovyči, tak vyšvihl?“ zeptal se gubernátor.

„Spěchám panu Kostomarovovi na svatbu,“ odpověděl Š. „Prosil mě, abych mu byl za svědka . . .“

„Óóó. To je jiná . . .“ řekl Funduklej, který samozřejmě věděl o Kostomarovově nedávném zatčení. „Kde je ženich, musí být i svědek.“

17. dubna je Š. dopraven do Petrohradu a uvězněn v kasematech III. oddělení vedle Řetězového mostu. 21. dubna je podroben výslechu (22 otázek)

(Otázka 15.: Za jakým účelem jste psal básně, které mohly pobouřit myslí Malorusů proti naší vládě; četl jste tyto básně i různé paskvily ve společnosti svých přátel a dával jste jim tyto opisovat? Neskládal jste tyto básně za účelem šíření ideí tajného spolku a nezamýšlel jste tím připravit povstání v Malorusku?)

Odpověď: Malorusům se líbily moje básně a já je skládal i četl, aniž bych sledoval jakýkoliv cíl; opisovat jsem je nedával, ale byl jsem tak neopatrný, že jsem je neschovával.)

15. května se koná konfrontace zatčených, 30. května je jim přečten carem stvrzený návrh III. oddělení.

(Bod 4.: Umělce Ševčenka, obdařeného silnou tělesnou konstrukcí, za psaní pobuřujících a do nejvyšší míry opovázlivých básní odvelet jako obyčejného vojáka do Orenburského zvláštního sboru s právem vysloužení. Nadřízeným pak uložit nejpřísnější dozor, aby od něho nemohly žádným způsobem vycházet pobuřující a paskvilní spisy. Na originálu vlastní rukou Jeho Veličenstva připsáno tužkou: „Pod nejpřísnější dozor se zákazem psát a kreslit.“ Za správnost: generálporučík Dubelt.

Bod 9.: Tištěná díla — Ševčenkův Kobzar, Kulišovy Pověsti o ukrajinském národě, Ukrajina a Mychal Černyšenko a Kostomarovovy Ukrajinské balady a Větvicka, zakázat a vzít z prodeje.)

Vzniká cyklus 12 básní V kasematech a báseň Nemo hu spát a noc jak moře. 1.—9. června eskortován z Petrohradu do Orenburgu přes Simbirsk, Samaru a Buzuluk (přes 2500 km), odtud do Orské pevnosti. V Orské pevnosti píše v druhé polovině roku 17 básní, z toho dvě poémy (Kněžna, Vojákova studně)

Havlíček Borovský tiskne překlad Gogolova Pláště

1848 Vzniká 57 básní, tři ještě v prvních měsících roku v Orské pevnosti, další během geografické expedice na Aralské moře vedené kapitán-poručíkem námořnictva A. I. Butakovem, která začala v květnu. (Člun Konstantin postavený v Orenburgu byl rozebrán a převážen na vozech; expedici tvořilo tři tisíce vozů, tisíc velbloudů, dvě a půl setniny orenburských kozáků, několik set Kazachů, dvě děla; vzdálenost přes 700 km.) Vznikají desítky kreseb míst, jimiž expedice procházela, skici. Verše píše do malých, vlastnoručně sešitých notýsků o rozměru 6 × 9,8 cm, které skrývá v holínkách

Revoluční vlna v Evropě. Zrušení poddanství a feudálních povinností v rakouské monarchii. Umírá Bělin-skij. Do vyhnanství odeběhá sedmadvacetiletý Dostojevskij

1849 Vzniká 19 básní, 17 během zimního kotvení a nové plavby po Aralském moři v květnu až září, 2 po jejím skončení. V listopadu se Š. vrací do Orenburgu. Zpracovává výsledky expedice. Přátelí se s polskými vyhnanci (Bronislav Zaleski), vzplane k tatarské dívce Zabaržadě

Dostojevskij ve věznicí v Omsku

1850 V první polovině roku v Orenburgu vzniká 13 básní, mezi nimi poéma Petříček.

22. dubna udání praporčíka M. Isajeva, že Š. chodí v civilním obleku, nebydlí v kasárnách, a ačkoli to má zakázáno, maluje. 24. června je Š. znovu zatčen, po věznění v Orenburgu a Orsku a kvapně přísaze je 8. srpna odvelen do jedné z rot, umístěné v Novopetrovském opevnění na východním břehu Kaspického moře. 5. září se vydává na cestu. 8. října je v Ūralsku (setkává se zde s petraševcem Pleščejevem a polským vyhnan- cem J. Gordonem)

(„... jel přes Ūralsk do nového zámořského vyhnanství. Hovořil jsem s ním hodně dlouho a o všelícems... Lze říci, že se díval na svět rudými brýlemi...“ J. Gordon: *Obrazki caryzmu*, Lipsko 1861).

13. října odjíždí z přístavu Gurjev do Novopetrovského opevnění (dnešní Fort Ševčenko)

Ostrovskij vydává brů Svůj k světu, kterou Š. se svými spoluvězni amatérsky uvede v Novopetrovském opevnění r. 1851—1852

1851 Novopetrovské opevnění, druhé období vyhnanství. Není známa jediná báseň s datem tohoto roku. Domácím učitelem dětí velitele opevnění A. Majejského. Květen—srpen účastníkem geologické expedice do hor Kara-Tau a Ak-Tau, hledající ložiska uhlí

(Členy expedice jsou mj. B. Zaleski a Ludwik Turno. B. Zaleskému píše Š. roku 1854: „Pochod do Kara-Tau zůstane mi v paměti nadlouho, navždy.“)

Během expedice vzniká asi 60 obrazů a kreseb, desítky skic

Čelakovský vydává Mudrosloví národu slovanského v příslovích

1852 Není známa jediná báseň napsaná v tomto roce. Vznikají pravděpodobně první skici rusky psané povídky Služka

V Moskvě umírá Gogol. V Praze umírá F. L. Čelakovský. Gercen začíná publikovat O tom, co bylo

1853 Po smrti A. Majejského se novým velitelem opevnění stává I. A. Uskov

(S jeho ženou Agatou se Š. sblíží zvláště po smrti jejího asi tříletého synka)

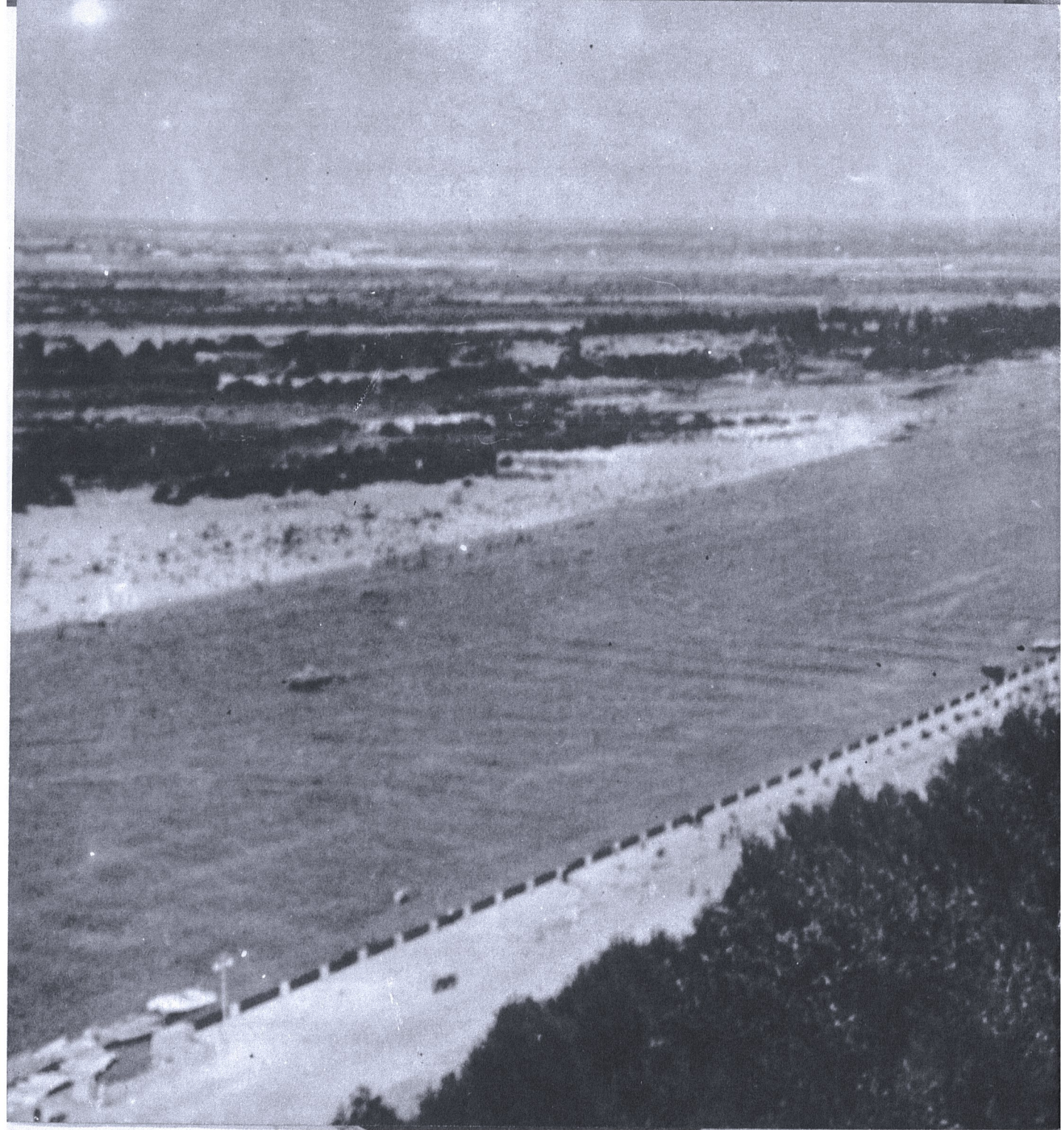
Vzniká další z cyklu jinotajných autobiografických povídek Ocejchovaný a pravděpodobně i Kněžna

Začátek Krymské války (1853—56), na jedné straně stálo carské Rusko, na druhé Turecko s Anglií a Francií

1854 Pravděpodobný rok vzniku básně Můj bože, znovu hůř se dýchá. Úvodní pasáže povídky Muzikant

1855 Dokončení povídky Muzikant. Povídky Nešťastník, Kapitánova žena a Dvojčata

V Cařihradě umírá Mickiewicz. Němcová vydává Babičku. L. N. Tolstoj Sevastopolské povídky

- 1856 Povídka Umělec, líčící první léta studií a vykoupení z nevolnictví. První část povídky Procházka plná potěšení a nikoli bez morálky. Vzniká idea obrazového cyklu Podobenství o ztraceném synovi

22. dubna manifest nového cara Alexandra II. Někrusov vydává Básně. Umírá K. Havlíček Borovský. S. T. Aksakov vydává Rodinnou kroniku

Pomník Tarase Ševčenka na Tarasově hůrce u Kaněva, dnešní stav

- 1857 10. výročí zatčení, naděje na ukončení vyhnanectvího života. 12. června první zápis do Deníku, který s pravidelností zaplňuje. 21. července v 11 hod. se dovídá, že jeho vyhnanství skončilo. 5. srpna přijíždí na rybářské loďce do Astrachaně. 22. srpna—20. září plavba na parníku Kníže Požarskij z Astrachaně do Nižního Novgorodu. 23. října vyslechne, že je mu zakázán vstup do obou hlavních měst a že se nachází pod policejním dohledem. 12. prosince si kreslí do Deníku portrét Gerce na. 24.—29. prosince se těší z návštěvy herce, bývalého nevolníka M. S. Ščepkina, věnuje mu poému Novokřtěnci. S přepisováním rukopisů z vyhnanství do tzv. Velké knížky objevuje se znovu básnická inspirace: kromě Novokřtěnců vznikají poéma Vojákova studně (nová verze) a báseň Jurodivý. Kreslí historická místa N. Novgorodu

- 1858 Beznadějný vztah k herečce Kateřině Piunové. 8. března opouští Nižní Novgorod, 10. března v noci přijíždí do Moskvy. 26. března nastupuje do vlaku ve 2 hod. odpoledne, v 8 hodin večer 27. března z něho vystupuje v Petrohradě. 20. května končí jeho prozaické zápisky v Deníku, pouze 13. července k nim připojuje báseň Sen (Na panském hon pšenice žala). Dokončuje povídku Procházka plná potěšení a nikoli bez morálky. Napíše 6 básní. Od června bydlí v ateliéru s půdičkou v budově Akademie umění. Věnuje se ryctví. Seznamuje se se světoznámým hercem černochem Airem Aldridgem, který v listopadu přijel na turné do Petrohradu

Sbližuje se s revolučním demokratem N. G. Černyševským a krubem kolem časopisu Sovremennik

- 1859 23. ledna přijíždí do Petrohradu ukrajinská spisovatelka Marko Vovčok. V Lipsku vychází kniha „Nové verše Puškina a Ševčenka“ a samostatně Š. Básně. 25. května odjíždí Š. potřetí na rodnou Ukrajinu. Koncem června navštěvuje sourozence, začátkem července hledá poblíž vsi Pekari místo pro stavbu vlastního domu a stává se obětí provokace zeměměřiče Kozlovského. 15. července je znovu zatčen, 30. července se ocitá v Kyjevě. 26. srpna odjíždí přes Moskvu, kde se pár dní zdrží, do

Petrohradu, kam dojde 7. září. Během roku napíše 15 básní, některé za pobytu na Ukrajině

Do Petrohradu se z vyhnanství vrací Dostojevskij. Umírá S. T. Aksakov

- 1860 Vychází Kobzar s básněmi napsanými do zatčení. Napíše 32 nových básní, většinou drobných. Věnuje se rytečtví. Sní o nové cestě na Ukrajinu a životě doma. Na podzim vážně onemocní (hydrops)

První český překlad Š. básně (Ivan Podkova, přel. Jos. P-f (Peruolf). Obrazy života 1860, č. 7, str. 306 ad.)

- 1861 Napíše několik posledních dopisů. Napíše poslední báseň, datovanou 14. a 15. února. 25. února oslaví v kroužku nejbližších své 47. narozeniny. 26. února v půl šesté ráno umírá. (Příčinu úmrtí určuje dr. Eduard Bary jako Vitium hepatis et cordis.) 28. února koná se pohřeb na Smolenském hřbitově v Petrohradě. 26. dubna jsou jeho ostatky vyzvednuty z hrobu a v olovené rakvi převezeny vlakem z Petrohradu do Moskvy (27. dubna), odtud koňmi na Ukrajinu. 6. května v podvečer byla rakev vystavena v Rožděstvenském chrámu v Kyjevě-Podolí. 8. května v 7 hod. ráno odjel parník Kremenčuk s Š. rakví na palubě z Kyjeva směrem ke Kaněvu. 10. května je pochován na Černečí (nyní Tarasově) hůrce nad Dněprem

Manifestem z 19. února 1861 zrušeno v Rusku nevolnictví.

Dostojevskij vydává Uražené a ponížené. Posmrtně vyčbázejí Tyrolské elegie K. Havlíčka Borovského. Umírá N. A. Dobroljubov

- 1876 V Praze vychází Kobzar

(„Pro nás, Čechy, může být i lichotivé, že v Praze již r. 1876 vtištěn byl úplný Kobzar — v originále — ve dvou dílech i s básněmi v Rusku zakázanými. Z pražského vydání učili se tedy Ukrajinci dříve znáti básně svého miláčka v celém rozsahu.“ Jan Máchal, Slovanský přehled 1914)

ZÁKLADNÍ PRAMENY:

T. Š.: Úplné sebrané spisy v 6 svazcích, Nakladatelství Akademie věd USSR, Kyjev 1964

T. Š.: Výtvarná umělecká pozůstalost ve 4 svazcích, 5 knihách, Nakladatelství Akademie věd USSR, Kyjev 1961

J. P. Kyriljuk, J. S. Šabliovskij, V. J. Šubravskij: Biografie T. Š., naklad. Naukova dumka, Kyjev 1964

Taras Ševčenko — dokumenty a materiály, Státní nakladatelství politické literatury USSR, Kyjev 1963

Biografie T. Š. ve vzpomínkách současníků, Nakladatelství Akademie věd USSR, Kyjev 1958

J. P. Kyriljuk: T. H. Ševčenko. Život a dílo, Státní nakl. krásné lit., Kyjev 1959

Marietta Šaginjanová: Taras Ševčenko. 4. vyd., Moskva 1964

J. I. Ivakin: Komentáře ke Kobzaru, 2 svazky, Kyjev 1961, 1964

Děkujeme pracovníkům Státní knihovny ČSSR za pomoc, kterou nám ochotně poskytli při vyhledávání a studiu bohaté a rozsáhlé ševčenkovské literatury.

Pořadatelé svazku

Na následující straně: Ševčenkův bulvár v Kyjevě

Obsah

Václav Židlický / *Ševčenkovské paradoxy* - 7

I. Mladý básník — mladý malíř

Očarovaná	35
Věčné památce Ivana Kotljarevského	36
Vypravím se na kraj světa	36
Myšlenky mé, mé myšlenky	37
Pro ty hnědé oči	38
Perebend'a	38
Nevrátí se	39
Ivan Podkova	39
Červenaví hádci v řekách	40
Ze čtyř stran je rozkopána	40
Vítr cosi šeptá háji	42
Podzimní půlden dohořival	42
Dívčí noci	46
Sen	46
Proč je mi tak těžko, proč tak neveselo	50
Gogolovi	50
Kacíf	51
Velké vykopávky	52
Podivně to chodí mezi námi	56
Míjejí dny, míjejí noci	56
Tři léta	57
Závěť	59
Rusalka	60

II. V stepích bez konce za Uralem

V kasematech	68
Nemohu spát — a noc jak moře	70
Hvězdo moje, večernice	71
N. N. (Myšlenky mé! a ty, zlá slávo!)	72
Podivný pocit bezvýhodna	72
A. O. Kozačkovskému	73
U boha za dveřmi ležela sekera	76
Nepřeju, bože, jinému	78
Nu což, jen slova — zdálo by se	78

Jak hřeb do srdce zatlučený	80
I nebe nemyté, ospalé vlny	81
Kdybychom setkali se znova	81
Návisí prudký vítr fičí	82
Ani ne tak nepřátelé	82
V tomhle otroctví, v téhle hlouši	83
Rozkvetla v dolinách	83
Vzpomínám si, o pomlázce	84
Nejspíš napíšu sobě sám	85
Hloupí a hrdí jsme my lidé	91
Býváme vždycky k podzimu	92
Vyrůstali jsme pospolu	92
Konečně! Vítr vzdouvá plachtu	93
Kdybyste, páni, věděli	94
Smolařský osud, nesvoboda	95
Můj bože, znovu hůř se dýchá	99
Dávno už sedím v nesvobodě	100

III. Svoboda na řetěze

Jurodivý	105
Osud	108
Múza	109
Izaiáš, kapitola 35	110
Na stráni heřmánek kvete	111
Sestře	112
Mockrát už se má hloupá hlava	113
Modlitby	114
Světlo jasné! Světlo tiché	114
L(ykéře)	115
Archimed ani Galileo	116
Neobviňuju boha z bídy	116
Tady, tam — stejné zmarňování	117
Ó lidé, bédné procesí	117
I den je dochvilný, i noc	118
Jedenkrát bloudím navečer	118
Má kmotřenka a já	119
Není načase toho rána	120

Ševčenkův život v datech, faktech

a souvislostech	123
Základní prameny	135

Taras Ševčenko

BÍLÉ
MRAKY,
ČERNÁ
MRAČNA

Z ukrajinských a ruských originálů vybral
a přeložil, životopisné kalendárium napsal
a obrazový materiál shromáždil Jaroslav Kabiček.
Edičně připravili Jaroslav Kabiček a Václav Židlický.
Úvodní esej napsal dr. Václav Židlický.

Typografie Oldřich Hlavsa.

Pro členy Klubu přátel poezie vydalo nakladatelství
Československý spisovatel v Praze roku 1977
jako svou 4130. publikaci.

Třetí svazek sedmnáctého ročníku
Klubu přátel poezie, základní řada.

Odpovědný redaktor Jaroslav Šanda.

Výtvarný redaktor Zdenek Seydl.

Technický redaktor Václav Oulík.

Vytiskla Stráž, tiskařské závody,

n. p., Plzeň, závod ve Vimperku.

AA 14,08 (text 6,57, il. 7,51), VA 15,55

605/22/857. Náklad 5000 výtisků.

.Vydání první. 13/22. Stran 140. 22-085-77

Brož. Kčs 19,50, váz. Kčs 26,—
s gramodeskou Kčs 34,—

ZÁKLADNÍ ŘADA

MÍSTA ŠEVČENKOVÝCH POBYTŮ, CESTY

- V mládí s otcem (Oděsa, Kyjev)
- - - S pánem jako nevolný kozáček (Vilno, Petrohrad)
- Petrohrad (1831—1845) (1858—1861)
- - - Eskortou do vyhnanství (Kyjev, Petrohrad, Simbirsk, Buzuluk, Orenburg, Orská pevnost), 1847
- - - Aralská expedice (Orská pevnost, Karabutak, Irgiz, Syrdarja, východní a jižní břehy a ostrovy Aralského moře), 1848—1849
- - - Cesta do druhého vyhnanství (Orenburg, Uralsk, Gurjev, Novopetrovské opevnění), 1850
- ◎ Novopetrovské opevnění (dnešní Fort Ševčenko) na poloostrově Mangyšlak na vých. břehu Kaspického moře, 1850—1857
- - - Expedice („uhelná“) do hor Kara-Tau a Ak-Tau, 1851
- - - Cesta z vyhnanství (Novopetrovské opevnění, Astrachaň, parníkem po Volze, Nižnij Novgorod, Moskva, Petrohrad), 1857—1858
- Poslední cesta (Petrohrad, Moskva, Serpuchov, Tula, Orel, Hluchov, Krolevec, Baturyn, Nižyn, Brovary, Kyjev, Kaněv), 1861
- Hlavní místa tří ukrajinských pobytů (1843—44, 1845—47, 1859)
- * Rodiště (ves Morynce, dnešní Čerkasský kraj USSR)
- ▲ Místo posledního odpočinku (Mniši hora, dnešní Tarasova hůrka u Kaněva)

Měřítko 1 : 10 000 000

1 cm = 100 km

